

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T 82/L19 W

Accession No. T 307

Author లక్ష్మీ నర సింహ రావు .

Title పుష్క వివాహము .

This book should be returned on or before the date last marked below.

ప్రీతి క.

ఇది నా నాటకములలోఁ బదునొకండవది. సీతీతోనిండిన నాటకమును వ్రాయుచునినన్ను శ్రీ. శ్రీ. పీఠికాపురపురాజువారుకోరగా శ్రీబుద్ధభోధనుధనువ్రాసినట్లే, హాస్యయుక్తమగు నాటకమును వ్రాయుచుని కోరగా వృద్ధవివాహమును నీ నాటకమును వ్రాసితిని. శ్రీబుద్ధనాటకమగు వెంటనే 16-1-1910 తేదీని మొదలుపెట్టి 10-2-1910 తేదీని ముగించితిని.

ఈ నాటకమును గూడ మ. రా. రా. శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురపురాజు వారే స్వధనత్యాగమున నచ్చువేయించిరి. విద్యాపోషకులుకవితాభిమానులునగు శ్రీ శ్రీ వారిని భగవంతుఁడు సర్వశేయములు నిచ్చి రక్షించుగాక!

దీనికి నాందీప్రస్తావనలను వ్రాసి నాకు దయచేసిన నామిత్రరత్నమగు బ్ర. శ్రీ. కూచిపూరి సరిహంతుగారి కనేక నమస్కారముల నర్పించుచుంటిని.

ఆనెగొంది

28-8-10

}

చా|| లక్ష్మీనరసింహరావు.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

రామశాస్త్రి—వృద్ధబ్రాహ్మణుడు.
ముకుందశాస్త్రి—రామశాస్త్రిశిష్యుడు.
పేరయ్య—రామశాస్త్రికుమారుడు.
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి—రామశాస్త్రికిమామగార.
సాంబయ్య—నైద్యుడు.

స్త్రీలు.

కాంతమ్మ—రామశాస్త్రిభార్య.
కామమ్మ—రామశాస్త్రికూతురు (వితంతువు).
సుబ్బమ్మ } వితంతుస్త్రీలు.
వేంకమ్మ }
లిడవమ్మ }
నాంచారమ్మ } నైష్ఠవవితంతుస్త్రీలు.

శ్రీ

వృద్ధ వివాహము.

—:0:—

[నాలుగంకముల నాటకము.]

ఇది

ప్రచండ చాణక్యము; సారంగధరచరిత్రము
మొదలగు నాటకములు రచించిన,

పానుగంటి—లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే
రచియింపబడి

డి. వి. రమణారావుగారిచే

—:0:—

తణుకు

శ్రీ సాదామిసీముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి
ప్రకటింపబడియె.

మొదటిసూక్ష్మ 1000 పృథులు

1910

కాపీరైటు.]

[రిజిస్టర్డ్.

వెల 0—8—0.

(శ్రీ)

[నాం ది.]

చం. బవరము, లాగనావ్యసన ♦ బాధలు, టక్కరికాండ్రమోసముల్,
 చెవులులు, చావు! లగ్ధిగృహి ♦ తిండికినై పడుపాల్లు, చింతలున్,
 గవిసిజనాభి మెక్క-మొగి ♦ గాల్చుచునుండ, సుఖావహంపున
 వ్యవనినిబెట్టి ప్రోచినద ♦ యాభువు మీరు ముదం బొసంగెడుకొ.
 (నాండ్యోతమందు సూత్రధారుడు) — పానుగంటి లక్ష్మీనరసిం
 హారావుగారిచే రచియింపబడిన పదుమొకవందన నాకటము, “వృద్ధ
 వివాహ” మనుదానిని బ్రదస్కరమునకు సిద్ధముచేసి వేగరమ్మని
 నటితో జెప్పి చాలస్తేపెనది. అదేమో యింకను రాలేదు.
 అడువారితో బని యదిగో యన్న నాటుమానములుగదా.

నటి—(ప్ర)వేళించి ఇదిగో వచ్చితిని. గడియలు మానములగుట యు
 పవరహులవట్టిన గాని, రామశాస్త్రిగారివలె వయోవృద్ధుల
 రగు తమయెడ నెల్లు సిద్ధించునో తెలియకున్నది.

సూ—నీప్రహసనములు గట్టిపెట్టి, నాటకనాడుటకన్నియు సిద్ధముచేసి
 వచ్చితివో లేదో చెప్పుము.

నటి—సమస్తము సిద్ధముగ నున్నది. సింగారించుకొనుట కిదేమి రాజ
 పాతములా? రాణులా? చెలికత్తెలా? రామశాస్త్రిగారున్న
 యవయవపటుత్వము మఱుగుపఱుచుకొనవలయు వారేకదా?
 కాంతమ్మ పేరునకు సువాసినియు, దీగునబూర్వసువాసినియు
 గదా! ఇంక రుదాక్షమాలలు, విభూతిపండ్లు, పొడుముబుట్టలు,

ఁలిశోత్తమాంగములు, విలంతువేషములు, తిట్లు, కొట్లు కావ
లసివచ్చి.

నూ—అబ్బ! నీవెప్పుడు పరిహాసప్రియవును మాటకన్యైవును గదా?

తే. గీ. అడ్డులేనట్టి సెలయేటి ♦ యంబులట్టి
వింతి! సీవాక్కులడరువి ♦ శ్రాంతి గనక;
నిర్గురప్రతిగామిము ♦ నింగిపోవు
నట్లెయడగువానికి నెదు ♦ నైన యతఁడు.

న—పోనిండు; నేనవితలప్రలాపినిని; మీరు మితభాషులు. నాదిదయ్యపు
గొంతుక; మీస్వరము కలకంఠస్వరము.

నూ—ఏమిదెప్పుల్లు? ఏమిపరిహాసములు?

న—పరిహాసము పరిహాసమనెదరు. పరిహాసజీవనమైన ప్రహాసమున కది
యే లేనియెడల నాడుటకేమున్నది?

నూ—తే. గీ. కడుపుచెక్కలుగా నవ్వు ♦ నెడలనిద్ది
ప్రహాసనాబనిశోచిన ♦ గ్రంథకలిత
బహుళసద్బోధనప్రధా ♦ వ్యాప్తిచేత
దివ్యనాటకములకింత ♦ దీసిపోదు.

కావున సభ? నాటకరాజములలోనిది యొకటియని నిర్భీతిగఁ
జెప్పవచ్చును.

న—నవ్వుమాత్రమార్యా! గవ్యమా?

నీ. మాసముల్తోష్ణిది ♦ మోసికాంచినతల్లి
సలరించునదిబిడ్డ ♦ మొలకనవ్వు
చెమటయూరిచిడబ్బు ♦ నేకరించెడుతండ్రి
జాధకోదార్పణిం ♦ భకునినవ్వు
వ్యపగత సౌఖ్యిని ♦ ద్రాహారకాముక
శ్రమహారి, పలచిన ♦ రమణినవ్వు,

శ్రమఁడి పని నేయు ♦ సత్సేవకునిశ్వర్గ

రమ, నుర్రసన్నుఁడౌ ♦ రాజునవ్వు

తే. గీ. కర్మశ్రగంధః రస వి ♦ క్లాంతచిత్త

మునకువిశ్రాంతి నిచ్చిహా ♦ యినిబాసగ్గు

నర్తిహాస్యప్రధానకా ♦ న్యంపునవ్వు;

కానహాసంబు భూకల్ప ♦ కంబుగాదె?

రూ.—దానికి సందేహమేమి?

స.—అట్లులైన బహిష్కరియ్యురాలైన వారదృష్టవంతులేకద?

నూ.—సచ్చీలలగు పత్రినతలచెట్టనట్టిన ధన్యపురుషులతరువార.

స.—అయ్యో? పరిహాసప్రియలండలు దుశ్చీలలనియే మీయభిప్రాయమా?

నూ.—సీవులోకమునందున్నంతవఱకట్లు తలచుటకెవఁడు సాహసింఁగలఁడు?

స.—సమయోచితముఖస్తుతులలో మీయనుపమానమైన దుష్టము నేనెఱుఁగుదును. కాని పాపము! నీతిమంతురాలగు కాంతమ్మయేమి సుఖమునుభవించినదో చెప్పుఁడు.

గీ. పుట్టిపెరిగినశించిన ♦ భూమియందు

నడతయోగ్యతఁగల్గు నం ♦ తస్సుఖంబు

బొందిలోనుండి ప్రాణము ♦ లోపువెనక్క

బారలొకిత సౌఖ్యంబుఁ ♦ బడయఁగల్గె.

కాంతమ్మకాంతాతిలకము. లోకాతీతురాలు. అంత యదృష్టవంతురాలెచ్చటను లేదు.

స.—ఔ నౌను. అనుభూతములైన సుఖములురెండు నదృష్టములేకనుక.

నూ.—కాంతమ్మపట్ల మాత్రము నీనవ్వులాట చాలింపుము.

స.—అజ్ఞాయుక్తుల కభేదముఁ గల్పించుకొని యట్లచేసెదను. కాని

యొక్క సందేహము మాత్రము మీరు విడగొట్టనలయును.
నూ—అదియేది?

న—వితంతూద్యాపహాపన్యాసము లిచ్చిన కాంతమ్మ శిష్టురాలేనా?
మీమతమున స్త్రీపునర్వివాహములు మంచివేనా?

నూ—కాంతమ్మ శిష్టుగ్రామములోని కాదని యామె పరమశత్రువైన
ను బలుక లేడు. ఇత నీరెండవప్రశ్నముగూర్చి నాకు యుక్త
మని తోచినట్లు చెప్పెదను. విను.

ఉ మంచియుఁజెడ్డయు, న్బులుకుఁ మాద్యముధైర్యముకాతరత్వమున్
గొంచెతనంబు గొప్పయును ఁ గ్రూరితశాంతియు, గల్గి లేమి తె
క్కించి పరాత్తధర్మములఁ, ఁలకముల్గొహించి, పొల్చిరు
పించుట సాధ్య; మొక్కొకని ఁ వేఱుగ జేసి యెఱుంగశక్యమే?

కం. ఇటునుండి కాంచనిమ్మం

బటనిలఁబడిచూడనదియె ఁ యత్యున్నతమా

నటి! యకుటిల దృక్పటువుల

కీటులేకాన్పించుఁజుమ్మి ఁ యిలసర్వంబున్.

న—బడితెగట్టిదేకాని, పాముమాత్రము చావలేదు.

నూ—ఏమి? ధర్మసూక్ష్మ విచారణములో బడితలుఁ గాములేలవచ్చి
నవి?

న—మిత్రమియులేదు. నాసంశయ సర్పముపై మీతత్వవాక్యగదా
ఘాతములేనియుఁ బనిచేసినవికావనుచున్నాను.

నూ—అలాగుననా? కావలసిన యుత్తరము సృష్టికృతము కాలేదని
యాదుధిక్షేపించుచుంటివి? అట్టైనవిను.

తే. గీ. స్వైరిణీఘోరగుప్తశా ఁ పములునేయు

నారిగతికంటె మంచిది ఁ మాఱుమనువు.

కాని దిధిషువునరిరాదు ♦ మానితగుణ

ధన్యయాబ్రహ్మచారివి ♦ తంతువునకు.

న—సరి! మంచిచెడ్డలును గుణగుణములును దృష్టి భేదముబట్టి మాటలు
సని యిప్పుడు విస్పష్టమైనది. ఆర్యా! మఱొకమాట. కాంతాల
లామయగు కాంతమ్మ స్త్రీపునర్వివాహము చూష్యముగాదని
చెప్పి, తాగడుమరవస్థలోనుండి, లేశమైన నిర్బంధములేనప్పటికి
కిని దిరుగఁబెండ్లి చేసికొనలేదేమి?

సూ—అట్లు సేయుట మధ్యమపక్షముకాని యుత్తమపక్షముగాదని యా
చరణపూర్వకముగఁ బ్రజకు వెల్లడి సేయుటకు. ఇట్టిమహానుభావు
రాలామెయొక్క తెయేకాదు. నారీపునర్వివాహపదేష్టలలో
యోగ్యులు కొందఱట్లే కావించుచున్నారు. క్రియాప్రతికూల
బోధనము ప్రస్తుతకాలపు బాలవితంతువుల దుర్దశముచే గర
గునవసీతకోమలములగు వారియఃతఃకరణములను సూచించు
చున్నది.

న—చెప్పనది చేయకుండిన “నాచరణపూర్వకముగ,, ననెద లేమి?
“నిరాచరణరూపముగ,, నన్నఁ బాగుగ నుండదా?

సూ—వారిధికైనఁ బారముండును గాని నీవితండవాదమునకుఁ దెంపు
లేదు. అట్లేయను కొమ్ము.

తే. గీ. ధనముబుద్ధియు బలమును ♦ ధారపోసి

భరతవర్షంబునభివృద్ధి ♦ పలుపబ్రహ్మ

చారిణీబ్రహ్మచారులే ♦ చాలువారు;

రామశాస్త్రీశతంబున్న ♦ సేమిఫలము?

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

వృద్ధ వివాహము.

ప్రథమాంకము.

ప్రవేశము:—గోదావరీతీరమున నెక్కగ్రామము.

ప్రవేశము:—రామశాస్త్రియు, ముకుందశాస్త్రియు.

ముకుం—తాతగారూ! కూశిరానిదానిఁ గూర్చి యీబిజ్జాన యేల!

రామ—కూశిరాకపోవుట యేమి! కూశినిచ్చుటకయియే తెచ్చుకొకుంటినా! ధనమున్నవగ నుండియా! ఒకటి కాదు—రెండు కాదు—మూడు కాదు నాలుగువేలు—కఱకులు—దూటబిళ్లలు దీని తండ్రియెదానఁ బెట్టితిని! ఇది కాక సగలక్రింద పదునాటు వందలు దీనియెదానఁ బెట్టితిని! ఏమి? మాటలాడ వేమి?

ముకుం—పెట్టితి నని పెట్టితి నని పలుమా అనుకొందు రేల? ఎవని కొఱకుఁ బెట్టితిరి, మీకొఱకు మీరు పెట్టుకొంటిరి.

రామ—నాకొఱకు—నాశ్రాద్ధముకొఱకు—నాగొంతుక కొరకుటకుఁ బెట్టుకొంటిని. మెడచుట్టుఁ ద్రాచుపామును—కత్తులజోనును—చెఱకులరాట్టమును—

ముకుం—తమ కిప్పుడు తెలిసినది. తమప్రథమకళత్రము నశించినతరువాత సంచయనదినముననే కాదా. శృశానవాటికలో “ఒరే! ముకుందశాస్త్రి! తిరుగఁ గొంప నిలువఁబడినగాని బ్రతుకునా ధార మేమియులేదునుమా! చచ్చి స్వర్గముననున్న యీంబులా

లితో నెంతకాల మెంతసౌఖ్యముగ నెంతనిరంతరప్రేమముతోఁ గాపురమును జేసితి ననఁగ, నదిగలిగినయుత్తరక్షణమున దాని స్థానమున మఱియొకతె నిల్చి నన్నాదుకొనినఁగాని నాతనువు నిలువఁబడదు. నాప్రాణము నిలువఁబడుసాధనము లేదని మీ రపరమంత్రముతో జెప్పబ్రాహ్మణునిపాదములందు, సంభావనకు వచ్చినబ్రాహ్మణులపాదములందు, నాపాదములందుఁ బడలేదా? “దినములు జరుగనీయవయ్యాఇంతలో బేలఁబడఁగూడదయ్యా!” యని వారు మిమ్ము మందలింపలేదా? పరామర్శమునకు వచ్చి సప్రతిసరునితోడను “బాబూ! నామాట నేమి చెప్పితిరి. మీ రు నడుముకట్టుకొని ఇందులో నహమస్మియని యొకనిపైఁ గర్మ త్వము బెట్టకుండ విధ్యుక్తముగాఁ దంతు జరిపినగాని నాద్వితీయవివాహకర్మము నిర్వహించునెత్తులే”దనియు, “నీదైవలోపము మీదో మీపెద్దకొడుకుదో యయినట్లుపాట్లు పడినఁగాని యీ బ్రహ్మత్య మీమెడకుఁ జుట్టుకొనుట తప్ప”దనియును, మీరు చిత్రను బరిత్యజించి పలుకుచువచ్చిరి గాదా? అంతతోందర యప్పుడు పడినందులకు ఫల మిప్పుడు సిద్ధించినది. నేను కఠినముగ నడిగినఁ గోపము గాని మీ కీవయస్సున వివాహ మెందులకు?

రామ—ఈవయస్సీవయస్సుని యిదివఱకుఁ గూడ పలుమాటంటివి!

నావయస్సు ఎంతని నీ వనుకొనుచున్నావు?

ముకుం—ఎంత లేకేమి? మాతాతగారిపంచశిఖలవేళ మీరు బ్రహ్మ

చారిగఁ గూరుచుండినారటకాదా!

రామ—అవును. అయిన నేమి? మీతాత యర్థాయువుముండకొడుకు

కావునఁ గడతేరినాఁడుగాని, యతని కిప్పటివఱకు జీవించియుండు

ప్రథమాంకము.

నెడల వయస్సు డెబ్బదిరెండే కాదా? అతని దక్షయ, నాది దుర్మతి.

ముకుం—కావున, మీ కిప్పుడు డెబ్బదియేడా? అబ్బో!

రామ—అబ్బో! యందు వేల? డెబ్బదియేడేం స్త్రీమంత హెచ్చువయస్సు! పరమాయువు సోటయిరువది యగ్రసపు డిది నాకు మంచి నడికాలము—

ముకుం—నడికాల మేమిటి! నాశ్రాద్ధము. మచ్చునకైన నెక్కవన్ను లేకుండ నన్ని యూజినప్పుడు—

రామ—నాకుఁ దెలియక యడుగుచున్నాను. పండ్లెందులకు? పండ్లకు బెండ్లికూతునకుఁ నేమిసంబంధ మున్నది. పండ్లతో భార్యను బీకవలయునా! కొఱుకవలయునా? మాతాతగారికి యెనుబది యొకటవసంవత్సరమునఁ గళత్రవియోగ మైనప్పుడు పూర్వులు సంపాదించినయగ్రహారము నమ్మి యిచ్చిదేండ్లపసికూనను, జేసి కొనినాడు. అతని కప్పటికి తల బట్ట, కాలు సొట్ట, కన్ను లొట్ట, నోరు లొడలొట్ట. అయిన నేమి? మాముసలమ్మ యింకా వ్యక్తురాలు కాకుండనే మాతాతగారితోందఱచేత నిషేకముగానిచ్చిరి. అయిన మూడుసంవత్సరములలో పెడిపెడి పెడిమని మాతండ్రులు ముగ్గురు పుట్టలేదా? మొదటినుండి యు, మంచి పిండపుష్టిగల కొండపిటిసీమకోవ మాది. చూడు! మనలో మనమాట! నేటివఱకుఁ బూటకు మూడుసోలలబియ్య పన్నము పాపుశేరుకందిపప్పు నెక్కయోవకాయ కలయఁగలిపి యరసాలెడునేతితో మెదాయించి మూడుముద్దలక్రింద నెగఱ వేయవలసినదే! మొదటిమాఱంత మరుమాఱు ఎడ్డించుకొని, చింతగింజ వేసిన మునుఁగని శేరున్నరపెఱుగుతోఁ గళ్ళమంత కట్ట గట్టి జఱ్ఱున పీర్చి గఱ్ఱున త్రేఱవలసినదే కద!

ముకుం—తాతగారూ! ఇది యొకవిశేషమా! మీసాపాటునకు సోలల్లు
 శేరులే లెక్కగాని మామలవశేదెకు, కుంచములు గోలెములు
 గూడ లెక్కలేదు. ఇదికాక కాపెడుతుక్కు, పొణకెడుపొట్టు
 గురగురమెరమర. అయిన నేమి! విచారము లేదు. కుంభవృ
 ష్టిగ పాలనిచ్చుచున్నది. ఇంతయుఁ జెడదని మీ విచ్చుచున్న
 దేమిటి?

రామ—అయ్యయ్యో! ఇయ్యసీయనిదే—అయ్యయ్యో! ఇయ్యసీయ
 నిదే! ఆమాత్ర మవకాశ మిచ్చినయెడల నిత్తునా, యిచ్చి చూపిం
 తునా! బారెడునెడములోనికైన రాసప్పు డింకఁ జావనా? నా
 వంకఁ జూడనైనఁ జూడదే! నాయుబుసే తలపెట్టదే! ఉ. నామా
 ట యెవఁడైనఁ జెప్పినవినదే! ఉ. ఇత నన్నేమి చేయుమంటివి!
 అక్కడకు—కాలానుగుణ్యముగ వర్తింపవలయు నని పెద్దలు
 చెప్పినా రని—పడుచువానిగఁ బైకే గానఁబడవలయు ననునాం
 దోశముతో—చూచితివా! ఇవిగో! గడ్డముమీఁదఁ గొమ్ము
 లెట్లుతవరగాచందురువంకలవలెఁదంటనముతోద్దిద్దించితిను! చూ
 డు! మావంశమువారిలో నెవ్వరికినిలేనివి—దర్భపుడకలవలె—
 సన్ననికత్తెరమీసములెట్లుంచితిను! చూడు! ఈవైపుచూడు! ఈ
 లకజుట్టునకుఁజుట్టుబంచపాళిదింపించి యెల్లుబంగారాహంగుచేయిం
 చితిను! చూడు! ఇంతకంటెఁదనకుఁగావలసినదేమి? ఇంతకుంటె
 బడుచువానికిమాత్రమదనముగానేమియుండును?

ముకుం—తాతగారూ! ఏమిమీ వెట్టి. గడియారమునకుముండ్లు వెనుకకుఁ
 బెట్టినంత మాత్రముచేతఁ గాలము వెనుకకుఁ బోవునండి!

రామ—అదేమిమాట! కాలమునకు వెనుక నేమియుండేమి? పదునెన్నిదేం
 డ్ల వానికంటె నిరువదియైదు వత్సరములవాఁడు పెద్దవాఁడు

యెనుబడియై దేండ్లవానికంటె డెబ్బదియేడేండ్ల నేను చిన్నవాఁడను. కావున నిఁజబడుచువాఁడెవ్వఁడు? ముసలివాఁడెవ్వఁడు? ఈమాత్రము జ్ఞానము తన కక్కఱలేదా? ఉన్నమూఁడు మాన్యములలో నెకమాన్యము తనకొఱ కమ్మకొంటిని. ఏదో సుఖపడ వలయుననియే యీపనిచేసితివా? సుఖమొందుటకుఁ దగినసమర్థత నాకుండుటచేతనే యిట్లుచేసితివా? ఈమాత్రపు పరేంగిత జ్ఞానము—ధర్మసూక్ష్మజ్ఞానము తనకుండనక్కఱలేదా? మగఁడనగ నెఱిగియుండకొడుకా? చెప్పరానివాఁడా? అంటరాని వాఁడా? చూడరానివాఁడా? ఉం. కుట్టడి—కనుగాయ—జెలివి తక్కువపెద్దన్ను—క్రమక్రమముగ నదేయరబడి మఱుగునని నాలో నేను శాంతించుకొని—యడఁచుకొని—ఓదార్పుకొని—నిమ్మిళపడి—సంబోధించుకొని—తాజాపడి మూఁడేండ్ల గ్రుమ్మకాయలుగాయఁ జూచితిని. ఉపయ. అంతకంతకు బిట్టబిగువేకాని ఉపయ. ఒక తుర్రోసర్రోస — ఒక తేధుమధుమ — పెట్టెడునగలు పెట్టితివా! ఒక్క నానుపోవయైన మెడలో నుంనుకొనదు గదా. మొగమున బొట్టయిన లేదుగదా! అహితాగ్ని ముండ కొడుకు పెండ్లము గదా! త్రెంపిపోసిన దానివలె తానున్నప్పుడు నాకడుపెంత దహించుకొని పోవును? విచారించు. ఇంక నాబ్రదుకేమి కావలసినది? ఈవితంతు స్వరూపమును తాను వహించినయెడల నేను శ్రీఘ్రముగఁ జత్తునేమోయని లోపల నుబలాటము పడుచున్నది కాఁబోలు!

ముకుం—అట్లనకుఁడు! ఇప్పటి కాంతలకందఱ కట్టివేషమే రుచించునదై యున్నది. ఇదినవపాగరిక పద్ధతి.

రామ—నవనాగరికమో నాశాద్ధమో? నిత్యేపములాగునఁ జింతపిక్కుయంత దళముగ మొగమునఁ బసపుఁ బూసికొని, ప్రార్థనచేసి

లాగునఁ బట్టెడుకుంకుమ బొట్టు పెట్టుకొని, గోచిలేకుండఁ గోక కట్టుకొని, పూసలరవికయో అద్దములరవికయో దొడిగికొని, యొడలినిండ నగలఁ బెట్టికొని, గల్లుగల్లుమనుచుఁ గన్నులపంకు పుగ నింటిలోఁ దిరుగుచు, ఊఁ సంధ్యావందనమునకు రవంత నీరు—ఇం దాక్షికిఁ గాసంతవిభూతి—క్షౌరముచేయించుకొన్న ప్పడు శిరశ్శుద్ధికిఁ గాసంతగోమయము—పొడుముకుండుకోని కి రవ్వంతనున్న పువాయ—ఇటు లేయేదో యొకటి—చేతికందించినట్లు—అందించకుండునట్లు కాకుండ—యేదోకొంత విలాసముగ—ఇక సందెబడుతోడనే—వంటయింటి యష్టగోడచాటునుండి యట్టెకొంచెము దోబుచ్చి—విడివిడని పంచపాళిలు పుల సందునుండి పెదపులువిడివిడని యినుమంతనవ్వు—ప్రక్కయని, పఱపని, ఆకని, వక్కయని, ఊఁ అని. ఆ అని, లేకపోయినప్పుడు పెద్దవాడను, నాయిల్లువల్ల కాడుగాను—నాము పెట్టుగడువ వలసినది? నాలుగువేలిచ్చుకొన్న భ్రష్టుడనగు నేను “ఆ,, యన్నమాత్రపు ధ్వనిని నోచుకొనక పోయినా? మాటలాడవేమి? ఇక నాము పెట్టు గడువవలసినది?

ముకుం—ముప్పుగొంగళితోగడచును. కుంపటితోగడచును. కోల యూతతోగడచును. వేళపట్టునఁ గాసంతగంజికాచిపోసెడు వంటవానితోగడచును. అంతప్రార్థము మీకులేకుండ నిజ్జే పములాగున వండిపెట్టుటకు మీయన్న గాఁకూతురు ముప్పది సంవత్సరములనుండి యేకచ్ఛత్రముగ నిరంకుశవై ధవ్యమనుభవించుచు మీయింటిలోనే యున్నది కాదా!

రామ—కామియేనా? ఉన్నది. పాపము. దానికేమిసుఖమున్నది? మగఁడుపోయినాడని రేయుంబగల్గేడ్చుచునే యుండును.

ముకుం—మగఁడింక చావలేదని యేడ్చు పెండ్లాముకంటె మగఁడెప్పు
డో పోయెనని యేడ్చుకామమ్మ మంచిదికాదా?)

రామ—అది మంచిదే—

ముకుం—అటులైనప్పుడు—ముప్పసౌఖ్యముగ గడచుటకిట్టి ప్రశస్తావ
కాశములున్నప్పుడు లంఘనములలో మనుగుడువు ముచ్చటవలె
నూకీడిక్కుమానిన మాటుమనుమెందులకు?

రామ—అన్ని సౌఖ్యములటుంచ వ్రోయి? ఎందులకని యెఱుంగనట్లేయ
డిగెదవేల? అగ్ని కార్యము—అగ్ని కార్యము. ఇది యెట్లుజరు
గును?

ముకుం—అగ్ని కార్యముకొఱకా? నాలుగణాలుపెట్టి కొనినపిడకలగూ
టితో నింటిపదిమందియగ్ని కార్యము జరుగునప్పుడు నాల్గువేలు
వృథావ్యయమేమి?

రామ—బాగుగఁ జెప్పితివి. ఒక లిట్లు కాలిపోవుచునే యున్నది. దీని
గుణ మేమైనఁ జక్కఁబడునేమో—పైమాఖమాసములో య
జ్ఞముకూడఁ జేయవలయు నని కొండంతయాస పెట్టుకొని
యున్నాను.

ముకుం—ఉన్నగతి మీరే తప్ప గత్యంతరము లేనిమీముదితయే మి
మ్ము మూర్ఖుననప్పుడు అంకులాడియైనరంభ “రావ్రోయి
రామశాస్త్రిమగఁడా” యని మీబుంగమొగమునకు మంగళపు
టారతి యిచ్చు ననుకొంటిరా యేమి? అక్కడ వేగరునుగడ్డపు
మొఱకుతురకబంటుచేతఁ బైజారుదెబ్బ లున్నవ్రా? ఇక్కడ నని
మాత్రము లేవు కదా. అనిన మీకుఁ గోపము కాని పెండ్లి
యైనమఱునాఁ డింటికి భార్యను దెచ్చితిరి కదా. ఇప్పటికి మూఁ
డేం ధ్లయినది కదా! ఆమెను బుజ్జగించవలసినరీతిగ బుజ్జగించిన
యెడల నీయెడమొగము పెడమొగ మెందుల కుండును?

రామ—బుజ్జగించ లేదు? అడుగు! మాకామి నడుగు! మాపేరిగాని నడుగు! దానిరెండుకాళ్లు బట్టకొంటిని. జన్నిదములు ద్రెంపుటకు సిద్ధపడితిని. రెండులెండలు వాయించుకొంటిని. నీవు చెప్పినట్లు విసనియెడల నేను పొట్టిశాస్త్రీవుత్రుడను గానని యెట్లు బట్టుకొంటిని. నన్ను తనమక్కలకాలితోఁ దన్ను మని యీబట్టలకాయ దానిపాదములయెదుటఁ బట్టి నెక్కిపెక్కి యెడ్చితిని. ఇంతకంటె మగవాఁడైనపడుచువాఁడుమాత్రము చేయవలసినబుజ్జగింపు లేవు చెప్పు?

ముకుం—మీబుజ్జగింపులు బూడిదగాను! చాలుచాలు! మీరు తెలిసినవాఁడే కాని స్త్రీని వశ్యముచేసికొనుచువివాహమాత్రము మీకు లేదు.

రామ—నాకుఁగూడ నీవనినసందేహమే మనస్వరూప బాధకట్టి యెదోగ్రామములో నెవరోదారగారు స్త్రీవశ్యవునుందు ధర్మాన్నిముగ నిచ్చుచున్నారని తెలిసి యామందుఁ దెప్పించితిని.

ముకుం—అదొరగాడికిమాత్రము గెక్కిచ్చినదా! ఆయన బ్రదుకు మీ బ్రదుకుకంటె నర్థాన్నముగ నున్నది.

రామ—నేను నమ్మను నాయనా! నాబ్రతుకువంటిది నాదే కాని మఱి యొకరిది కాదు. తుట్టతుద కేమియుఁ బాలుపోక కామిని యీ దినముననే సోదికే బంపినాను.

ముకుం—సోది యెందులకు?

రామ—అమాలది మంచి దిట్టమైనదట! గొల్లవెంకిగూడ దీనివలెనే కొంతకాలము మగఁ డనగఁ నెగిరియెగిరి పడుచుండె నట! అప్పుడీమాలదేవో మంత్రించి తాయెతు నీయగఁ టుక్కుమని వెం వెనుకటియెక్కిగిరిపోయి సంతారము చక్కఁబడిన దట!

ముకుం—సంసారము చక్కఁబఱుపలేనిలోపము మీలో నున్నప్పుడు

సోది మిమ్ముఁగూర్చి యడుగుమని చెప్పలేక పోయితిరా?

రామ—అదేమిటి? నే నేమిటి? పేరున కేశశరీరముగా నీ యెప్పుచున్నాము గాదా?

ముకుం—మీయర్థశరీరిణియెడల మీయాదరణము సరిగా నుండినపక్షమున

మున నింతదనుక రానేరదని నాయభిప్రాయము.

రామ—లోకువ నేనుగాన లోప మెప్పుడు నాదే యని నీవు మందలించుచుందువు. ఇక నాయెడలఁ గలిగినపెద్దలోపము నేనింక నురి

పోసికొని చావకుంటయే.

ముకుం—ఉరి యామెకుత్తుకఁగఁ బోసినప్పుడు చావు మీకెల్లు సంభవించును?

రామ—నేను పోసినయూరి యేమి? మంగళ సూత్రమేనా?

ముకుం—అంతటితో నూరకుంటిరా? ఆమె నెప్పుడైన స్వేచ్ఛగ వీధిలోనికిఁ బోనిచ్చితిరా?

రామ—మనము సంసారులము కాని సానులము కాముగద! ఉఁ. తా

ను వీధినిబడి చేయవలసినపని యేమున్నది? గడయెక్కి దొమ్మ

రియాట యాడవలయునా? గజ్జెట్టి గంతు వేయవలయునా?

ఉఁ. సమస్తమైనసామగ్రి యింటిలోనే యున్నదే! పూతికపుల్లకొ

ఱకు గుమ్మము దాటవలసినపనిలేదే! నేనింటిలోనే తనచుట్టు

చుట్టుతిరుగుచు నుంటినే! నన్నుఁ గాదని యింకఁదా నెవరిని జూడ

వీధిలోనికిఁ బోవలయును? ఉఁ. తనకు తుద మొదలు తెలియదు

గాని తాను వీధికెక్కిన శిరచ్ఛేద మెవనికి? శుద్ధ శ్రోత్రియులు

వైదికశిఖామణులు, నిత్యాగ్ని హోత్రు లయిన రామశాస్త్రు

లుగారిగృహిణి యందుదుకాని, తనబాబు పేరుతనతాతపే రెవఁ

డైన నెత్తునా?

ముకుం—అయ్యో! ఇప్పుడు మీరిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు కాని మీ ప్రథమభార్య స్వేచ్ఛగా మనవారందరియింటికి భోజనమునకుఁ బేరంటమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండెనే కదా?

రామ—దానియోగ్యత! దానిప్రావచికజ్ఞానము! దానిపతిభక్తి! దానితోడనే యంతరించినవి. దానియాచారము. దానిశుద్ధి నే నెచ్చటఁ గని నిని యుండలేదు. దూర్వలతో గోమూత్రము ప్రక్కపైఁ జల్లనిదే నాయొద్దఁ బండుకొనునదికాదు. కర్మము చాలక నూకాలమృజాతరకో నుబ్బిరాయుడుతీర్థమునకో నన్నముద్దుఁ బెట్టుకోవలసివచ్చినప్పుడు ముందుగా బుగ్గమీఁద రవంతగోమయము రాయనిదే ముద్దుఁ బెట్టుకొని యుండలేదు. అట్టి శుద్ధాచారసంపన్నురాలు! ఉఁ.

ముకుం—ఈమెమాట యింక నెందులకుఁ గాని ఈమె వీధిబోనికిఁ బోయి తోడిపిల్లలతోఁ గొంతయాట పాట యేదో చూచుకొనుచుండినఁగాని చిన్నతనపుముచ్చట లెట్లుతీరఁగలవు? కాటికిఁ గాల్లు చూచుకొనినమీ కావడుచుదనపుష్ప క్తి యెట్లు తెలియఁగలదు? కావునఁ గొంతస్వేచ్ఛ నామె కిచ్చియుండవలసినది.

రామ—పొరుగింటికిబోయి తానాడునాటలుపాడుపాటలునేమున్నవి? ఇంటిలోఁదనతోడియీడువాఁడేయగుపేరిగానితో నాడుకొనఁగూడదు? కామిముండపాటలగాదిగద! దానియొద్ద “గోవింద రామపాట,, నేర్చుకొనఁగూడదు!

ముకుం—వత్తులు చేసికొనువృద్ధవిధవలపాటలు క్రమక్రమముగ నేర్చుకొనఁగూడదా? సావకాశముగ ముందుపాడుకొనఁగూడదా? ఈ పిల్లను పొరుగిండ్లకుఁ బోనియక పోయినపోనిండు. పొరుగుపిల్లలుకూడ మీయింటికి వచ్చి యీమెతో నాడుకొనుచుండఁగ

“మీరిచ్చట నాడుకొనఁగూడదు; మీయిండ్లకు మీరుపోం
డ”ని బెదరించినారట! యెందుచేత?

రామ—ఈపిల్లలు రాకున్నయెడల వారితోఁ జేయుకాలజేపము నా
తోఁ జేయునేమో యని దేవులఱచేత నట్లు చేసితిని.

ముకుం—అయ్యయ్యో! ఆమె మీతో సీతమ్మవారియట! నాడునా?
చిట్టిచిట్టిమరియా లాడునా? చిప్పిచిప్పిగోల్లాడునా?

రామ—నాదిక్కుమాలినబ్రదుకునకుఁ జిప్పిచిప్పిగోల్లయాటవలె కెం
దులకు? ఈతెక్కశూద బయలుదేరినతామరపైఁ దనచిట్టిచిట్టి
గోల్లతో గుల్లగ గోకి రవ్వంతతులసియూకు దానిమీఁద రాయ
రాదా? అట్లుచేసిన నాప్రాణము లేచినచ్చునే! నాప్రాణము
లేచిపోవలయునని తనకున్నప్పుడు—

ముకుం—అటు లామె కుండుట యాశ్చర్యముకాదు. ఉండఁదగినదే!
ఆమె యిచ్చటకు వచ్చినతరువాత మీరెన్ని తెలివితక్కువపనులఁ
జేసి యామెచిత్తమున కసంతృప్తిని కలుగఁజేయలేదు! ఇంటి
చుట్టుగోడ లన్ని యెత్తుచేయించినారా?

రామ—వలదా? కుట్టది. తంకేడుచెట్టుపూతలాగున నెడలినిండ నగ
లు! నాయనా, జాగ్రత్తగ నుండవలదా?

ముకుం—నాకడ దొంగతన మొకటియా? ఏల యెత్తు చేయించితిరో
నే నెఱుంగనా? ఊరివారందఱెఱుంగరా? ఆమెమాత్ర మెఱుం
గదా? ఎఱిగియుండి మిమ్ముఁగూర్చి యేమనుకొనునో కాసంత
యాలోచించినారా? ఆమెయందు విశ్వాసములేనట్లుమీకు
స్పష్టమా? మీయందు సమర్థత లేనట్లుమెకు, స్పష్టమా? ఈ
రెండురివారికి స్పష్టమా? ఆమెకు దుర్బుద్ధిపుట్టదగినదని మీ
కు స్పష్టమా? అట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టదగినదనుదుర్బుద్ధి మీకు పుట్టి

నట్లామెకు స్పష్టమా? ఈరెండు నీచుట్టుగామములలో తిరుగు బోతుల కందఱకు స్పష్టమా? తాతగారూ! తూములో లిద్దె కొట్టగలరు గాని మనసులోనితొఱట కేమి కొట్టగలరు? తలుపులకు రెండుగడియలు వేయగలరు గాని తలపుల కేమి వేయింపగలరు? దొడ్డిదారికిఁ గంపఁ గొట్టింపగలరు గాని తప్పు దారి కేమి కొట్టింపగలరు? గదికిఁదాళము వేయగలరు గాని మది కేమి వేయగలరు? ఇట్టి నిరుపయోగపు నిర్భాగ్యపురుషులు చేయుచున్నప్పు డామె కసహ్యము కలుగదా? మీమును మనమరాలు కాదగినదానిని తగుదునమ్మ యని మనుమాడి తిరి. ఇది లోకాసహ్యమైనపని. అంతటితో నూరకుండక—

రామ—అ! ఆగు! ఊరకుండక—ఊరకుండక—దానియిష్టమైనదానిని దానిని బోనిమ్మని నీయభిప్రాయమా? అట్లులైన మగఁడు మాదిగముండకొడుకను నేనెందులకు? మాతామహర్జితమైన మాన్య మమ్మక మెందులకు? ఊ. అది యేపాటపాడిన నాపాటకు వెనుక నే నుపాంగము పట్టవలసినదే? అది యాడినతెయి తక్కల కెల్లఁ దాళపుహంగు చేయవలసినదే? ఊ. దానియిష్టమా? విస్తర్లుపాటవేయుటకుఁ బోయి దొడ్డితలుపుఁ దీసి తొంగి చూచుచుండఁగ దారి మూయుంపక నానోరు మూయించుకొను మందువా? కిటికితలుపులు పనిలేక తీసికొనియుండఁగ తలుపులు వేయింపక లెంపలు వేయించుకొనుమందువా? ఇన్ని చేసిన నూరకుండక గోడకన్న ములనుండి నిక్కిచూచుచుండఁగ గన్నములు పూడ్చింపఁక కన్నలు పూడ్చించుకొనుమందువా? మంచిబుద్ధి మంతుడవు.

ముకుం—అయ్యయ్యో! నాయభిప్రాయ మేమో మీకు బోధము కాలేదు.

రామ—కాకపోవుట యేల? కావలసినంత బోధమైనది. ఓకోరమీ సాల క్రోతులారా! ఓవంకచూపుల కొంకనక్కలారా. ఓతాం బూలపుబెడవుల దద్దయ్యలారా! ఓకచ్చయ్యాడ్వుల గాడిదలారా! ఓకూనురాగముల కుక్కలారా! రండు! రండు! ఇదిగో! యీవడుచుపిల్లడి—మీయందటిది. లోకహితార్థమే దీనిని గట్టుకొంటిని. నామగతన మెంతమట్టున కనగ—మానాల్గుప్రట్టి మాన్యమును నాలుగుజనపనారసంచులలోఁ గట్టి మూతులు గట్టిమామామగారిమూతికిఁ గట్టునంతమట్టునకే. దీనికిఁ గట్టినత్రాడు నేను ద్రెంపెదను. మీరు నాత్రాడు స్వేచ్ఛగాఁ ద్రెంపవలయు” నని దర్భాననపుడుడత బుజమున వైచిగొనిజయఘంటచిఱుతతో దానిపైని తటుకుతటుకు మని వాయించి లోకమున కెల్లజాటింపవలయు నని నీయభిప్రాయము.

ముకుం—అహాహా! ఎంతవివరీతముగ గ్రహించితిరి? పోనీ! మీయిష్ట మెట్లో యట్లే యాచరింపుడు.

రామ—అట్టు లాడవలదని నీ కిదివఱ కెన్నిమాటలు చెప్పలేదు? నా భార్య చక్కనిదే యని సంతలో నెవనితోడనో వాతాపిశాస్త్రి గాఁ డన్నాడని విని యతనిబుద్ధి మంచిది కాదని యతనిని వదలుకొంటినిగదా. ఆనడుమను మాపెద్దన్నగారియాబ్దికమునాఁడు పితృస్థానమున గూర్చుండినభోక్త యగు మారీచశాస్త్రి గాఁడు నే నెదుట మొద్దులాగున నుండఁగనే “అమ్మాయి! కొంచెము గోమయము తీసికొనిరమ్మని శాభార్యతో ననుసరికిఁ దటాలునఁ బరుగెత్తి తీసికొనివచ్చినది. కాలము గడచినవాడను దూరదృష్టి గలవాడను గావున “నోహూ! వానికి దీనికి నేదో పాతాళహూమతంత్రము జరుగుచున్నది. లేకపోవునెడల వానిమాటయందు దీని కింతయాదరణ మెందుల”కని యూ

హించుకొని యఫవలసిననాలుగుమాటలు మొగముమీఁదనే వెంటనే జాడించి యాతని నింటికి రాకుండఁ జేసితినిగదా!

ముకుం—ఇది లోకచుంతయు వ్యాప్తమైనయంశమే కాని ఉపమాన శాస్త్రుల నెందులకు నిర్దాక్షిణ్యముగఁ బూర్వనినారు?

రామ—దానికి మఱింత పెద్దపుట్టిమున్నయైన కారణ మున్నది.

ముకుం—నేను వినఁదగునా?

రామ—నాకు నీయొద్ద రహస్య మున్నదా? ఒకనాటిరాత్రి యాది క్కుమాలినశాస్త్రీగాఁడు నాయింటికి వచ్చి నాభార్యను జూచి ముసిముసినవ్వులు నవ్వు నారంభింపఁగా—

ముకుం—అ! నిజమేనా?

రామ—బాబూ! ఇంతవఱకు జరిగినమాట నిజమేనోయి బాబూ!

ముకుం—ఆతఁ డట్లు నవ్వఁగ మీరేమి చేసెతిరి?

రామ—“మొట్టో! బాబయ్యో! ఓసి కామీ! ఓరి పేరిగా! ” యనుచు నిల్లెగిరిపోవ వలవల నేడ్చితిని.

ముకుం—అప్పటి కెంతరాత్రి యయినది?

రామ—మూఁడవజాము నడుచుచున్నది కాఁబోలు!

ముకుం—దీపాలుపెట్టకుండనే తలుపులు గడియలు వేయుచుందురు.

కద! అంత రాత్రివేళ నాతఁ డెట్లంటిలోనికి వచ్చినాఁడు?

రామ—కలలో వచ్చినగాడిదెకొడుకునకు గడియ లాగునా నాయనా?

ముకుం—ఓన్. చిట్టచివర కేది స్వప్న మటయ్యా!

రామ—స్వప్నమైన నేల కావలయు నని నేనేడ్చుచుండఁగ సత్య మేల కాక పోవలయు నని నీ వేడ్చుచుంటివా? తెల్లవారగనే లేచి యాదుష్టనైజము గలవానిని—

ముకుం—మీదుష్టనైజముచే మీకు స్వప్నము కలిగినదా? ఆతనిదుష్ట నైజముచే గలిగినదా?

శామ—ఎట్లుకలిగినను రాత్రివేళ దొంగపోటున నింటిలో దూరి నాభా
ర్యతో నవ్వులాట మరగినవాఁ డెన్నఁటికైన నాకొంపఁ దీయక
మానఁ డని నిశ్చయపఱచుకొని యాతనిని నాయనా! నీ వీహ
టికి దూరముగ నుండు మని వదల్చుకొంటిని. ఎఱువచ్చిన ను
న్నవాడవు. నీ వైక్లవడవు. నీవు మాభార్యాభర్తలను తల్లి
దండ్రులుగఁ జూచుకొందు నని గాయత్రితో బ్రమాణము చే
యుటచేత నీవు మిగిలితివి—ఉఁ. ఏమి మాట లాడవు? నాకొం
ప తీసి యాప్రమాణము త్రిప్పుకోలేదుగద—అట్లు ప్రమాణ
ము చేసితివా లేదా? ఇప్పుడు తిరుగ యజ్ఞోపవీతమును స్పృ
శించి గాయత్రితోఁ బ్రమాణము చేయుము.

ముకుం—ఇప్పుడు ప్రమాణ మేమని?

రామ—ఆమె నీకుఁ దల్లియని—నేను దండ్రిని గాకపోయినను బాధ
లేదు—ఆమె నీకు—దల్లి యని నీవు ప్రయాణము వెనుక చే
సిన ట్లిప్పుడు తిరిగి ప్రయాణము చేయక తప్పదు.

ముకుం—ప్రమాణమునకు మఱియొకప్రమాణమా? అట్టిచో సాప్ర
మాణములకుమీఁదికిమాలినమాటల కవధి యెన్నటికి?

రామ—నాయనా! ఈయొక్కసారి చేయవ్రోయి! ఇకముందెన్నఁడైన
నిన్నుఁ దిరిగి యొట్టుపెట్టుకొను మనునెడలఁ గట్టచెప్పలజోడు
తీసికొని కొట్టు!

ముకుం—అంతమాట యెందులకు? శాస్త్రులుగారు! శాంతింపుడు.

రామ—అయ్యయ్యా! నీకుఁగూడ నందఱకుఁబుట్టినపోగాలమే వుట్టినది
కాఁబోలు! నీకాళ్లు పట్టుకొందు నట్టిప్రమాణము—బాబూ!
బాబూ! చేయుము. నాయనా! నావంకఁ దేరిపాఱఁజూడు!

ముకుం—ఏల?

రామ—ఆమెను నీవు మాతృభావముతో—భావ మన నేల?—నీ
మాతగఁ జూచుకొందు నని నీవు ప్రమాణము చేసినప్పుడు నే
ను నీ కేమి యిచ్చితిని?

ముకుం—అయిదువందలమాడలు ఋణ మిచ్చితిరి. ఈఋణమునకు నా
ప్రమాణమునకు సంబంధ మేమున్నది?

రామ—నీ వాలాగనుకొనుచుంటివేమోగాని నీవట్టి ఘోరప్రమాణము
చేసినందులకే నీకువడ్డి లేకుండ ఋణ మిచ్చితిని.

ముకుం—అలాగా!

రామ—అలాగే. నాలుగువే లిచ్చి యామెను భార్యగాఁ దెచ్చుకొని
నల్లే యయిదువంద లిచ్చి నిన్నుఁ బెద్దకొడుకుగా నప్పు దెచ్చు
కొంటిని?

ముకుం—మీవరున యెంతమాత్రము బోగుగ నున్నది కాదు. మీగ
తి యేమగునోయని నాకు భయముగా నున్నది. మీరు నాకు
ఋణ మిచ్చినందువలన నేనట్టిప్రమాణము చేయలేదు. మీ
రట్లనుట తప్పు. మీరు మాతృత్విగాఁకి గురువు లగుటచేత మీ
యెడలఁ గలభక్తి చే—

రామ—ఔను. నీతండ్రి నాశిష్యుఁ డగుటచేత నాభార్య నీతండ్రికిఁ దల్లి
యగును. నీకామెపితామహియగును. తల్లికంటెకొంచెము దూ
రపువావి. ఉఁ—

ముకుం—అసందర్భపుమాటలుమాత్ర మాడకుండు. నావలన మీకుఁ
గాని మీకుటుంబమునకుఁ గాని యెన్నడు ద్రోహము జరుగ
దని నిశ్చయముగ నమ్ముండు. పెండ్లి సామాన్యముగ నాహ్లాద
మయియుండ మీకాప త్తయినది. ఇప్పుడేదైర్యసైర్యములు

‘చెడకుండ నప్రతిష్ఠకుఁ బాలు గావండ బహు జాగరూకతగ
మెలఁగవలయును.

రామ — నాయనా! ఇవి చేతులు కావు—కాళ్ళులనుకో (చేతులుపట్టు
కొనును) నాకుభవకర్ణధారుడవు నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను.
ఉ—నన్ను నీవు దిద్ది నాభార్యను నేను దిద్దుకొనునట్లు చే
యుము.

ముకుం—నీవు నిరాకరించిన సీహితు లందఱును నిర్దోషులు. ఒక్క
భార్యకొఱ కింకలతో శత్రుత్వము తగదు. కావున వారి నవ
సరమువెంటిని స్వీకరింపుము!

రామ—సీయమృగడుపు చల్లగ నుండవలయును. వారు నిర్దోషు లని
నీవు నిశ్చయముగఁ జెప్పఁగలవుకద! ఉ.

ముకుం—తిరిగి ప్రమాణము చేయు మనఁ దలఁచుచున్నా రే!

రామ—అబ్బే! ప్రమాణ మెందలనుఁ గాని యట్టినిశ్చయజ్ఞానమే కావ
లసినది. అది నీకుండినప్పుడు నాకుఁగూడ నున్నట్లే. చూడు.
వా రింక ముందుఁగూడ నిర్దోషులుగా నుండవలయు నన్నమా
ట—అందులోనే యున్నది చిక్కు.

ముకుం—అభ్యంతర మేమి? ఉండనే యుందురు.

రామ—భవిష్యద్దాధ యూహ్యము. అందఱు సీవంటిశ్రీశుకు లని నీ
వెట్టి. కావున నెవ్వరితోడను మనకు సఖ్యము వలదు. “ఒక్క
భార్యకొఱ కిందఱతో శత్రుత్వ మేల” యని యంటివి. మిత్రగ
ణ మింటిలో నాకెంతయున్నఁ బ్రక్కలోనొక్కభార్యవంటి దగు
ను? నూర్గురుమిత్రులనుద్దు లొక్కభార్యముద్దు. వేపురుహితుల
ర్పించుపువ్వు లొకసలిముసిముసినవ్వు. లక్షచెలికాండ్రప్రాపు
లొక్క చెలిచల్లనిచూపు, కోటిసఖులనేవారంభ మొక్కసఖిపరీ
రంభము. నాయనా! మొదలు కాలము మంచిది కాదు. గ్ర

హాచాఁగీతిచే నాదినములు మంచివికావు. చాఁకి యోషసము దినదినమునకు బింకమైనపురి యెక్కుచున్నది. చూడు నాయనా! మనలో మనమాట. ఈకుండలాలవారు, బిల్లకచ్చలవారు, ప్రాతస్సానాలవారు, స్వయంపాకనియమచులవారు, ఊ—వీరు తఱచుగా—వలను దొరకునోకి వట్టిచిత్త కాఁగిక్కులు సుమా! ముకుం—హరిహరీ! నిష్ఠేతుక మగునసూయచే నెంతమాటాడినారు! అసందర్భముగ మాట లాడవల దని చెప్పలేదా? నేను చెప్పినట్లు విందు నని మీరనుటయే కాని—

రామ—నాయనా! ఇరుగుబొరుగుపడుచుశాస్త్రులవారు మనయింటికి వచ్చుటకు నేనంగీకరింపను. ఇది తప్ప మఱి యేదైనఁ జెప్పుము. వినుటకు సిద్ధముగానున్నాను.

ముకుం—మీభార్య మనోవాక్యాయకర్మములచేతను యోగ్యురాలు.

రామ—నాయనా! నాయనా! నీనోకినిండ వరహాలు పోయఁదగినది. చల్లనిమాట చెప్పితివి. నా కంతకంటె కావలసినది లేదు. నాయనా! రామశాస్త్రులగారిభార్య—ఊ. ఘనపాతిరామశాస్త్రులగారికాంత—ఊ—భూలోకైకవిద్వాంసుఁ డైనపొట్టిశాస్త్రులగారికోడలు—ఊ—మాకుట్టపేరిగానినవతితల్లి—ఊ—ఇదిగో—ఇట్టి దంట—యని యొకనిచేత వ్రేలు మడపించుకొనకుండ నా తనువు మడఁగిపోయినఁ జాలును.

ముకుం—ఆమె యోగ్యురాలని నిశ్చయముగ మీరు నమ్ముడు.

రామ—నిలువఁబడవలయును! నిలువఁబడవలయును. దానియోగ్యత, నాయదృష్టము కూడను. నిలువఁబడ నీయరు. నిలువఁబడ నీయరు!

ముకుం—ఇక నామాట తలపెట్టకుడు.

రామ—నేను తల పెట్టకపోయిన నూరివారలే మానుచురా? అన్నిగో
డవ లభ్యులకే కావలయును. నాభార్యగదా! నేను నాకొంతకే.
చెచ్చుకొంటినిగదా! ఊ—తమకేమి జోక్యము? ఊ—తాత
గానూ! క్రొత్త కాయలో పొడు మింకా పీల్చుట లేదు కాబో
లు” ననియొకడు, “శాస్త్రులగానూ! మీలోపలిపంచాంగము
ను నమ్మెకసారి చూడనీయరా”యని మఱియొకడు, “ఘనపా
రిగానూ! మీమామగా రిచ్చినబుగారపుచుట్టు నెప్పుడు పెట్టు
కొనినట్లే కనబడదు; దాని నూరక లోనఁ బెట్టి మూసిపెట్టు
టకే యాయన యిచ్చిననుకొంటిరా”యని మఱియొకడు నీవిధ
ముగ సీవేశయూవేశ యనక పొరుగువా రందఱు వచ్చి తాకొ
కమాట యనుచుండఁగ నోరుమూసికొని యుండఁదలచినదా
నికైన బుద్ధి లేకక మానునా? ఉదయము మొదలు సాయం
కాలమువఱకు నెప్పుడో తప్ప యీగుమ్మమున కడ్డముగఁ గట్టి
చేతఁ బుచ్చుకొని కూర్చుండి చూచుచున్నాను గదా! ఈదారి
ని బోవుప్రతిజనుడును నాయొంటివైపున నట్ట చూడకుండఁ బో
వనివాడు లేడుకదా! చూచియురకుండు ననుకొంటివా?
ఊహుఁ. ఒకయిగిలింతయో, యొకసకిలింతయో, కోరచూపో
తలయాపో—దగ్గురోగమో, కూనురాగమో కనబఱపనివాఁ
డొక్కఁడు లేడుగదా! ఇట్టిహావభావవిలాసప్రకటనమిచ్చుట బా
తివయోవివక్ష లేకుండు జరుగుచున్నది. ఈదిక్కుమాలినరవ్వ
రట్టు. నింద. హేళనము. అప్రతిష్ఠ యల్లఁయు నెక్కనాతలనే
పుట్టెనా? లేక వల్లకాటిచేరువలో పెండ్లిపీట లెక్కినప్రతిమూ
ఘన కీకర్మము తప్పదా? ఇట్టివా రందఱ కీలాగున నుండిన బ్ర
దుగు లుండునా? ఒక్క నాకర్మమే యిల్లు కాలినది. నన్ను
దానితోఁ గాపురము చేయనీయరు. బాబూ! చేయ సీయరు.

ముకుం—వారు చేయనీయకపోవుట గాదు. చేతగాక మీకాప్తరము మీరే చెడగొట్టకొనుచున్నారు. బుద్ధితేక మీభార్యను మీరే చెఱుపుకొనుచున్నారు.

రామ—నాభార్యను నేను చెఱుపుకొనుట యెట్లు? ఎన్నటికైన నంత వాండ్రమై యిది నేనునేకమగు మహాదృష్టము నాపాధివలింగ పూజామాహాత్యమున సిద్ధించునెడల నేను నాభార్యను జెఱు వినవాడ నగుదానా? అగ్ని సాక్షిగఁ బెండ్లాడిననాతో నది యుండుట దానికి వ్యభిచార మగునా?

ముకుం—మీ గొట్టిమనస్థితిలో నుండి యామెను నిశ్చంధించినకొలది యామెమనస్సు చెడి తుదకు వ్యభిచరింపక మానదు. చెడుతిరుగుడు లనువ్యాపారమే యెఱుంగనియామెస్వచ్ఛమైనమనస్సులో నట్టిదుర్వ్యాపారమును మీరు కలుగఁజేయుచున్నారు.

గీ. గురుఁడు చెఱుపనిదే శిష్యుఁ డి
పిత దురితుఁ జేయకుండగ డి నుతుఁడు చెడఁడు.
ప్రభుఁడు పాడుపఱుపకుండఁ డి బ్రజలు చెడరు
మగఁడు మప్పకుండగ సతి డి మరుగ దొరుని.

రామ—ఓరి నీతలతిక్క కాలిపోను! ఇట్లు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జెడు గొట్టకొనువాఁ డెవ్వఁడైన నుండునా?

ముకుం—మీరు లేరా!

గీ. పంజరశుకాంగనకె పర్వ డి వార బుద్ధి
మూతకనులకె చూచునం డి ప్రీతిఘనము
పథ్యనస్తాశి కమితచా డి పల్కగుణము
వలదనినదానినే చేయు డి వాంఛమదికి.

ఇదిగాక ప్రజలకు,

గీ. ఆకుచాటు పుష్పమె త్రుంప ♦ సధికబుద్ధి
పినదగనిదానినే విన ♦ మనసు ఘనము
మూతబడుదానినే చూచు ♦ బుద్ధి హెచ్చు
వలదనినదానినే మిగుల ♦ దలచ బుద్ధి.

గీ. సతీని నమ్మకయుగడుట ♦ చాల తప్పు
నమ్మకుండ బాధించు టం ♦ తకును తప్పు
సతిని నమ్మక పాడైన ♦ పతియె కాని
సతిని మది నమ్మి పాడైన ♦ పతియె లేడు.

గీ. యశావసంబునఁ బెట్టసెట ♦ లాడువాని
ఘనతయును లేదు; వార్ధకా ♦ క్రాంత జనుని.
యప్రయోజకతయును లే ♦ దంద చొక్క
లీల సచ్చటఁ బండ్లిగి ♦ లించువారె.

గీ. కాని, యశావసయుక్తుడు ♦ కాంత నెపుడు
నమ్మి నమ్మించి నిశ్చలా ♦ నంద మొందు
తన్ను సతిని నమ్మక వెట్టి ♦ దారు లిదిగి
ముదిజకుడు సతి నితరుల ♦ కడుకువెట్టి.

గీ. సృష్టిలోపల మగవాని ♦ చిత్తశుద్ధి
సౌఖ్యముల కీశ్వరుం డిచ్చు ♦ సతిని, పనిని
గట్టకొని అంకలాడిని ♦ గాఁగఁ జేయు
వృద్ధుకంటెను జండాలు ♦ డింక నెవఁడు?

రామ—ఈదిక్కుమాలినసీతిబోధనము నా కెందులకు? ఇదిగో! ఈరీతి
గా నీవు చేయవలసిన దని నాకు నీవు చెప్పరాదా?

ముకుం—ఆమెయందలియవిశ్వాసమును మనఃపూర్వకముగ వదలుకొని యామెతో నిష్ఠముగ నన్వయము మాటలాడి, యామెను చిత్తశుద్ధిగఁ బ్రేమించి యామెయనురాగమున కాస్పదమనై సుఖింపుము.

రామ—ఇన్ని చెప్పితివి గదా! ఆలాగే! నీయెదుటనే నీవుచెప్పినట్లుం తబాగుగ లాలించెదనోయొక్కనిముషములో నెత్తవశంవదురా లుగఁ జేసెదనో చూడు! అవిశ్వాసముచేతనింతయేడ్చుచున్నాను గాని యది వదలినవెంటనే యొక్కచిటుకలో—

ముకుం—ఒక్కచిటుక యేమిటి? ఇదే లోకాతీతమైన వెట్టి. ఇన్నివిధములచేత మనసు పాడైయుండునామె, నెక్కనిముషలో స్వాధీనం. జేయుదు నందు లే?

రామ—ఎనుబదిరెండువన్నాలవేదము క్రిందినుండి పైకి, బైరుండి క్రిందికి స్వాధీనము చేసినముండకొడుకను నీవు చెప్పినచప్పు మూడుముక్క అయభిప్రాయము స్వాధీనముచేయలే నందు వేల? అవిశ్వాసము వదలి యిష్టముగ నన్వయము మాటలాడి చిత్తశుద్ధిగఁ బ్రేమించి ప్రేమింపబడవలయును.” ఇంతే కాదా? పడుచువాండ్రము పడుచువాండ్ర మని పైపైడంబాచారిములతోఁ దిరుగవలసినదే కాని పట్టుమని పంతముతోఁ జూడఁగ పండ్లుగానినామాత్రపునన, పటిమ వారి కెక్కడిది? మీసా లెంతకాల ముండును? గిరజా లెంతకాల ముండును? ఉ—కచ్చలు ప్రేలాడవైచి గాడిచెలలాగున నూరు వెంటఁ దిరిగినంతతోడనే యప్పుడే పడుచువాండ్ర నాడా? ఉ—విక్కబల మక్కటలేదు? కస్తూరియ తరువు వ్రాసినఖండువా వల్లెవాటుగ వేసినంత మాత్రమునఁ బోటుబంటయిపోయినాడా? ఉ—పిండపుష్టి యక్కటలేదూ? పైపైమెఱుంగులతో మనకేమిపని యున్నది.

భాసిన్తోరైన పుట్టిమునుక యేమున్నది? యథార్థముగఁ జూచిన
యెడలఁ బండ్లనోటిలోనా? యుండవలసినది? మనసులో—ప
టిమపలుకులలోనా యుండవలసినది? పనులలో—ఉ—

ముకుం—తాతగారూ! ఎందులకీయసందర్భపుధోరణి?

రామ—నాధోరణితోఁ బనిలేదని నే నెఱిగియుండకపోలేదు. అయిన
నిప్పుడెందులకు? నాధార్య నిట్లుపిలిపించెదను. కామమృతల్లీ!
కామమృతల్లీ!

ముకుం—ఇప్పు డాసెయెందులకు?

రామ—కామమ్మా! కామీ! కామిముండా! నీయిల్లు వల్లకాడుగాను
పలుకవేమి? లోపలసన్నియు సరిగానున్నవికద!

(కామమృప్రవేశించును.)

కామ—సరిగాఁగాదు. నాశ్రాద్ధముగా నున్నవి.

రామ—అయ్యో! అయ్యో! ఏమి? ఉ—ఏమి? ఉ—మీయమ్మ
లోపలనేయున్నదికద! ఉ—మాటలాడవేమి? ఉ—బోహ
ణముగోడనందునఁ గూరుచుండఁ బెట్టవచ్చితిని. ఎదుటఁ బేరిగాని
గాపుంచితిని. అది యక్కడనేయున్నదికద!

కామ—సందులోనున్ననాకేమి? గొండిలోనున్ననాకేమి? నాకాలికీ
దోడా? చేతికిదోడా? తెల్లవారుకడ సోదికిబోయి యిప్పుడిం
టికి వచ్చునకి యెక్కడక్కడయే. ఊడుపులేదు. పేదనీళ్లు
లేదు. అలుకులేదు. ముగ్గులేదు. శుక్రవారపుబ్రాద్దుకూడను
గడపలకుఁ బసపులేదు; కుంకుమ లేదు. ఆవిడదొరసానిగారయ్యె
ను. నేను దాసిముండనైతిని. రాచినదేరాచి, దిద్దినదేదిద్ది, పె
ట్టినదేపెట్టి, తోమినదేతోమి, దువ్విసదేదువ్వి తీసినదేతీసి ఊడి
వదేయకాని, దులిసినదేదులిసి, లాగినదేలాగి, యెంతసేపు తన
సింగారముతోడనే సరిపోయెను.

రామ—(కోపముతో) ఎవనికోసరము? ఏ-ఏ-ఏ-నానోటివెంట మంచి మాటలురావు. ఏముండకొడుకు కోసరమిసింగారమని యడుగ లేకపోయినావా?

ముకుం—(అప) తాతగారు! వెట్టిపడుచున్నారు. పడుచుపిల్లలకుసింగారిండుట కొనుట స్వభావము. ఒకనికొలకు కాదు.

కామ—నడవలోపేడనీళ్లు లేనప్పుడు తనపైటకొంగున బన్ని రెండులకు? రాత్రియెంగిలాకులుపంచపా? లోపడియుండగఁ దనపాపటమింద నిప్పుడుతములపాకెందులకు? నిన్నటిప్రాయ్యమింద కాసంతగోమ యముతో నలుకు లేదుకాని యిప్పుడీగట్టిపిండితోఁ దనమొగమున నలుగెందులకు? ఎంతసేపు నటు చూచుకొనను—ఇటుచూచు కొనను—గబుకు మనను—గుబుకు మనను—గల్లుమనను జల్లు మనను—మూతి విరువను—ముక్కు విరువను—తళు కుమనను—కులుకు మనను—అట్టెయనను—ఇట్టె యననేకా ని పనియా పాటయా!—నంటయా పెంటయా—ప్రత్తియా వత్తియా! యేమున్నది?

ముకుం—(అప) తాతగారు! తొందరపడవలదు. క్రమక్రమముగనన్ని పను లామెయే చేయఁగలదు. ఈమె వెట్టిధోంఁగిని మఱపించుటకు సోదిసంగతి నడుగుండు!

రామ—కామేశ్వరమ్మత్తలీ! నీవుణ్యమా యని యింతగంజి త్రాగుచు న్నాము. ఎన్నిజన్మముల కైసను నీబుణము తీర్చుకోలేము. కానిచూడు! సోదిలో నేమివచ్చినది.

కామ—ఏమి వచ్చినది—ఏడుపునచ్చినది. ఆవిడపేరు తలఁచుకొనిధూ పంవేసినాను. వేయగ నే నన్ను మఱచిపోయితివా! నన్నుమఱచిపోయితివా నేను నీమెడలో పచ్చపొగుగట్టినవాడనుకానా?

నేను నీబుగ్గను గాటుకచుక్కపెట్టినవాడనుగానా? నేను నీసం
దిటిలో సరసములాడినవాడనుగానా?" యని—

రామ—ఆ. ఆ. అదేమి? ఇక్కడకురామశాస్త్రిగొంతుకమాలముండ
కూడా కోసినదా? చాలు!

కామ—అపశకునపుమాట ముందుగానే వచ్చినదని యసహ్యమై చక్క
వచ్చితిని.

రామ—మంచిపనిచేసితివి కాని మీయమ్మనుక్కసారి యిటుతీసికొని
వచ్చెదవా?

కామ—అలాగే—

(నిష్క్రమించును.)

ముకుం—ఛాందసపునోరశికట్టిపెట్టి—

రామ—ఇకనాకుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. నీపూరకచూచుచుండుము.

(కాంతమ్మప్రవేశించును)

రామ—వచ్చితివా! అటుకూరుచుండుము. (అప, ముకుందశాస్త్రితో)
గౌరవముగ ననురాగయుక్తముగ నమ్మక మన్నట్లుగ మాటలా
డితినిగద!

ముకుం—ఆ.

రామ—కామమ్మ వచ్చినదికాదేమి?

కాంత—అమెరానన్నది. అబ్బాయిని నేనిచ్చటకురమ్మనవచ్చునా?

రామ—(అప) చూచితివాదీనిసంగనాచితనము! ఊ. దీనికుట్టుమాటల
నేర్పు. ఊ. దీనిచలిగుడ్డలగొంతుకోతదనము. అబ్బాయిని నే
ను రమ్మనవచ్చునా? యని నన్నడిగినది. కామిసోదికిబోయి న
ప్పుడు పేరిగానినిదానిపైఁగాపుంచితినిగాదా? అందులకీయెత్తి
పోడుపు. ఊ. ఈగనిగ్రవేటు. ఊ. ఈబాకుపోటు. మొద్దు!

లాగున నేనిచ్చట నుంటినిగదా! ఉ. నీవుంటినిగదా! తలుపు
 వేసియేయున్నదిగదా? ఉ. ఇప్పుడు తన్నెవరెత్తుకొనిపోదురని
 వేదిగానినరమ్మననా యనిసానాయి నెక్కలాడిరది? ఉ. నీవెఱు
 గవు. ఇది మిగులజాణ. మంచిగడునుబుట్టి.

ముకుం—(అప.) ఎందుల కింతమర్భమ మొందుమవయ్యా! అది యా
 మెయభిప్రాయమేకాదయ్యా! అదేయభిప్రాయ మైనప్పటికినా
 మెకున్నయాత్మగౌరవమునుగూర్చి సంతోషింపదగునయ్యా!

రామ—(అప.) మగనినిబుద్ధిగీనునిగ నిర్భాగ్యునిగఁ జూచుటకుఁబనికివ
 చ్చినయాత్మగౌరవము గలభార్య—ఉ.

ముకు—(అప) ఇక వెట్టిమాటలాడకుండు. ఆమెతో ననురాగయుక్తము
 గమాటలాడుండు.

రామ—(లేచి) ఓసి నాయిల్లాల! ఓసినా పెండ్లామా! నాప్రక్కలోని
 పంచదారబొమ్మా! నాయింటిలో బంగారుకొమ్మా! నాకుముం
 దుపుట్టినపిల్లలకు తల్లి! బూరుగుచెట్టును జుట్టుకొనినకల్పవల్లి! నా
 స్ఫటికాలపేరా! నాపొడుముకాయచిరడమీఁదిచిలుకా! నాక
 ప్పకొనుబొంతా! నాపెన్నయప్పమా!

ముకు—(అప) అయ్యయ్యా! ఈవనికిమాలిన ధోరణియెక్కడినుండివ
 చ్చినది?

రామ—(అప) రంగుగ మెత్తగఁ దియ్యగ మాటలాడుచున్నప్పు డూర
 కలబలబలాడెదవేల? ఊరకుండుము. (భార్యతోఁబ్రకాశముగ)
 నాపొగచుట్ట! నాపాలముంజా! నాకొండనాలుకా! రావే!
 రావే! నాసందిటిలోనికిరావే! నాబాజ్జమీఁద నీరాగిడితలకాయ
 బెట్టవే నాకడుపులోదూరవే! నానొటితోఁ గరిగిపోవే!

ముకు—(అప) అయ్యయ్యా! ఇతఁజాలింపవయ్యా!

రామ—(అప) ప్రీతియుక్తముగ మాటలాడుచుండ నీవట్లు బెకబెకలాడెదవేల?

కాంత—నాథా! నాకు సెలవిప్పించునెడల లోనికిఁబోదును.

ముకుం—(అప) మీయవాద్యసంఘాషణమువిని సిగ్గుచేత నేనే చచ్చుచున్నాను. మీతోఁజెప్పకుండ నావలకుఁ బోవబుద్ధివ్రుచ్చుచున్నది. అట్టిచో ముగ్గునచ్చలారని చిన్నదయ్యును నాయెదుట మీరిట్లుచేయుచున్న యశాకికపు వెట్టిచర్యకామెలోన సిగ్గుచే బరితీసిచుచున్నదయ్యును; మీతోఁజెప్పకుండలోనికిఁ బోయిన మీలేమనుకొందురో మీయెడలఁజూపవలసిన విధేయత కేమిలో పముకల్గునోయనుభయముచేతలోనికిఁ బోవుట కామెసెలవడిగ నప్పుడామెయెట్టి గౌరవవతియోయాలోచించుకొనక యామెయెడల నశౌరవసంభాషణముచేయుటగాని యశౌరవాభిప్రాయము నెందుటగాని బొత్తుగమీఁతువగదు.

రామ—దానియెడల నాకెట్టిశౌరవమున్నదో నీవేముప్పుడువిందువుగాక! (ప్రకాశముగ భార్యతో) నాదిక్కినావర్తశంఖమా! నాయేకముఖ రుద్రాక్షా! నాపట్టుగోముఖమా! నాసాలగ్రామసంపుటమా! నీయెడలనాకెట్టిశౌరవమున్నదో నీవెఱుంగవు—నీవునాప్రాణము కంటె నధికమధురవు. నీబాల్యలక్షణములనుగాంచి నీయందపోహ మొందితిని. అట్టియవిశ్వాసము సీతృటియందుఁ ద్రికరణశుద్ధిగ వదలుకొంటిని. నీయందునాకుఁ బూర్ణవిశ్వాస మిప్పుడేయంతు రించినది. నీవునాకేభార్యవు. పరులకుపోదరివి. నీయెడలఁ దప్ప నర్చినందులకిదిగో లెంపలుగొట్టుకొనుచున్నాను (అట్లుచేయుచు)

కాంత—నాథా! నాథా! అట్లుచేయుటతగునా? నేను మీపరిచారికను గానా!

రామ—కావు. ఈనిముసమునుండి నానెత్తిమీఁది దేవతవు. హీహీహీహీ!
 పీపిలోఁజీపివి. హీహీహీహీ! నుధలోనుధవు. హీహీహీహీ! నా
 ప్రాణములోఁ బ్రాణమువు. హీహీహీహీ! నాబి నీనవు. హీ
 హీహీహీ!

ముకుం—(అప.) ఈసకిలింపులేమిటిన్నాశ్వాధము!

రామ—(అప) “ఇష్టముగ నవ్వచు మాట లాశి” యని నీవనలేదా?
 (ప్రకాశముగ) భార్యతో ఇటురా! ఇటురా! హీహీహీహీ. సిగ్గు
 పడకు. ముకుందశాస్త్రి మనకు పుత్రుడు. హీహీహీహీ! ఇప్పు
 జేయిల్లు సిగ్గుపడెదవేల? రేపు యజ్ఞశాలలో సహస్రబ్రాహ్మణ
 సంఘమునెనుట—నాప్రక్కను—నాముద్దులసోమిదేవిగ—హీ
 హీహీహీ! నాబుల్లిసోమిదేవిగ—హీహీహీహీ—

(నేపథ్యమున,) నాన్నగారు! అదేమిటి?

రామ—పేరిగా! రారా! ఇదిగో మీయమ్మ! (పేరయ్యప్రవేశము)
 హీహీహీహీ! ఓరిపేరిగా! ఇదిగో పనునాలుగేండ్ల సోమిదమ్మ
 రా! మూడడుగులన్నరసోమిదమ్మరా! ముదుముద్దుసోమిదమ్మరా!
 మీయమ్మకుఁ దరవాడ్మిత్రాగుడినములలోనే సోమపానముఁదా!
 మీయమ్మయంతయదృష్టవంతురాలు లేదురా! నాయనా! అయి
 నయింటిలోఁ బడినది. ఊ. భాగ్యముల కెక్కడికి భోగ్యముల
 కెక్కడికి? పడుచుదసముల కెక్కడికి! అవిశాశ్యతములా? నాయ
 నా! మారుసమర్తయైన నాడనుండ మఖశాలలో సోమిదమ్మగాఁ
 గూరుచుండుమహాదృష్ట మొక్కమీయమ్మకుఁ దక్క—హీ
 హీహీహీ!

కాంత—అబ్బయీ! రానంటివే! ఇప్పు డింతతొందరగ నేల వచ్చితివి?
 పేర—హీ హీ హీ హీయనుధ్వనులు ప్రాయ్యియొద్దకు విశేషముగ వి

నఁబడఁగ నాన్నకు చలిజ్వరము వచ్చినదేమో చూడు మని మా
యక్క పంపినది.

రామ—చలిజ్వరమువచ్చినసరే. నన్ని పాతము వచ్చినసరే. ఇదిగో నా
యమ్మతఱుటిక—నా మృతసంజీవని. ఇదిగో నా కేమిభయము!
పేరిగా! నీవులోనికిఁబోయి నాన్నకుఁజలి లేదు. జ్వరము లేదు.
మీసవతితల్లితో సరసములాడుచున్నాఁడని కామితోఁజెప్ప.
సంతోషించును.

పేర—అలాగేపోయి యిప్పుడేవచ్చెదను. (పోయివచ్చును.)

కాంత—(అప) అబ్బాయీ! నేను నీతోనిదివఱకుఁ జెప్పినమాట మీ
నాన్న గారితోఁ జెప్పవా?

పేర—(అప) అలాగే. (ప్రకాశముగ) నాన్న గారూ! మాలమ్మకు—

రామ—ఏమిటి? మీఅమ్మకేమిటి? చెప్ప!

ముకుం—అబ్బాయీ! చెప్ప! భయములేదు.

పేర—నాన్న గారూ! మీరుకోపపడకపోవునెడలఁ జెప్పెదను.

ముకుం—చెప్పనాయనా! చెప్ప.

రామ—(అప) ఏదోకొంపమునిఁగినట్లు కనఁబడుచున్నది.

ముకుం—(అప) మునుఁగను లేదు. చావను లేదు. పాపము ఆమెకేదో
కావలసియుండి తాను చెప్పటకు సిగ్గుపడి తనకొడుకుచే నడిగి
చుచున్నది. పొరుగువాఁడనైన నాకేయీసన్నివేశముఁ జూడ
ముచ్చటలో జాలిగనున్నది. మీకేమి యంతఃకరణమేలేదేమి?
అయ్యయ్యో!

రామ—పేరిగా! చెప్పరా! చెప్పరా!

పేర—కోపపడరుకద!

రామ—పడదు! పడదు!

పేర—మాలమ్మకు—నాటక మొకటి కావలయునట.

రామ—అయ్యో! అయ్యో! అయ్యో! నాటకమా? నాటకమా? కేవల
ధర్మములా, వ్రతకల్పములా, ఆరణాలా, గరుడపురాణమా,
అయ్యోయ్యో! నాటకమెందులకు?

ముకుం—(అప) నాయకమనఃనంతబెడరెడలే? అదియేమి త్రాడు
పామా? ఉన్నతగుణకమా? శాస్త్రాలమా? విశాచమా?

రామ—(అప) ముకుందశాస్త్రీ! నీకుదెలియదు. నీపూరకుండుము.
నాటకమే! యిప్పటినియవస్థలో—ఉం. నాటకమే! నాగొంతుం
గోయుటకు నాటకమే! ఉం. దిగసనబారిచల్లారునాస్థితిలో—
ఉం. ఎగసియెగసి—ట! జ్వాలగమంకుచున్నదానిస్థితిలో—
అట్టెయట్టెచప్పబడి జూపిపోవునాస్థితిలో తెప్పతెప్పలాడుచూని
స్థితిలో—నాకుబుగ్గపోటుగ—దానికిముద్దగ—ఉం. నాకు
బల్లెపుబోటుగ—దానికి గిలిగింతగ—ఉం. నాకుహస్తఖండన
ముగ—దానికి. గొంగిలింతగ—నాకెడమపెనగ—దానికిగుడి
పెనగ—నాకుదర్భశయ్యగ—దానికిబూలపాన్పుగ—నాటక
మొకటికూడనా? చాలుచాలు! నాకువేతేయుల్లిపాషాణము
దిననక్కలెదు. దానిని సంతలో వేజేదొమ్మరియాట నాడింప
నక్కలెదు. నాటకమే! నాకొంపదీసి—నాపుట్టిముంచి—
నాకాపురముగడ్డలుచేసి—నాసంసారము చట్టబండలుచేసి—
నాటకమే! చూచితివా? గానిబుద్ధినడియేట—వడియేట స్లోప
డిపోవుచున్నదో. అయ్యోయ్యో! నాటకమట!

ముకుం—(అప) ఇంతయర్థములేకుండ మాటలాడెడ రేమిప్రారబ్ధమం
డి! నోటికి వచ్చినట్లెల్లననుటయే! నాటకములేల చూప్యములో
సహేతుకముగ జెప్పట మితరమగునా?

రామ—(అప) నాకిన్ని హేతువులుదెలియవు. నాకువచ్చినహేతువులేక
టియే యున్నది. మామేనమామకూతు రీనాటకాలుమఱగి
యే వంశము నాశనముచేసికొన్నది.

ముకుం—అదెట్లు?

రామ—ఆమెయేవేస్తూ నాటకాలెప్పుడు చదువుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఒకనాఁడు దానిమగఁడు సంభాషనకై పొరుగుననున్న యేయూరికోపోయి సాయంకాలమువఱకు రాకపోయెను. ఆతఁడు వెళ్లినయొకజాము కాకుండనే మామేనమామ కూతునకు విరహము! యదియారంభమయ్యెను. నాటకములలో నాలాగున నారంభమగునట! నే నెప్పుడైన వానినిజూచి యెచ్చితినా? నా కెట్లు తెలియును? అట్టివిరహవేదన మొదవఁగానే శైశ్వోపచారములు సేయవలయునటగాదా! ఆవేదనతోడనే నిన్మృతముగ నీవిరహించితేది పెట్టితాళముతీసి కొంత సొమ్ము దానిచేతికిచ్చివట్టివేళ్లుతుంగముస్తలు పచ్చకర్పూరము మొదలగునవి తెప్పించినది. ఈవస్తువులన్ని చిదుఁగఁగొట్టి తాచి పునిండ నీళ్లుపోసి యందులో దానిదానిచేతనే నానబెట్టించి యవినానువఱకును దానూరకుండక నాటకములలో చెప్పినట్లు తనయింటశౌచికలు కోవెలు తుమ్మెదలు లేకపోవుటచేతఁ గండిరీగలను, నల్లులను, గండచీమలను నోటికి వచ్చినట్లెల్లపద్యములతోఁదిట్టితిట్టితుదకుమూర్చానథకుఁబూర్వము రాచిప్పలో నిసీళ్లు సత్తుతప్పెలలో వడగట్టి గడగడ దాహము పుచ్చుకొనెను. గొంతుకదిగునఁకి విరహముకాలుకొలది పారిపోయెను. కాలీడ్చుకొనుచు నప్పుడే మగఁడువచ్చి యామెత్రాగిననీటిలో మిగిలిన దానిని పిపాసాసంధ్రమమునఁ ద్రావెను. ఇట్లుత్రావిన యరగంట సేపటికిద్దఱుఁ గూడ నాశైశ్వోపచారపు తుంగచాఁమీదనే చచ్చిపడియుండిరి.

ముకుం—(అప) అదెట్లు?

రామ—(అప) ఎట్లా? వట్టివేళ్లు, తుంగముస్తలు, మొదలైనవస్తువులు దంపి నీళ్లలోఁబోసిరిని చెప్పితినే—వానిలోఁబ్రమాదమున నా

భిముక్కపడియున్నదట! అప్పుడినుండియు నాటకమనఁగ నాకు
గుండె దడయెత్తును. నీవు నన్నేమియనినన రే కానినేను —

పేర—నాన్నగారూ! మాయమృకొక నాటకముఁ కొనిపెట్టరా?

ముకుం—(అప) తాతగారూ! నాటకమును గొనియిచ్చుట మీకిష్టము
లేదుగావున వాక్యార్థమున నిరాకరింపక మృదులముగనే
వలదనిచెప్పఁడు!

రామ—నాయనా! చూడు! నీకు మీయమృకుఁగూడఁ జిన్నతనమగుట
చేతఁ దెలియదు. మనము శుద్ధశ్రోత్రియ కుటుంబములోని వా
రము. మనకెంతసేపు వైదికాచారసంపత్తి కావలయును. మన
కు, నాటకములకు లంకెకలియదు. ఒకవేళ బలాత్కారమునఁ
గలువఁబోయినయెడల సోమపానముచేసిన సోమయాజులుగారు
నాముద్రాడికల్లు ద్రావినట్లును, నిత్యాగ్ని హోత్రయైన గృహ
మేధి చుట్టఁగాల్చినట్లును, ఏకాదశీదినమున శుష్కోపవాస వ్రత
మొనర్చు విశుత్తువు లేగలుతిన్నట్లును బరమహాస్వాస్థదముగ
నిం దాకరముగ నుండును.

పేర—నాటకములు మీరనినట్లు దూష్యవస్తువులగునా? అట్లులైన
వ్రాయువారు చదువువారనేకులేల యుందురు?

రామ—అవి నింద్యవస్తువులుకానీ కాకపోనీ ఆచింతమనకక్కఱలేదు.
అవిమనకు మాత్రముతగవు. చెవిసందునఁ దులసిదళము పెట్టు
కొనవలసిననేను చుట్టయోకలమో పెట్టుకొనినయెడల నెట్లుం
డును? తలగొఱిగించుకొనవలసిన కామిముండ తలగ త్తిరించుకొ
న్ననో, లేక పెంచుకొన్ననో యెట్లుండును? అయినను వృథగధన
వ్యయమెందులకు?

కాంత—ఎనిమిదవశతాబ్దమున నెక్కువ వ్యయముకక్కఱలేదు.

రామ—ఎనిమిదశాలున్న యెడల నీ తలలోనికి సవరమువచ్చును. లేదా నాతలకు సంవత్సరముపొడుగున ట్టెరమువచ్చును. హీహీహీ! (అప) ముకుందశాస్త్రి! చూచితివా! భార్యతోఁ బరిహాసము గఁగూడఁ మాటలాడఁ గలననుభైరవము నీకిప్పుడు కలిగినదా? అన్నిరసములునున్నవి. కాని—యిదిగో! వయసుమీరుటయను లోప మొకటి లోకమునకుఁ గనఁబడుచున్నది.

కాంత—నాకిప్పుడు సవరమక్కఱలేదు.

రామ—మఱినాకు ట్టెరమక్కఱలేదా?—ఇదిగోచూడు! నీవుచూలింత రాలవై—చిన్నచూలింతరాలవై—బుల్లిపొట్టిశాస్త్రిగఁడు నీక డువులో నున్నప్పు డానవమానదీక్షలో నేను ట్టెరకర్మము చే యించుకొనఁగూడదు కాన మంగలికిచ్చునదేమో మిగిల్చిమంచి నాటకము నీకప్పుడుకొనిపెట్టనియెడల నేనిదిగో—యీకాంతి మతికినుగఁడనుగాను. హీ హీ హీ హీ! పుట్టఁబోవు మాబుచ్చి బాబున్నాడే—అతనికి నాన్నగానిగాను. హీ హీ హీ హీ (నవ్వుచు భార్యను గఁగిలింపఁబోవును.)

(నేపథ్యమున) నాన్నగారూ! వంటయైనది లోనికిరండు.

రామ—దీనివంట—ముకుందశాస్త్రి! నీవుకూడ మాపంక్తి నే భుజి యింతువుకాని లోనికిరమ్ము!

పేర—నాకు నాటక మీయని యెడల నే నన్నము దినను.

ముకుం—నేను మాయింటికే పోవుదును. సెలవిండు (పోవును.)

రామ—పేరిగా! తరువాతఁజూడవచ్చును; రారా. ఇదిగో నీవునావ్రే లుపట్టుకొనుము. (భార్యయట్లుచేయును.) మఱల మనమిక్కడ సావకాశముగ మాటలాడుకొందము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

వృద్ధవివాహము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—రామశాస్త్రియిల్లు.)

[ప్రవేశము—కాంతమ్మ—రామశాస్త్రి]

రా—ఎందుకొకట—ఇప్పుడంతపని యేమివచ్చినది? ఏమి? మాటలాడవేమి? అదిగో మొద్దులాగున—ఉఁ. చెప్పు

కాం—పనియేమున్నది? ఏమియుపనిలేదు. ఊరకే వ్రాసితిని.

రామ—పనిలేక వ్రాసితివా? తోచక వ్రాసితివా? ఉఁ. కుడిచికూర్పుండలేక వ్రాసితివా? ఉఁ. నరకచతుర్దశికొక్కసారి నాతలకాయపై సంతచమురుచుక్కవేసి రాయలేని దానవు—ఉఁ. ఈనడుమ మెడనరముపట్టి నేనేడ్చినప్పుడు కాసంతప్రమిదలోనిది దీసి నా మెడకు రాయలేని దానవు—ఉఁ—ఈనడుమశివరాత్రి మరునాఁడు ప్రాశననమయమున ముద్దగొంతుకలో దిగక యుక్కిరి బిక్కిరియైనప్పుడు నావీపుపై రవ్వంత రాయలేనిదానవు—ఉఁ—మూరెడుజేనెడులేఖను నన్నుఁ గూర్చి మీయన్న కెందులకు వ్రాసితివి?

కాం—పెద్దలేఖను వ్రాయలేదు. మిమ్ముఁగూర్చి వ్రాయలేదు.

రా—నన్నుఁగూర్చియే వ్రాయకపోయినయెడల నిప్పుడు మీయన్న నిన్నుఁ దీసికొని పోవుటకేల వచ్చినాఁడు?

కాం—నేనిచ్చటకు వచ్చి దాదాపుగా మూడుసంవత్సరములయినది.

ఇప్పుడొకమాటు మాయన్న నన్ను దీసికొని పోవరాగూడదా?

రా—తీసికొనిపోవరాగూడదా—తీసికొనిపోవరాగూడదా? అబ్బ! అబ్బ! లేఖవాయకుండ నోరుమూసికొని యుండగూడదా! లేఖవాయకుండ నోరుమూసికొని యుండగూడదా? ఊ. అత్త వారింటికివచ్చి మూడు సంవత్సరములైనదా? ఊ. కాపురము సేయుచున్నగదియల నెకటి రెండు మూడని శవజాగరణము చేయువానివలె లెక్కపెట్టికొనుచుంటివా? ఊ—అయ్యయ్యో! నాబ్రదుకు నీకింతకంటకముగ నున్నప్పుడు నేనెంతకాలము దీక్షించును? మూడుసంవత్సరములేకదా? యింతింటగాలుపెట్టి— ఊ—అంతకుముందు పదిసంవత్సరములు పుట్టింటనేచ్చియే వచ్చి తివిగాదా? ఇంతలో నక్కడ నేమిపుట్టిమునిగెనని యిప్పుడు పరుగెత్తదలచితివి?

కాం—నూయూరియమ్మవారి జాతరకు పదిదినములు గొప్పయుత్సవము జరుగును.

రా—అమ్మవారిజాతరకు నీవెందులకు? గరగలెత్తుకొని పరుగెత్తుదువా? గంపసిడియాడిగంతులు వేయుదువా? ఊ—నీవేడుకకై పుట్టింటనమ్మవారి జాతర యెట్లు జరుగదలచి యున్నదో నీవేడుకకొరకే. యత్తవారి యింటనిదిగో—యీయయ్యవారిజాతర—శ్రీఘముగ జరుగదలచియున్నది గాదా? ఈజాతర కానిచ్చుకొని—యీ పదిదినముల ముచ్చటచ్చట దీర్చుకొని—ఊ—తరువాత స్థిరముగా కాపురమెత్తిపెట్టుకొని—సంసారనాటకమునకు భరతవాక్యము చెప్పి—తెరను, నెత్తిమీద మునుగు సెక్కసారే వేసికొని—గణపుపెట్టెకట్టుకొని—ఊ—ముందూరున ముష్టి

యెత్తుకొనవచ్చునుగాదా? ఇంతలోఁ తొండరయేల? కొంచెము శాతిందు!

కాం—మీకుఁబంపుట కిష్టములేనియెడల నిర్బంధమేమున్నది?

రా—జాతరకు నన్నుఁ దీసికొనిపోవ నీవిచ్చటకు రావలసినదని మీ యన్నగారిపేర నీవువ్రాయనేల? ఆతఁడుచుడుకు దుడుకుమని రానేల? నేను పంపను; నీదానిని నీవునశువుమని నేనాతనితో ననుటనాకేల? ఎందులకీగాడిదెగ త్రు!—ఉ—నశుమ నీవు పంచిదానవుగనే యుండవలయునా? ఉ—మొట్టొప్పుట్టినిటి కొక సారి బోవలయునో యని యెప్పుభార్యను పంపించలేదని మీ వారివలన, లోకులవలన బూతులునాకా?

కాం—నాకుమొట్టొ యేలాగైన వెళ్లవలయునని యాందోళనము లేదు.

రామ.—లేనిదానవు నిన్నుఁ దీసికొనిపోమ్మని మీఘారయ్య అన్నపేర నేల్లవాసితివి?

కాం—నేపట్లు వ్రాయలేదు.

రామ—అట్లువ్రాయని యెడల నేల్లవాసితివి? “నామగఁడు నన్ను గోసికొని తిరుచున్నాడు; నేనీకత్తెరజోను కాపురము చేయ లేను; ఉ—ఎంతసేపు బాలవిధవలాగు మూలఁగూర్చుండు మను ను; ఇంటిలోనున్న ముగ్గురొకరి తరువాత నెకరు నాపైఁగా పు కాయుచుండుకు; వీధిలో నలుగురి మొగములు చూచుటకు మొగమువాచి పోయినాను; పోనీ ఇంటిలోనైన నేదైనఁ జదువుకొనుచు నుండవలయు నని నాటకమొక దానిని గొనియిమ్మ నగ నిచ్చినాడు కాడు; నాపై నేకసందేహము; ధనముకొఱ కాసపడి నన్నుపట్టడంలో వైచినారు; నన్నెలుఁగుబంటి కంటఁ గట్టినారు; నన్ను నట్టేటతాయిగట్టి దింపినారు; ఈముసలి ముండకొడు కాయువెప్పుడు మట్టమగునో తెలియదు; నేనీవిశాచము

నుండి యెన్నడు విడుదలయై ప్రజలలోఁబడుదునో తెలియదు
అముదపుసిద్ధి లాగున మొగము వీడు-ఉ-దొమ్మరి గడి
సెలాగున ముక్కువీడు-బ్రహ్మశ్రుతి డప్పలాగున కడుపున్న
వీడు-తాండ్రబెత్తంత బొట్టుపెట్టుకొని-శఱ్ఱమని పొడు
మువీల్చుచు-హగుంహగుచ్చుని బోదురుకప్పలాగున బెకబెక
లాడుచు-జేనేనువెడల్పుగల యంగవస్త్రముకటి పైఁజుట్టఁబె
ట్టుకొని-దృష్టిచెదరకుండున ట్లెడమచేతి యరచేయి కనుబొ
మ్మలకడ్డనుగఁ బెట్టుకొని-కుడిచేతిలోఁ గుక్కలను జంపఁగల
బడి తెను నేలపైటక్కుటక్కునఁ గొట్టుకొనుచు-ఏమేయేమే
ఓసీ-ఓసీ-యనుచునాచుట్టుచుట్టు తిరుగుచుండఁగా ఓనా
యనా! ఓయమ్మా! ఓయన్నియ్యా! నేనెట్లుబ్రతుకఁ గలను;
వీనిరూపు కాలిపోను,, అని వ్రాసితివేమో? తీసి—

కాం—నేనేమివ్రాసితినో చెప్పకల? అబ్బాయి చూచుచుండఁగా నే
వ్రాసితిని. వ్రాసినదేదో కామమృకుఁ జదివి వినిపించితిని.

రామ—గుంటయోనదూలయొద్దనే కూలఁబడిన కఱ్ఱకుంకచూచిన దేమి
టి? అన్నప్రాశనమేగాని యక్షరాభ్యాస మెఱుంగని యాయడవి
మృగపుముండ విచుటయేమి?

కాం—ఇప్పుడబ్బాయి గుంటయోనమాల యొద్దనేయున్నాడని మీర
నుకొనుచున్నారా? ఈమూఁజేండ్లనుండియు నాయొద్దనేర్చుకొన
లేదా? ఇప్పుడంతకఠినాంధ్రగ్రంథమైన సులభముగఁ జదివి యు
చితముగ గ్రహింపఁగలడు. కామమ్మా! చదువుకోవమ్మా! య
నియెన్ని సారులు బతిమాలినను నామనామాటవినలేదు. అయి
ననువర్ణములు, శబ్దక్రమము తెలియఁజేయు చిన్నపుస్తకమును
వ్రాసియూపెడిచ్చితిని. దానిలోఁ గొన్నిపత్రములఁ జంపికొన్నిఁ

టికోనత్తులు పొట్లములుకట్టినది. కొన్నిటికోయానుదపుచెంబు
జిడ్డుతుడిచినది. మఱికొన్నిటిని మీకాలిమీద కురుపులకు ప
లాప్త్రొట్టాయివేసినది.

రామ—అదిగో! ముట్టించుచున్నావు. లేఖమాటకామి నడిగిపోవును
నేమో యని లేనిపోనిమాటలచే నన్ను మఱపించుచున్నావు.
అడుదానికంత ధోరణియేల? కామీ! కామీ!

(కామమ్మ ప్రవేశించును.)

కామమ్మా! ఈనడుమమీయమ్మ పుట్టినట్టిను తరము వ్రాసిన
దా లేదా?

రామ—సేమోనమ్మ! నాకుఁ దెలియదు. నన్నేమియడుగకండి. చెప్పిన
నీవిడకుఁ గోపము—చెప్పకున్న నీకుఁగోపము. నడుమనాకెందుల
కీనక్కఱావు! కొంఁకూలి—తలదెగి—మహాలక్ష్మీవంటిరూప
ము మాదిగమంచనై—నోటశాటిగుడ్డ గట్టుకొని మొట్టోదేవుఁ
డాయని మూలఁగూర్చుండి—(ఏడ్చును.)

రామ—మగఁడుచచ్చి నీ పేళ్లుచున్నావు. మగఁడుబ్రదికియుండుటచేత
మీయమ్మ యేడ్చుచున్నది.

రామ—నాయనా! నేననఁగూడదుగాని—నీ వెల్లకాల ముట్టికట్టుకొని
యూఁగులాడుదువా? ఎప్పుడో గుటుక్కుమన్న తరువాతనైన
మాయమ్మయేడ్పు వెనుకఁబట్టునేమోగాని, నామగఁడు తిరిగి
వచ్చుట, నాయేడ్పుతీరుట, యింకనీజన్మమఱలో జరగవుగదా.
(ఏడ్చును.)

రామ—శాశ్వతముగ నుండఁదగిన యేడ్పున కీతిసమున మాత్రము ఏ
శేషమేమి? అమ్మా! కామమ్మా! వెట్టిముండా! ఊటగు. ఊట
డు. చూడు! చెప్పినదానికిఁ గోపము, చెప్పకున్న నాకు గోపము

నీ నీవిప్పుడునాగుండెలో పోటుగ నెకమాట నంటివికదా! ఇది
యేమనియుత్తరము వ్రాసినది?

కామ—కాపురము నున్న జాట్లు కొనుటతప్ప కాశితముమీఁద నున్న జాట్లు
జేతగాని పెద్దమ్మవారను నాక్కెట్లు తెలియును?

కాంత—అమ్మా! అట్లందువేల? నీకునేను జదినివినిపించితిని గాదా!

కామ—నాగులుచపతినాఁడు చలిమిడి చేయుచు సత్యభామ సమర్థు
పాడుకొనుచున్నప్పు డేదో అమ్మ కొంతలొడ లొడమన్నది.
నాజిహ్యగోసినను నేనుదొంగ మాటాడను.

కాంత—మీనాన్నగారిని గాని మిమ్ముగాని నేనాయుత్తరమున దూ
పించినట్లు నీవువినియుంటివా.

కామ—అమ్మ! ఉత్తరము వ్రాసినదిసీపు. చదివిన దానవునీవు; వినిన
దాననునేను.

రామ—కామీ! ఏమనివ్రాసినట్లు కొంచెమైన నీవువింటివో చెప్పు!

కామ—నాయనా! నీవెట్టికాని—ఏమనివ్రాసినదని తర్జనభర్జన మెం
దులకు? ఏమివ్రాసిన వ్రాయఁగలిగినదే వ్రాయఁదగినదే—వ్రా
సినదే. వ్రాసినదానినికూర్చి యిప్పుడు నోరునెక్కు కొన్న వి
నియోగ మేమున్నది? మొదలు తానుత్తరమేల వ్రాయువలయు
నని యడుగవలసి యుండగ నేమివ్రాసినదని యాయెగురులాట
లెందులకు? అమ్మనాకంటె చిన్నది కనుక చెప్పుచున్నాను—
సముద్రమంత కాపురము—వేఁగినాఁడు వేఁగినాఁడంతయు
పేరుమోసిన మగఁడు—అడఁగియుండుటకు, మడఁగియుండుట
కు సత్తయాడుబిడ్డల యొత్తుడు లేనేలేదయ్యెను. ఎటువచ్చిన
ను బోడికుంకనునేను—బుల్లికుంకవాఁడు—మేమిద్దఱము తన
చెప్పుచేతలలోనుండవలసిన వారమేయయ్యెను. అదిగాక—
చీపురుపుల్ల జిడుమనక్కల లేదయ్యెను. అలుకుగుడ్డ నంటనక్క-

అ లేదయ్యెను. ముగ్గుబుట్ట ముట్టనక్కఱ లేదయ్యెను. వాఁకి
లియరుగు మొరలుకొని వంటప్రాయ్యవఱకు నడ్డమైన బానిస
తనములకు నేనుంటినయ్యెను. తనకేమి? నిజేపములాగున—
దొరసానిలాగున—నుండక—నేనుదొడ్డిలో నంటుగఱుకు గ
ఱుకుమని తోముచుండఁగా—తనచుగఁడు వీధిగుమ్మములోఁ
గూర్చుండి కఱుకుకఱుకు నాలుకగీచికొనుటకు త్రాటారులు
గోయుచుండఁగ—తానుబోనంపెపై చెలువఁ గూర్చుండి ప
ఱుకుపఱుకుమని యూరకయుత్తరములు వ్రాయుచెందులకు?

రామ—చూచితివా! నీవిడ్డ చెప్పు దీసికొని నిన్నునన్నెట్లు తన్నుచున్న
దో చూడు! నాకర్థము! నాప్రార్థము! నాదుర్గతి!

కామ—ఎవరిననుకొనిన లాభములేదు. అనుభవింపక తప్పదు! తప్ప
దు! ఆడుదానికి జడువేమిటి? నాశ్రాధము! ఉద్యోగములు
చేయుటకా? ఊళ్లేలుటకా? అక్షరప్రముక్కవచ్చిన యాలినట్టే
యనుటకవకాశము లేదుగదా! నవనాగరికతలప! చారీసంఘ
మప! నాటకాలప! నాలుగువీధులఁ దిరుగుటకు స్వేచ్ఛలప!
నావల్లకాడప! నల్లమడుగప! మూఁడుముక్కులు నేర్చినయాడు
ది మూఁడుముష్టుబెట్టిన మగఁడుముండకొడుకు చేతనైనను
ముత్తైమంతమాట పడదుగదా! నానవతివచ్చిన తరువాత నీవు
నన్ను రెండవపెండ్లి చేసికొనఁగ—నీవుబదికియుండగనే నేను
బడకొండవ పెండ్లిచేసికొందును—ఇంతేకాదా? ఈసంభాషణ
ములకు మొదలేమిటి? తువయేమిటి? ఉచ్చతయేమిటి నీచత
యేమిటి? హద్దేమిటి ఆజ్ఞయేమిటి?

రామ—(తలఁ గొట్టుకొనుచు) నాకుఁ దెలిసినదికాదు. నాబుద్ధికిఁగుక్క
మూలిపించెదిగినది. నావేదాధ్యయనసంపత్తి కుక్కముట్టుకొని
పోయినది. చదువునచ్చినసన్యాసినియని నాకుఁ గాసంతతెలిసి

యుండిన యెడల నేనీదొంగయూబిలో దిగకపోదును. ఈబొం
డలోఁ గాలుపెట్టకపోదును. నాలుగువేలు కట్టుమిచ్చెదమన్న
...నిగ్రహారమిచ్చెదమన్న సరేకాని—“ఓ” తరువా
...చునగలినదనుమాట తెలిసియుండిన యెడల నేనీతో
...లమూర్చి యుందునా?

కామ—నీవు చదువుకొంటినిని మీ కెవ్వరికవిధేయురాలిగ నుండలేదు.
మిఁదొంగమర్యాదను నేను చెడఁగొట్టలేదు. నాపైమోర్చిలుపరి
తొపపడుట నాకు విచారముగనున్నది.

రామ—నడుమ నీకు విచారమెందులకు? మమ్ము హోరుమని యేడ్చిం
చుచున్నావు. చెప్పవలసికొని తడతడ తన్నువాడు లేకపోయె
నుగాని సీకడేవనిగ పరపరయు త్తరముల వ్రాతయేమి? ఆ!
(మీఁదికిఁ బోవుచున్నాడు)

కామ—నాయనా! ఉండు. ఉండు. ఇట్లుపుట్టియునుఁగుననియే నేనిన్నా
ళ్లు దొడలుదగ్గఁగ నెక్కుకొంటిని. అమ్మా! అనినఁగోపము
కాని సంసారమైన తరువాతఁ గాసంత హెచ్చుచుండును—కాసంత
తత్కనుండును. కాసంతచాటుండును—కాసంతబైటయుండు
ను. కాసంతపెలుగుండును—కాసంతవిలుగుండును. కాసంత
తగుకుండును — కాసంతడాగుండును. కాసంతకుయ్యయుండు
ను—కాసంతకయ్యయుండును. కాసంతఊఁడుండును—కాసం
తఊఁడుండును. ఈలేత లేతాలన్నీ కట్టకట్టికావడినైచి యె
ప్పటికప్పుడు మూఁడామడ దూరములోనున్న పుట్టింటికిఁ జేరవే
యించినయెడల నెవరికమ్మా! ఆనగుబాటు—ఆచిన్నతనము—ఆతల
వంపు—ఆరట్టు ఆరవ్వ—అక్కడ పొరుగమ్మలక్కలందఱుచేరి
“ఓసి. అమ్మా! యిదియేమి చోద్యమే—ఆలికన్నులలోఁ గాటు
కపెట్టికొన్న మగఁడుకన్నులలో నిప్పులుపోసి కొనునట!” య

నియొకచింజితలము త్రైదువును, “వీనియశక్తత, యనుమానము కాలిపోను రేయింబగట్లు గట్టిగఁ జూఁగిలించుకొని కూర్చుండు నట” యని యొకతెట్టచూపు పేరంటాలును, “గరిగమ్మకోతఁ బడవచ్చును—గాజుపెంకు కోతఁబడవచ్చును—కత్తిపీటకోతఁబడవచ్చును—కానికాలముగడచిన మగని కోతపగదానికైన వలదమ్మా!” యని యొకబాబాకరపు బాలరండయు, నయస్సు హెచ్చుతగ్గుతోఁబని యేమున్నదమ్మా! వాఁడ్యునిక్షేపముగ గువ్వపిట్టలలాగున గుళుకుగుళుకు మనుచునుండనే యుందు రమ్మా! పైబచ్చనయోర్వలేని పానకములోపుడకపాడునైజపు దిప్తిపిడతకొంకనక్క కామిముండ యీవిడకులపుణ్యముకట్టికొనుచున్న” దని యొకకారునెఱుంగుగలమృయును నోటికివచ్చినట్లెల్లనదరుచు, జేతులుత్రిప్పుచు, మూతులు త్రిప్పుచు, పెనపులఁగఱచుచు, తుంటలజరచుచు, తెయ్యిమని కలిసియాడుచున్న నాటకములోని కవిత్యమునీదేకద! మూఁజేండ్లనుండి కాపురము చేయుచుంటివిగదా! ఈయిల్లునాది. యీసంసారమునాది— యీమంచినాది—యీచెడ్డనాది—యీయున్నదినాది— యీలేనిదినాది—యనునభిమానము నీకింక నెందులకుఁ గలుగకపోవలయునాయని నాకెప్పుడు పట్టుకొన్న పెద్దపోఁగలము.

రామ—నేను దానిమగఁడ ననునభిమాన మున్నయెడల నీవుచెప్పినయ భిమానము లన్నియు నుండును. అది లేదు. అది లేదు. సంసారమునకుఁ గావలసిన ప్రధానవస్తు విచ్చట లేదు. గొంతుకలేని పాట—లోకజ్ఞానములేని కవిత్యము—చిత్త శుద్ధిలేని యారాధనము భోక్తలులేని తద్దినము వేదములులేని మతము అభిమానములేని సంసారము అన్ని యొకటి. ఇచ్చట వినియోగము లేదు. అచ్చ

ట వినియోగము లేదు. పైఁగ నయ్యకొయ్యలచేత—నమ్మల క్కలచేత సంతము లేనియల్లరి—నడ్డమైనతిట్లు.

కాంత—మీరనుకొనినట్లు నాసంసారరహస్యములుగాని నాసుఖదుఃఖ వృత్తాంతములు గాని, మావాండ్ర కెప్పుడు నేను వ్రాసియుం డలేదు. మీరు నమ్మిన సరే నమ్మకపోయిన సరే—నే నింత కంటే నేమిచేయవలసినది.

రామ—ఏమి చేయవలసినదా? ఏడువవలసినది ఇదిగో! జట్టు పాయదీ సి తన్నెదను. (మీఁదఁబడి కొప్పుచు) ఊఁ. ఊఁ. మూరెడు ముండకు బాఁరెనుబుద్ధియా? ఊఁ మనయింటనెంటే లేనిస్థితిలో నీవిప్పుడు విద్య నేర్చి విట్టివీగి మగఁడుముండకొడుకునకు పంచాం గమా? ఊఁ.

కాంత—(ఏడ్చుచుఁదనలో) పరమేశ్వరుడా! ఎ్టికష్టములైనఁ బడుటకు నాకోరిమిమాత్రము దయసేయుము. నాబుద్ధి నిరంతరము నీ యందే లగ్నమగునట్లు చేయుము,

కామ—ఆయ్యా! నాన్నగారు! అయ్యయ్యా! ఏమిటండి! ఊరకుండండి పెద్దకాలమునకు సుఖము లేదు సరేకదా. యెంతగొంతుకో త నచ్చినదమ్మా! అయ్యయ్యా! నాన్నగారు ! స్నానముచేసిన వారు తిరిగి యేల మైలపడినారండి?

రామ—ఇప్పుడు మైలపడుటేమి? ఈకుక్క నాయజ్ఞోపవీత మెప్పుడు తగులబెట్టినదో యప్పుడే మైలపడినాను. చదువువచ్చినయీదద్ద మ్మ నాకొంపలో నెప్పుడు కాలుపెట్టినదో యప్పుడే నావంశా చారా లన్నీ వల్లకా డైనవి. నాయగ్ని కార్యము లన్ని యర్థా న్నమైనవి. నాపేరుప్రతిష్ఠ మారిపోయినవి. శుద్ధశ్రోత్రియపుకొం ప పిల్లి ముట్టుకొన్నశ్రాద్ధమువలె ధ్వంస మైపోయినది. చదువు

వచ్చినవాని శిష్టవర్ణము నగ్ననాశన మై పట్టు పురాణములే
 ఘోషించుచున్నది. చదువు లేనిమొదైనయెద్దనువాహనముగాఁ
 జేసికొన్నమహోర్వురుఁడు పరమపూజ్యుడైనాఁడు. మాటలువ
 చ్చినచిలుకను వాహనముగాఁ జేసికొన్నకామిగాఁడు వానిచేత
 నే బూడిదయైనాఁడు. శాస్త్రములూరక పోవునా? విద్యాసం
 బంధసంబంధముచేతవిష్ణుమూర్తియంతవాని కొడుకగుకామిగాఁ
 డేకాలిపోయినప్పు డిడపట్టిశాస్త్రులకొడుకు, రామిగాఁడేమగు
 నో? ఇదిగాకవిద్యాస్వరూపిణి యగుసరస్వతిని జేసికొన్నబ్రహ్మగా
 డినెత్తిమీఁద టొక్కుమని యొకచిను కెవ్వడైన నభిషేకముచే
 యునా? చదువుపోతాఁడుదానిని, దిగుగుజాతుసన్యాసిని గ్రా
 మమునుండి వెడలగొట్టవలసినదే గదా!

కామ — ఈకలికాలములో, నీవిదపకా లములో నాలాగున యో
 చించునెడలఁ గార్యములేదు. అట్టిపరిశుద్ధదినములు మాతోడనే
 పోయినవి. ఒక్క మనయింటిలోతప్ప సంతయో యింతయో
 ముక్కరానియాఁడుదే యుండదు. కాని, యాఁడుదానిమాటవ
 లెనే చదువుకూడ మిక్కిలి మోతాదుగా నుండవలయును. ఇం
 తిలోమగముండకొడు కెవ్వఁడు లేకపోయినప్పు డెప్పుడో యొక
 సారి చాకలిపద్మచూచుటకో, క్రొత్తగుడ్డ నెప్పుడో కొనినప్పు డా
 నవాలుకొఱకుఁ గొంగున కాసంత వ్రాయుటకో కాని యదేమి
 నిగ మూలఁ గూర్చుండి యొక్కటేవ్రాతలా? గతిలేనిమగముం
 డకొడుకునకుఁ గలము భగవంతుఁడు నుదుట వ్రాసినాఁడు గా
 ని, ఆడుదానినుదుటివ్రాత గరిటెయో, సూదియో కాదా? ఆ
 గరిటెపని యేదో నాయెదానఁ బెట్టుకొంటిని గదా? సూది తా
 ను చేతఁబుచ్చుకొని చువుకు చువుకు మని నాల్గుపొట్లు పొడిచి

మగనిగానంచకుఁ గానంతబ్రహ్మకమ్మి వేయఁగూడదా?

రామ—నూట పుచ్చుకొని కాదు—గునుపము పుచ్చుకొని—చుప్రకు
చుప్రకునఁ గాదు— గుబుకుగుబుకు— నాతడుపుడుబట్టమీద
కాదు—నాబట్టతలమీద—బ్రహ్మకమ్మి వేయుట కాదు—
బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ బొడిచి కపాలమోక్షము చేయించును
నునెడలఁ గెవ్వమని యెగిరి యెగిరి పడుచు సిద్ధపడును. కట్టుకొ
న్నవానిని కడతేర్చుటలోఁ జమత్తకొన్నదానికున్నచాకచక్యమి
కఁ జెప్పవలసిన దేమి?

కాంత—(తనలో) ఈశ్వరుడా! నాభర్త న. నన్నుతిట్ల తిట్టిన సరే. న
నైన్నిదెబ్బలు కొట్టిన సరే. నాశాంతచిత్తతకు—నాసద్వృత్తి
కి భంగము రాకుండునట్లుమాత్రము కటాక్షింపుము.

కామ—నాన్నగారు! అన్యుచదువునకు నేనంత యేడ్చుటలేదు. మీదు
గతికి నేనంత యేడ్చుటలేదు. కాని—కుఱ్ఱకుంక—మూడేండ్లక
నుగాయ—యింకనూతేండ్లబదుకు—వానిగతి యేమికావలసిన
దిరా భగవంతుడా! యని రేయుంబవల్లు కుల్లికుల్లి చచ్చుచు
న్నాను.

రామ—పేరిగానిమాటయేనా? వానికేమి?

(పేరయ్యప్రవేశించును)

రామ—పేరిగా! మాటలోనే వచ్చితివి? దీర్ఘాయుష్మంతుడ వైయుండు
ము.

కామ—పేరిగానిమాట యేమిలేదు గాని నీవు స్నానము చేసి రమ్మ!
దేవతాగృహపుగదికేఱెల్లవేసిరాను. నీవీదినమున నిచ్చటనే సంధ్యా
పందనపారాయణాదులు చేసికొనవలయును.

కాంత—నాథా! మీరు సన్నుఁ దాఁకితిరనుపేతువుచే స్నానము చేయనక్కరలేదు. నే నుదయముననే స్నానము చేసి యారినవడిబట్టయే కట్టుకొనియున్నాను.

రామ—సరే. అటులైన—కామీ! సంధ్యాచందన ముదయమున నైనది. కొంచెము జపము పారాయణలు చేసికొందును. తీర్థము మొదలైన ద్రవ్యములఁ దీసికొనిఁమ్మ.

కామ—ఇదిగో! పోవుచున్నాను.

రామ—పేరిగా! ముకుందశాస్త్రులు రాలేదు. ఒక్కసారి పోయి యవశ్యముగ నిప్పుడే రావలయునని యాతనినిదీసికొని—
పేర—అలాగే.

. (నిష్క్రమించును)

కాంత—మీఁతో నిప్పుడు చెప్పుచున్నాను. నేను వైవకటాక్షము చేత సద్వృత్తము కలదానను. నామనస్సుస్వప్నమందైనఁ జలించియుండలేదు. ఇంక ముందుఁ గూడ భగవంతుఁడు నాపాత్రిన త్యమును సంరక్షించుననుపూర్ణమైనసమృద్ధియు నాకుఁ గలదు. నిర్దోషస్వభావమైన నన్ను శంకించుట మీ కెంతమాత్ర ముచిత లి కాదు. మిమ్ము దప్ప లోకమందలిపురుషుల నందఱను సోదరభావముతోఁ జూచుచున్నాను. ఇది త్రికరణశుద్ధిగఁ జెప్పుమాట గాని మఱియొకటి కాదు. మీరు నన్నెంతసందేహించినను, నేను చపలచిత్తనని మీరెంతనిశ్చయించినను నాచిత్తపరిశుద్ధి సీత్యుండు కాపాడుచున్నంతకాలము నాయిహగతికిఁ గాని పరిగితికిఁ గాని మచ్చలేదు. అందుచే నేను బరిశుద్ధచరిత్రనని మీతోఁ జెప్పుకొనుట యెంతమాత్ర మూవశ్యకమైన పని కాదు కాని—మీవాగ్ధిముసనుననించి—నాపడుచుదనము ననుసరించి—లేనిపోని యగ్నిప్రాయములుపడి—పై వారిమాటలను

విశ్వసించి—యనూయూశంకలవలనఁ బుట్టినవెట్టులన్నిటికిలో నై తువకు తువకు లోయటఁబడిపోవుచున్నారు. అందుచే నపారముగు దుఃఖమిట నిష్పన్నమందుచున్నారు. ఇంతమికాంతను సందేహించి శాధించినపాపము ముందేమున్నదో? ఈరెండు దురవస్థలు మీకుసిద్ధించుట మీనహాధర్మచారిణి నైన నాకిష్టము లేక యింతదూరము చెప్పతిని. ఇదివఱకు మీలోనిట్టిమాటలు చెప్పులేదు. ఇకముందు చెప్పదలచుకొనలేదు. కావున దూరమాలోచించుకొనుఁడు.

రామ—ఆ! ఆ! ఆ! నానహాధర్మచారిణిని సాగఁదీసి పలికితివిగదా? నిజముగనే! నిజముగనే! ఆ! ఆ! సహాధర్మచారిణి వే యగునెడల నన్నెప్పుడును గనిపెట్టుకొనియుండి—నానెత్తిమీఁది విలకలాగున—నారొండిలోని పొడుముకాయలాగున—నాకాలిమీఁది మేహబాళికుపులాగున—హీ హీ హీ! పరిహాసమున కనుచున్నానుతే— (లేచుచు) నాలోనెడబాటొందకుండ నుండవలసిన సితిలోఁదుఱ్ఱునఁ బుట్టినంతికిఁ బరుగెత్తుటకు సిద్ధపడి యుండనేల?

కాంత—పతి యింటియొద్ద బంగారుతూగుటుయ్యెలల నూగుమహైశ్వర్యమున్ననునరే. పదునాగ్గుపిల్లలకుఁ దల్లియైయున్నసరే—యెనుబదేండ్లవారింటఁ గావురముచేసిన తలనఁకిసిన ముత్తయి దునైయున్నసరే—సంవత్సరమున కొక్కసారియైనఁ—బుట్టినింటినుండి యొక్కరవికలగుడ్డ—ఒక్కపసపుగొమ్ము నైనఁ దెచ్చికొనుట కమితానందమొందును. ఇది యాఁడుప్రభువునఁ బుట్టిన దానియైతమగుఁములలో నెక్కటి. ఇది నాకుమాత్రముండదా? కాని నేచుభోవుట మీకిష్టముకానియెడల నే నెందులకుఁ బోదును? మాయన్నను వెడలిపొమ్మని చెప్పుదును?

రామ—అ! అ! నిజముగానే—నిజముగానే—నాతోడ—నాతోడ
—వెళ్లవుగద—వెళ్లవుగద—చూడు—చూడు—నీదిమును
బట్టయేకాదా?

కాంత—నేనింతకుముందు మీతో స్పష్టముగఁ జెప్పినమాటలు మీరు
బాగుగ యోచించుకొనినారు గద!

రామ—(భార్యనుకొఁగిలిచుకొని) హీ హీ హీ! ఘనపాతిముండకొడు
కను. ఆమాత్రమే వెనుకదిముందునకుఁ దోడుకొనలేనా? వెళ్ల
వుకాదా? నాతోడ—నాతోడ—నాప్రాణమిక్కడకు హాయి
మన్నది. నాకన్నులిక్కడనుఁ జల్లబడినవి. నాచేతులిక్కడికి
వెచ్చబడినవి. నేను నిన్నుఁ బంపనన్నాడననిమాత్రము మీ
యన్నయ్యతో పడకుమా! నాకే రానిష్టములేదని నీవు చెప్పు
వచ్చును. హీ హీ హీ! ఇదిగో ఒక్కముద్దు. ఒక్కటి. ఉఁ. పర
గడుపైన నేమిలే. ముద్దులవల్ల కడుపునిండిపోవునాయేమి? మ.
డిబట్టయైన నేమిలే. మైలపడుటకు మగనిమూతిగాని కుక్క-మూ.
తిగాదుగద—ఉ ఉ—ఉ ఉ—ఉ ఉ—

కాంత—అదేమిటి? అట్లందు రేల?

రామ—నాకుగుప్తమీఁద నీకాలికడియము తగిలినదిలే.

కాంత—అయ్యో! అయ్యో! ఇక బాధగనున్నదా?

రామ—నాబాధకేమి? నాబాధకేమి? నాతామపము తగులబడిపో
వను. నాకరములుకాలిపోను—నాశక్తి చల్లాతిపోను—నే నింత
కుముందు నిన్నుఁగొట్టిన దెబ్బలచే నీవెంత బాధపడితివో యని
నే నేప్పుచున్నాను. ఏ ఏ (ఏడ్చును.)

కాంత—మీరువిచారింపవలదు నేను నిర్దోషనగుటచే నాకుబాధలేదు.
సమస్త బాధలకు సత్యము, సంతృప్తిచంటి కవచములు మఱి
లేవు.

రామ—ఓ హేలా! ఎంతబుద్ధినుంతురాలవు. ఎంతనుగుణవంతురాలవు?
అట్టినిన్ను—ఇట్టినిన్ను—ఇదిగోఇట్టినిన్ను—ముంగోపి ముండకొ
డుకను నేనుగొట్టి యేడ్చింపవలసినదా? నన్నుగొట్టి—ఈకట్టిడి
సికొని జందెవు పెట్టుగామెక్కటి యీడ్చికొట్టు—దానితో
నైన బుద్ధివచ్చునేమో?

కాంత—మీరట్లనుటలేకదు.

రామ—కొట్టవా? కొట్టవా? కొట్టకపోవునెడల నారుదాతులతావళత్రు
మెడచూర్చు నీగాజులచేతు లొక్కమారు గలగలలాడించు! చూ
డు! దూరముగనుంటివేమి? దగ్గరకురా! ఈసారికడియము తగుల
దులే హీహీహీ! అల-అల-అల—నాముద్దలయిల్లాలవు. నాచి
న్ని చిన్నవు. నాబుల్లిబుల్లివి. నాకుట్టుకూచివి. నాతేనెపట్టువు.
నాచెఱకుముక్కవు. హీహీహీ!

కాంత—చెఱకుముక్కయేలాగున? పండ్లులేవుకాదా? (నవ్వును.)

రామ—హీహీహీహీ! నాయెకనక్కెములచుక్కవు. నాగడుసుదనాల
గంపవు. నాముచ్చటలముల్లెవు. నానవ్వులాటనంగవు. నాగుణా
లకుప్పవు. నాగొంగళిముసుగులోఁగుంపటిసెగవు. హీహీహీహీ.
ఇట్టిదానవైననిన్ను—ఉ. మఱియొకయట్టిదానవని చెప్పుడుకూత
లవలన సీవుచదువుకొనినదానవగుటవలన—నావయనుపటిమ తు.
రకచదువులాగున వెనుకకుబోవుటవలన నీదిపందెవుగుట్టమువ
లె ముందునకు దుముకుటవలన భ్రమించి ఏది? నీవు—నాశ్రోత్రి
యతకు—నా యాచారమునకు—నా సంశయర్యాదకు—నాయాహి
తాగ్నితకు నాపరిశుద్ధతకు నాయేక పత్నీవ్రత దీక్షాదక్షతకు
హీహీహీహీ! నాపరమపవిత్రస్వరూపమునకుఁ దగక—ఉ. ~~~~~
మీసాలకుఁ గోరచూపులకు చుట్టనోటికి కుచ్చుతలకఁ ముచ్చునట్లు
కూనురాగములకుఁ దగినదానవని భ్రమించి బుద్ధిగలవునాయి
కు—నీవుప

డిన బాధ నిన్ను బెట్టిన బాధ హరహర! పగవానికివలదు. ఏషి
(ఏషివు.)

కాంతి—విచారింపకుడు. చెప్పుడుమాటలవలన కొంపలు నశించినవి.
సంసారములుకూలినవి. వృత్తులుభంగమైనవి. యుద్ధములుపొసగి
నవి. దేశములుధ్వంసమైనవి. అంతశ్రీఘ్రముగ లోకాపకారముం
జేయున నేమియులేవు. చెవిలోఁగాసంతయంటించునప్పటికి నిర్జీవ.
మగుతుపాకి నైతమొక్క-పెట్టినఘోరబలజీవహానిసేయును.

తామ—నీకడుపుచల్లగ నీయమ్మకడుపుచల్లగ నీయత్తకడుపు చల్లగ
నీకోడలుకడుపుచల్లగ హిహిహీ! నిజము చెప్పితివి. నామనస్సునకు
నచ్చినమాటఁజెప్పితివి. నాకుఁబ్రత్యక్షముగ ననుభవములోను
న్న మాటఁజెప్పితివి. నాకునీయొద్ద దాపరికములేదు. చూడు!
నేనుపెద్దవాడను గదా! నీవురెండవపెండ్లిదానవుగదా?

కాం—నాకురెండవపెండ్లి కర్మమేమి?

తామ—హిహిహిహి! బాగుగఁజెప్పితివి. చదువుకొన్న మూరెడుదానిచు
ట్టు ఛాందసుడగు మొద్దంతముండకొడుకు దిగదిడుపు. నేనేదో
సుఖపడఁదలఁచి నిన్ను నాముప్పున జేసికొంటినిగదా! ఉ. నాప్రా
ణములన్ని నీపాదములపైఁ బెట్టికొంటినిగదా! ఇంతపెండ్లాము
దొరకినదని యేనుఁగునెక్కినల్లెగిరియెగిరి పడుచుంటినిగదా! ఉ.
కుట్టుకుంకి నుచూడలేదు. ఏదీ! పేరిగానిమాటఁజెప్పుచున్నాను. సరి.
కామిముండకామిముండయేగదా! ఈసంవత్సరమేమో? పైసంవత్స
రమేమో? ఏవఁడెఱుఁగును? మఱలుదలవయస్సుగాదా! పడుచువాఁ
డు చావకనుఖపడెనా? ముసలివాఁడు చచ్చిచెడెనా? లిదియులేదు
నుమా? అయినను స్వల్పమైన శేషకాలము మహానందమున
కోనుఖపడి కలసిమెలసి నీదేహములోనంటుకొనిపోయి య
కొనిపోయి యొకటై దేహముననంతయు మగఁడేనంతయు

తెండ్లామేయనుకొనునట్లు నర్వనారీశ్వర వేషమువేయఁదలఁచితిని
గాదా! నీతోనంతయొక్కమందఁదలంచినప్పుడు నీవుతలుపునందు
నుండి వీధిలోనికిఁ జూచుచున్నానని నాచెవినిబడఁగ నాప్రాణ
ములు వెంటనేయెగిరి పోక యొక్కనిముసమైన నిలువఁబడుటకే
మియవకాశమున్నదో నీవేచెప్ప. న్నానముచేసి మడిగట్టి నేను
గట్టుమని ఘనచెప్పచుండఁగా నీవునాయొద్దఁ బట్టుదిక్కుకొని
కూర్చుండి వినక కాకిక్కుకథ కుట్టివానికి మైలగుడ్డతోఁ జెప్పు
చుంటివనివినగ—చీ! మనవంశాచారమునకుఁ దగనిదాని నెందు
లకుఁ దెచ్చుకొంటినిరాయనిమనసు చివుక్కుమనిపోవఁగ నిక
నాగుండె నీసుగాక పోవుట కేమియవకాశమున్నదో నీవేచెప్ప.
నిన్నుఁగూర్చి కొంతసందేహింపవలసినదే యని నేనువినఁగ ఇం
టికివచ్చినబందుగు లేమిపరు లేమినాకుయమకింకరులుగ నుండురా
లేదా! తలుపునందులు గోడనరదలు కిటికీబీటలు నాయొడలికోత
లుగ వాతలుగనుండునాలేదా? నీవునబ్బుపెట్టి మొగమూరకకడు
గుచున్నప్పుడు నాకపరన్నానముగనుండునాలేదా? నీవుదువ్వెన
పెట్టి తలచిక్కుడఁదీసికొనునప్పుడు నాసరములన్నియుఁ దోడు
కొనిపోవునందువా? లేదా? నీవుకూనురాగములను దీయునప్పుడు
నాయూసన్నమరణరోదనముగనుండునాలేదా? నీకన్నులకర్పూర
పుకాటుక నాకన్నులకు గాఢమైనకలికమేగద! నీగట్టిరవికవిగిం
పు నాగొంతుకవిగింపేగద!

కాంత—నిజమే. నిజమే.

రామ—నిజమేనిజమేయని నీమృళముగ ననుచున్నావుకాని నాయభా
ర్థమగు బాధనీకు దెలియలేదు. నీకనుభవము లోనికివచ్చినట్లు
చెప్పెదను వినుము. నేనేనీమగడను. ఇప్పటివరకు—నీవునాయి
ల్లాలపు ఇప్పటివరకు—నేనుముసలివాడను. ఇప్పటివరకు—నీవువ

డుచుదానవు. ఇప్పటివరకు—ఇదిగో! ఇప్పుడేమార్పు. నీవునాము
సలిమగఁడవు. నేను నీపడుచు పెండ్లామును హిహిహీ! తెలిసిన
దా? ఈచేతికట్టినది. ఈయడ్డతలకాయనీది. వీవుమీఁద మొండి
చేటయంతతామరనీది. ఇకను ఈముద్దుముద్దులవి. ఈకళుకుబె
ళుకులవి. ఇవియన్నియు నెత్తికొననున్న తములపాకు మొదలు
కొని ఇదిగో! కావిప్లెళ్లవఱకు—నన్నియు నావి. హి హి హి!
నే నివుడు నీలాగున టక్కుటక్కు నడచెదను. ఇదిగో! నీవీకట్టి
పుచ్చుకొని లోడుగులోడుగు మనీ నడు. నీవు నన్ను, ఓసీ! యి
ల్లాలా! నావంక సెక్కుమాటు చూడరాదా? నీకొఱకు నే నెం
త శ్రమపడితిని! ఎంత వ్యయపడితిని,, యని మగఁడ వైననీవు
భార్య నైనన న్ననునప్పుడు చెపులకుండలాలిట్టె—కుండలా లనఁ
గూడదు. నే నాడుదానను గాదా? చెపుల జూకా లిట్టె కదలు
నట్లు మొగమిట్టె రొసరొసలాడుచుఁ ద్రిప్పుకొనఁగ—పెద్దప్రాణ
మైన నీకెల్లుండును?—ఎల్లున్ననో యిప్పుడు చెప్పు! ఇదిగాక—
వీధిలో నున్న యెవనివెండ్రుకలయుంగరాలనో ప్రేలియుంగరా
లనో చూచి భార్యనైననే నిట్టె యిగిలింపఁ గట్టుకొన్నవాఁడ
వైననీ కెల్లుండునో చెప్పు! నీవు గుటుక్కు మనఁగ నెత్తి మీఁద
మునుఁగువేసికొనుదానను నేనేనా? మూలగుఱ్ఱుండిముక్కి
ముక్కిమూల్గవలసినదానను నేనేనా? ఏపనికైన నెదురు వచ్చిన
యెడలఁ దిట్లు తినుదానను నేనేనా? పంచపాలిలోఁ జెంగుఁ పఱ
చుకొని—దానిమీఁద వ్రాలి—నాగొంతు గోసితివిరా యని
నిన్నుఁ దలఁచుకొని యేడ్చుచుఁ బడియుండవలసినదానను నేనేనా
ఏమి తెలిసినదా?

కాంత—తెలియ కేమి? తెలిసినది. నావలన మీరెంతసంతాప మొంది
తిరో వినుటయే నాకు సంతాపకరముగ నున్నది.

- రామ—నలే నేనిప్పుడు రామశాస్త్రిని, నీవు కాంతవు. ఇక్కడకు నేను
మగడను, నీవు నాయిల్లాలవు. ఇక్కడకుఁ దిరుగఁబడినాము.
మన మొకనికంటఁ బడకుండఁ నొకఁడు మనకంటఁ బడకుండ—నీ
యాశ్రమమునఁ బ్రచ్ఛన్నముగ—మునిదంపతులవలె—ఉఁ. అ
గ్ని కార్యములఁ జక్కఁబఱచుకొనుచు—ఉఁ.—ఉన్నమట్టు శే
వో యున్నదే యున్నది కద—లేనిపోనిపరుగు లెత్తక—ఉఁ.
నిట్లో—యెట్లో—దినములు మనము దొరలంపఁగలిగినయెడల
మనము కృతార్థుల మగుదుము. మనపెద్దలు తరింతురు. మనవం
శము వన్నెకెక్కిను. నీమనుమలు మనుమరాండ్రు బలము
లోడుకుకొనుచు—విస్తళ్లు కట్టుకొనుచు చలలు దువ్వకొను
చు నట్లు తోముకొనుచు మాముసలమృత్యుంతబుద్ధిమంతురా
లు లేదని యుబును లాడుకొందురు. హిహిహిహి—మాముస
లమృగాన మాబోడితాతయ్యతోఁ గాపురము చేసినది కాని
ఆ అమనమే యగునెడల నట్టిముసలిమగని మొగమునఁ జేయబ
నిప్పులు బోయుదు” మని నీమనుమరాండ్రు యాచుపడుచులు
‘వెక వెక లాడుచుండ విగతదేహమగునా యాత్మ దూరశ్రవణశక్తి
చేనిట్టినీస్తోత్రపాఠములు విని కెవ్వసకేరవేయదా? హిహిహిహి
కాంత—నన్నుఁగూర్చి మీకుఁగాని మౌనవంశమునకుఁగాని యెన్నడును
నివ్వరిముల్లంతయైన యప్రతిష్ఠ రాకొండఁ బ్రవర్తింపఁగల నను
ధైర్య మున్నది. దైవకలాత్ముమహాన నుండవలయును.
- రామ—మనపూర్వకసత్ప్రియత్నమునకు దైవము తోడ్పడకుండునా!
కాంత—అట్టిధైర్యముననే కాలక్షేపము చేయుచున్నాను.
- రామ—కావున నేనింక కడుపునిండఁ దినవచ్చుచు గద? కంటినిండ నిద్ర
పోవచ్చుచుగద? ఈదిక్కుమాలిని యనుమానపు అంపపుకోత
చేత నాకింక బలవంతపుచావులేదుగద?

(నేపథ్యమున) ముసలిమూఢుడు చచ్చె గోవిందారామ, ముద్దు
లనతిచేత గోవిందారామ—

రామ—అయ్యో! అయ్యో! ఈయనకు నపుమాటదేమి! ఓసి తీతువా!
ఓజీలుగా! ఓగుడ్లగూబా! ఓపులుగా! నీగొంతుక గొయ్య—
[కామమ్మ ప్రవేశించును.]

కామ—నాన్న గారూ! ఈమాత్రపాలస్యమున కెందుల కిన్ని తిట్లు; తిరిగి
మైలపడవలసివచ్చినది. మాయమ్మ వ్రాతప్రస్తకముమీది
యొక చిటుగులకాగితము నామీదఁబడినది.

కాంత—అమ్మాయీ! కాగితమువలన మైల యెల్లుపడితివి?

కామ—కాగితములు గుడ్డపేలికలతోఁ జేయుదు రని నీవే చెప్పితివి
గావా? తిరిగి స్నానము చేసి గుడ్డయూర వేసికొని వచ్చునప్పటి
కీయాలస్య మైనది.

రామ—కామీ! నీయాలస్యమునకు నేనేడ్చుట లేదు. ఏదో దిక్కు
మాలినపాట పాడుచున్నావేమి?

కామ—అఱ! నాన్న! అటు లందురా? పవిత్రమైన గోవిందారామ
పాటలో నయోధ్యకాండలో దశరథమరణమునుగూర్చిన ఘట్ట
ము పాడుకొనుచున్నాను. మీరుమాత్రము సుందరకాండ
పారాయణమును జేయరా?

రామ—సమయనకు నాశ్రాద్ధముపాట బాగుగనే పాడితివి. సదుము
లొటుక్కుమనిపోయినది.

కామ—ఇదిగో? జారి ఇదిగో త్రాటియాకు ప్రస్తకము.

(అక్కడనుంచును.)

రామ—సరే! ఇక గూర్చుండెదను. అమ్మా—అమ్మా—(నడుముపట్టి
కొని కూర్చుండును.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! అమ్మా!

కాంత—అబ్బాయీ! యేల?

(నేపథ్యమున) నాకీపద్యమున కర్థము తెలియలేదు.

రామ—పేరిగా! ముకుందశాస్త్రిని పిలుపుమని చెప్పలేదటరా?

(నేపథ్యమున) వచ్చుచునే యున్నాడు.

కాంత—నేను లోనికిఁ బోవనా?

రామ—ఇంకను మీయన్నయు నాతనితోడ వచ్చినయతఁడును
స్నానమునకుఁ బోయి యింక రాలేదేమి?

కాంత—వత్తురు. ఇంతలోఁ దొందర యేమి? దేవాలయము లన్ని చుట్టఁ
బ్రొక్కొని మీయాహ్నిక మగునప్పటికి రానే వత్తురు.

రామ—సరే! నీవు పోయి యతనితోఁ జెప్పవలసినరీతిగాఁ జెప్పెదవు
కాదా?

కాంత—ఁ.

(నేపథ్యమున) అమ్మా? ఇంక రావేమి?

కాంత—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

రామ—పేరిగానితొందరకు మితి మేర కూడ లేదు.

రామ—పేరిగాని గూర్చి యేదో చెప్పెద నంటివి? ఎవ రక్కడ! కాలి
చప్పు డగుచున్నది.

(నేపథ్యమున) నేను ముకుందశాస్త్రిని.

ముకుం—(ప్రవేశించి) శాస్త్రులగారూ! నమస్కారము.

రామ—చిరంజీవి! చిరంజీవి! రావ్రోయిశాస్త్రి! నీవు లేకపోవుటచేత
కుడిచేయి పడిపోయిన ట్లున్నదోయి! మంచి చెడ్డ కష్టము సుఖ
ము 'కాసంతమాట్లాడుకొనుటకు మనసుకలిసినమనుజుడు లేక
మతిపోయిన ట్లున్నది నుమా!

ముకుం—కామమ్మా! సావకాశముగఁ గూరుచుంటి వేమి?

కామ—కూర్చుండగూడదా? ఏమో! నాయిష్టము. కూర్చుండి యున్నాను. నాకేమి కూర్చుండుటతప్ప? నిలువఁబడియుండుటతప్ప? త్రైవిపాసినముండను. నాకేమి యొకనియానయా? హద్దా? ఏమి?

ముకుం—కాదమ్మ! ఇంటిపని విశేషముగ నున్నదానికే తెరపి యెట్లు కలిగిన దనుకొనుచున్నాను.

కామ—మీరేమైన రహస్యములు మాటాడుకొనవలసినఁజెప్పుడు! లేచిపోవు గును. వాకీనంగినంగినాలుకమడతలు జనికెరావు.

ముకుం—అయ్యయ్యా! మాకేమి రహస్యము లున్నవి?

రామ—రామీ! ముకుందశాస్త్రి యెట్టివాఁ డనుకొంటివి? నాకడుపున నిట్టినబిడ్డనుమా! కాని పేరిగానిమాట చెప్పు.

కామ—పేరిగాఁడు పెద్దవాఁడై నాఁడు. చెప్పినమాట వినఁడు. ఇంక పానియాన మనము వదలుకొనఁదగినది. క్రమక్రమముగ మితి మీరుచున్నాఁడు. చూచుచుండగనే యేటివడిని కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రామ—ఎందుచేత! ఎందుచేత?

కామ—చదువు చుదురుచున్నది. చదువు ముదురుచున్నది. అప్పుడే ముదిరి పింకగానే అయినది. ఇంకేమున్నది. అంతకంటె మన పంటివారికి గలుగుప్రట్టిమునుక లేమి యున్నవి? అమ్మాయి చేరినది. రాసు చేసినది. అభిముశుభమెఱుంగనికృష్ణకుంకట్రుడు కర్ణాస్త్రము చేసినది. పినిగతి యింక యేమికావలసినదా యని యొక్కచేపురాట పెట్టుకొని నగమై పోవుచున్నాను.

రామ—మగవానికిఁ జదువంతప్రమాదము లేదులే.

రామ—(గుండెలుకొట్టుకొని) అయ్యో! అయ్యో! కన్న వాడవు నీవే యిట్లందువా? నీవే వానిఁ గొంతు గోసెదవా? సవతితల్లి వానికిఁ

జదువుచెప్పి మొందులకుఁ బనికిరానిశుంరనుజేసి పారవైచుచుం.
డఁగాఁ గన్న వాడవైననీవే వాని నీదుర్వ్యాపారమునుండి మర
లించి బాగుచేయకపోయినయెడల నిక వానిబ్రదు కేమికా
వలసినది?

ముకుం—(తనలో) ఆకువారికిఁ జదువు పనికిరాదని సిగ్గులేక పలుకు.
మగపందలుంటుచేతనే దేశ మింతమరవస్థలోనికి వచ్చియుండఁగా
మగవాండ్రకుఁ గూడఁ జదువు పనికిరాదని పలుకునాచువిధవ.
లవతరించినప్పు డిక నీయూర్వానర్తదేశ మంత భగ్గున మండి
పోవలసినదే కాబోలు!

రామ—కామమ్మా! వాడు చదువుకొని చెడిపోయెనే!

కామ—చెడనే చెడినాడు. చిన్నమెత్తు మిగులకుండఁ జెడినాడు. సం
ధ్య లేదు కద—పనసలేదు కద—కొవీసము మాని కచ్చపోసి
దోవతి కట్టుచున్నాడు కదా—జందెమును మడచుట మాని
పొడుగు చేసినాడుకద. పూజకు మారేడుపల్లి తెచ్చుట మా
నినాడు గదా—గోళ్లు కొఱకుకొనుట మొదలుపెట్టినాడు
గదా—అప్పుడప్పుడు తాంబూలము జాడించుట యారంభించి
నాడు గదా—వీధిలోకిఁ గాలికి జోడులేకుండవెడలెడు గదా—
కృష్ణాజినముమీద ప్రక్క మాని మంచముమీదఁ బండుచు
న్నాడు గదా—మాంజి మొలకుఁ జుట్టుకొనుట మాని స్తంభ
మునకుఁ గట్టినాడు గదా—అప్పుడప్పుడు తుబుకుతుబుకున ను
మ్మి వేయును గద—ఎన్ని యని చెప్పగలను! అయినయింటి
లోఁ బుట్టినబ్రహ్మచారిలక్షణ మిదియేనా?

రామ—నీవు చెప్పినట్టివి యన్నియుఁ దప్పులే కాని—చిన్నతనము.

ముకుం—బ్రహ్మచర్యమున విడిచివల బాహ్యచిహ్నములు, అంతరించి
హ్నుము లున్నవాని కివిలేకపోయినను బ్రమాదము లేదు.

కామ—సరే. ఆలా గని యూరకుండుడు. ఇక బొట్టు మానివేయును. చుట్ట గాల్చును. మీసము లుంచును. తల కత్తిరించును. కల్లు ద్రావును. మాంసము దినును. ఇదివఱకు రెండుమనుషులు గట్టుకొని యిప్పుడు మూడవదానికి సిద్ధపడినముప్పదితోమ్మిదేండ్ల బాలవితంతువును గట్టుకొనును. పత్రభ్రష్టుఁ డగును. అంతటితోఁ గూడ శాంతిపడియుండక—నకుటుంబముగ మాలవాండ్రలోఁ గలిసిపోవును. మహానీయులైన మంత్రేనరామశాస్త్రుల వారికుటుంబ మెక్కడ నుండవలసినగతి పట్టుననగ మాలవల్లెలో—అద్దియైన మాలవల్లెలోఁ గొంత కొనను—వర్ణముచే మాలవాండ్రగువాడు భ్రష్టతచే మాలవైద్యనయీవంశనాశకుని తేలికగఁ జూచి తాము కోసినగొడ్డును ముట్టనీయక యమ్మవారిజాతరలలోని వచ్చుబట్టిలోఁ జాలీయక తృణీకరించి యెగసియెగసి కొట్టి కుక్కనుజూచినకంటే హేయముగఁ జూతురు.

రామ—నీవు సహేతుకముగనే చెప్పుచున్నావు. నీదూరదృష్టికి మెచ్చఁదగినది.

ముకుం—(తనలో) ఈశుద్ధాజ్ఞానస్వరూపమున కీమహానుభావుఁడే మూలాధారతత్త్వము కావున శిరఃకంఠము నేయుచున్నాఁడు.

కామ—నాన్నగారూ! నామాట లిప్పుడు మీకు నచ్చవు. అనుభవములోనికి వచ్చునపుడుగుండెలుచీల్చివేయకమానవు. అందుకొఱకే—అందుకొఱకే—ఇప్పుడు నాకు మఱితత్త్వముగఁదెలిసినది. మీయల్లుడు—నిక్షేపరాయఁడు—చచ్చిస్వర్గమున నున్నాఁడు మంచితద్దినాలవేళ జ్ఞప్తికి వచ్చినాఁడు—(కన్నులు దుడుచుకొనుచు) చదువుకొన్న వానిమొగము చూచునట్టికి మైలపడినట్లు స్నానముచేసివాడుగదా! ఆమహారాజునకుఆగుణాలగురువున

చదువనగనసహ్యము—కారము—మంట-ఓఘుయిత్యము—
 రోత—త్రాటాకుపుస్తకము చూచుతోడనే తలపో టారంభ
 ముకావలసినదే కదా? అమహానుభావునితత్వవైచిత్ర్యమేమో
 నేను గాపురమునకు వెడలినతరువాత—హు! తలఁచుకొన్న
 గుండె పగిలిపోక మానదు—నేననగఁ బ్రాణము—ఏ ఏ
 (ఏడ్చును.) అందులోఁ గూడఁ బదుపు సంపర్కము నాకెక్కడను
 లేకపోవుటచేత—మఱింతప్రాణము—మొదటిసారి కాపురము
 నకు నేను వెళ్లినప్పుడు కుడికాలితో గుమ్మముదాటవలయును
 సుమాయని యుండఱు చెప్పుచుండ నే నెడమకాలితోదాటితి
 నట! నన్నుచూచి ఆయన పెద్దచేటంతమొగము చేసికొని
 యుప్పొంగి పోయినాఁడు. అప్పటికిఁ బడునాలుగేండ్లపడుచునై
 ననేను కుడికాలేదో యెడమకాలేదో తెలిసికొనలేకపోవుటయే
 కాక చెప్పివ్రేలుపెట్టు పొడిచి చూపించినను దెలియలేనంత
 శుద్ధమూఢురాలనుగదాయని సంబరముచేత నుబికియుబికి యొ
 డలు పట్టలేక నాయదృష్టముకొలది నాకు సరిపోయినదానవే
 దొరకితి నని మహానందము నొందెను. అప్పటి యాయనమొగ
 ము కన్నుల నిప్పటికిఁ గట్టిపట్లున్నది. ఏ ఏ (ఏడ్చును) రాగిబుడ్డి
 ముంతలాగున—నెట్లుగ—(ఏడ్చును) నాతలవెండ్రుకలు మిక్కిలి
 గరుసయ్యుకొయ్యదువ్వెనకు లొంగక పోవుటచేత గొరకొమ్మ
 దువ్వెనను గొనిపెట్టినారు. ఒక్కసారియైనను దానితో మవ్వ
 కోనేలేదు. ఏది అరాత్రియే జ్వర మారంభము మరునాటితో
 నన్నియుఁ దీఱినవి.—(ఏడ్చును.)

రామ—శాస్త్రీ! భర్తయం దింతప్రేమమున్నదానిని నేను గనలేదు
 అతనికాలికట్టుజోడును—జందెములకదురును — పొడుముకుం
 డును—చిటిచాపయును—మఱి దేనినో—మఱిదేనినో—

జాగ్రత్త పఱచుకొని దినమున కొక్కసారి వానినన్నిటిని జూచి కన్నులనీరు గ్రక్కుకొనుచుండును. అమ్మో! సీకొమ్మునువ్వైన జూచినట్లు లేదు. అది యెచ్చటనైన బారవేయలేదు గద!

కామ—అ! మీరీవుమీరీద తామరపాకంఠమట్టునకు వ్యాపించినతామరను మఱి యాదువ్వైనతోఁగాక జేనితో గోకుచున్నా ననుకొంటిరి.

కామ—అలాగా?

ముకుం—వీవుపైఁ దామర కడుపుపైఁ గూడ వ్యాపించునపుడు గాని మవ్వైన మీకంటఁ బడుటకు వీలులేదు.

కామ—తీరఁ జెప్పనచ్చిన దేమనఁగ—చదువనుదాని—సంతపప్పుదలతో—సంతదీక్షతో—సంతపరాకాష్ఠతో—సంతద్వేషముతో నిల్లు కాదుకదా గ్రామమైన జేరకుండఁ దఱిమి తఱిమి కొట్టవలసినదానికి మారుగా—నింటిలో భార్యను గొడుగును పిశాచము లావహించి తెయితక్క లాడించుచుండ—మీరు వాండ్రకు ప్రక్కపాటగఁ జదువు మంచిదే యని పాడఁదలచి తిరా? అమ్మజోలి నాకెండులకు—చెప్పినమాట వినకపోవుట చేతనే మీరామెను వదలికొనినారో మీకుఁగూడ సీమాలకుఁ డివ్వమై యూరకుండిరో నాకుఁ దెలియదు గాని, కుఱ్ఱవాని నుపేక్ష చేసినఁగొంప కూలిపోదా?

కామ—కామీ! పోనిమ్ము—ఊరకుండుము.

కామ—అలాగే—నానొరు కట్టుకొందును. నాకన్నులలో మట్టి గొట్టుకొందును. నాచెవులలో లిద్దెలు కట్టుకొందును. నాకెండుల కీరవ్వ—ఈరట్టు! ఈరావిడి—ఈరాధ్ధాంతము. నాయొక్కపొట్ట కొక్కపూట కూడే లేకపోవునా? చేతు లరిగి పోవునట్లు దోమి, తెక్కలు ముక్కలగునట్లు నీళ్లుదోడి,

నడు మీడ్చుకొనిపోవునట్లు ముప్పొద్దులను కుంచెడుబియ్యపు
 బిందె వాల్చి, గేదెకు మూడుతవ్వలయ్యలవలు రుబి,యింటిలో
 నడ్డమైనబొనిసతనమును జేయుచున్నముండకు పూటకుఁ బట్టె
 డన్నము పడవేయుట విశేషమా? నాకెందుల కీసంత—ఈ
 చదువు గొడవ—ఈసాధింపు. ఆవిడె యన్నినగలు సింగారించు
 కొని ఆకోమటికుంకకు రాత్రి వడ్డించుచు నింక నింక గున గున
 లాడిన సరే—ఈకుట్టుగుంటడు—పెద్దవాడైనతరువాత నగ్ని
 దేవునిచే నిందాదిదేవతలకు హవిర్భాగములు పంపించవలసిన
 వాడు—అట్టి యీజేనెడుశుంఠ—ఆకోమటివానిచేత—రెం
 డు నాటకములు గాదు పదునాల్గుగూడఁ—దనయమ్మవారికొ
 టకుఁ దాను బట్టించుకొనివచ్చిన సరే—నాకేమి?

రామ—అయ్యో! అయ్యో! కామీ! కామీ!

కామ—(పోవును.)

రామ—(కాళ్లు చాచుకొని) నాకొంప మునిగినదోయి నాయనా! నా
 గొంతుదెగినదోయిబాబూ! నాగుండె లవిసిపోయెనోయి తండ్రి!

నాప్రాణ మెగిరి పోయినదోయి దేవుడా? ఏ ఏ ఏ ఏ (ఏడ్చును)

ముకుం—ఏల యీపరితాపము? ఊరకుండుడు!

రామ—నాప్రక్కలోఁ ద్రాచుపామురా బాబూ! నామెడలో గండ
 మాలపుండురా నాయనా! నాతలపై బొమ్మజెముడుకంపరా
 తండ్రి! నానోటిలో నుల్లిపాపాణమురా దేవుడా! నాచెవులలో
 రెండుతలలపామురా తండ్రి! నాగుండెలలో బాకుపోటురా
 బాబూ! నావంశమునకు వేరువురుగురా నాయనా! నామగతన
 మునకు గరిగమ్మకోతరా దేవుడా! (ఏడ్చును.)

ముకుం—ఏమిటి యీవెట్టియేడుపు! ఎవరైన విందురనియైన లేదా?
 ఊరకుండుడు.

రామ—అయ్యో! అయ్యో! ఊరకుండి యిప్పుడు చేయవలసిన దేమి?
ఊరిపోనుకొననా?

ముకుం—తొందర లేదు. శాంతించి బాగుగ యోజించుకొనుడు—

రామ—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! ఇంక జావవలసినమార్గముతప్ప
నిక యోజించుకొనున దేమున్నది? పేరిగా! పేరిగా!

(పేరియ్యశాస్త్రి ప్రవేశించును.)

పేర—నాన్న గారూ! ఏల పిలిచితిరి?

రామ—ఏమి చేయుచున్నావు.

పేర—చదువుకొనుచున్నాను.

రామ—నీచదువు సంతకుఁ బోవ! నీచదువు చట్టుబండలు గాను! నీచ
దువు కాల! నీచదువు మండ! నీచదువుకొనుట—చదువుకొను
ట నీనవతిత్తిముండకు—నవతిత్తిముండకు నరసుని సంపాదిం
చుటకా? నీగొంతు కొయ్య! నీకడుపు చీర! నాకడుపుఁ జెరువఁ
బుట్టుటయే గాక చదువుకటి యేడ్చి నావంశము—నాప్రతిష్ఠ
నాపేరు—నాపరిశుద్ధతఁ జెలువఁ బుట్టితివా? చావు! చావు!
ఊఁఊ. (కొట్టును.)

పేర—నే నేమి చేసితిని? నే నేమి చేసితిని? ఏవే (ఏడ్చును.)

రామ—ఏమి చేసితివా? నీచేతిలోనిది యేమి?

పేర—నాటకము.

రామ—నీయిల్లు వల్లకాదు గాను! దేవాలయములోనికిఁ గుక్కపిల్ల
యెందులకురా? యజ్ఞశాలలోనికిఁ గళాశాస్త్ర మెందులకురా?
సాలగ్రామసంఘటములోనికిఁ జుట్టపీకె యెందులకురా! నాపవి
త్రమైనశ్రోత్రియపుగొంపలోనికి (తలఁగొట్టుకొనుచు) అయ్య
య్యో! నాటక మెందులకురా? (కొట్టును.)

ముకుం—రామశాస్త్రిగారు! ఏమి యీపిచ్చి. వాని పట్లు కొట్టెద రేల?
చాలుచాలు! నాటకముల పట్లు దూషించెద రేల? ఎంత మతి
లేకుండ నుంటిరయ్యా!

రామ—శాస్త్రి! నీ పూరకుండుము. ఎప్పు డీలాగుననే చెప్పితివి. షేరి
గా! నాటకమునకు మీకోమటిబాబునకు విలువ నిచ్చితివా?

షేరి—మామామయ్య యిచ్చి నాకొకటి, నూలమ్మ కొకటి కొని
పెట్టినాడు.

రామ—ఏమి చేయుచున్నావు?—ఒసే—ఎవ రక్కడ—మాటలాడ
వేమి—ఊ—

(కాంతమ్మ ప్రవేశించును.)

ఊ! ఎందుచేత! ఎందుచేత! మాట లాడవేమి?

కాంత—నాకేమీ బోధపడకున్నది.

రామ—నీకు మాటలాకో బోధపడదు. నీ మొగ మీడ్వ! నిన్ను బలి
వేసుకొనిపోవ! ఎందుచేత? ఎందుచేత? మాటలాడ వేమికి
(కొట్టును.)

ముకుం—(రామశాస్త్రి చేయివట్టుకొని) ఊరకుండవయ్యా! నేచ్చికొని
పోయినావు! నీయేం డైనదికి వచ్చినవి? సిగ్గులేక పవిత్రచరిత్ర
యైనభార్యను గొట్టచున్నావు!

రామ—కొట్టవలయునా! కోయవలయునా! చీరవలయునా! చివురుగఁ
గొట్టవలయునా! ఊండు! శాస్త్రి! ఊండు. నన్ను మట్టుకొనిన
యెడల నీవు బ్రాహ్మణుడవు కావు. ఊం. చెప్పు. ఎందుచేత!
ఎందుచేత! అంతయుఁ గలిపియూలువేలరూపాయలసొమ్ము
నాయొద్ద లాగికొని నాకు రెండవముండవు. కాకపోయితివి!
అలాశాలనాటకముకొఱ కాసపడి గడ్డితిని—కోమటివానిని
రెండవమగనిగఁ గట్టుకొంటివా? చావు! చావు! కొట్టు! తన్ను

ఈడ్చు! (కొట్టను) నిన్న రాత్రి తలదువ్వకొని, పువ్వులు ముడుచుకొని, జలతారుకోకఁ గట్టుకొని, యెప్పుడులేనిది నగలన్ని సింగారించుకొని గులుకు గులుకు మనుచు నాతనికి వడ్డించితివా? కానిత—అ. కామమ్మ మడిగట్టుకొన్నది. నన్ను వడ్డించుమని చెప్పట చేత నేనట్లు చేసితిని.

రామ—వడ్డించుమని చెప్పినది గాని యతనితో గుసగుసలాడు మని, గుటగుటలాడుమని, వెకవెకలాడుమని చెప్పినదా? (కొట్టను)

ముకుం—శాస్త్రీగారూ! మీభార్య పరమయోగ్యురాలు కావుననే మీయల్లరులు, ఆజ్ఞలు, దెబ్బలు, తన్నులు సాగుచున్నవి. ఆమె సహించినకొలది మీకుఁ దామస మధిక మగుచున్నది. ఆమె దుష్ప్రవర్తనము గలదియే యగునెడల నామెయడుగులకు మడుగుల నెత్తుచు నామెయొసడించికొట్టినను గూడఁగూడదేవులాడుచు మీఁద నుమిసినఁ దుడిచికొనుచు నామెచేయుదుష్కార్యములు కనులఁ బఱచినను జూడనట్లు నటించుచు, చచ్చియే యుండవలసినవచ్చును. అదియైన మీ రాలోచించుకొనుడు.

రామ—ఏమిమాటలాడవు? మగఁడు నాటకము కొనియియ్యకపోవుట చేత నాటకముకొఱకు మగనిని దెచ్చికొంటివా? ఊ. అతనితో నేలగుసగుస లాడితివి?

కాంత—గుసగుస లాడలేదు. గట్టిగ నే మాటలాడితిని. (తనలో) ఓపర మేశ్వరుడా! నాబ్రదు కిఁక నింతయేనా?

రామ—అతనితో నీ కేమిమాటలు లున్నవి? అతఁ డేమి నీసోదరుడా! నీతండ్రియూ!

కాంత—ఔను. నాసోదరుడే; పనసకాయకూరలో నావ పెట్టితిరా? యని యడుగ నాకుఁ దెలియదని నేను చెప్పితిని.

రామ—ముకుందశాస్త్రి! చూచితివా కోమటివానిచమత్కారము! పనసకాయకూర శ్రాద్ధయోగ్యమగునస్తువు. వార్ధకముచే నేను నట్లే. ఆవకు వడి—తెవతెవ—హెచ్చు. పడుచుదనమున మిట మిటలాడుచున్న దీనికి నట్లే; పనసకాయకూరతో నావ యేల పెట్టినారనగ—చావునకు సిద్ధమైన ముసలిముండకొడుకున కిట్టి నననవలాగు పడుచుపెండ్లా మేల యని నాటకాలుచదివియేడ్చిన నవనాగరికుడు కావున నిట్లు చమత్కరించినాడు.

ముకుం—అహ! నాకేడువు పోయి నవ్వు వచ్చుచున్నదయ్యా! పనస కాయకూర శ్రాద్ధయోగ్య మగుటచే మిమ్ము బనసకాయతో నాతఁడు పోల్చి యుండలేదు. ప్రత్యక్షముగ మీరు పనసకాయయే ఘనపాతకు లగుటచే. మీరు పనసయే. కాయముగా గలవారు గావున పనసకాయ యైరి.

రామ—అయ్యో! అయ్యో! ప్రత్యక్షముగనే—బహిరంగముగనే యెత్తిపాడిచినాడు. ఇంక నిది—ఈనెఱజాణ—ఈవగలాడి—ఈరావణక్కఱావళి—యెంతచాకచక్యముగఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చినదో చూచితివా! పనసకాయకూరలో నావపెట్టిరో లేనో తా నెఱుంగదంట! తానే యావ యైనప్పుడు తనకుఁ దెలియక పోవుటయేల? అనగ—నేను నామగనిని చూడలేదు. ముట్ట లేదు—అంటలేదు. తాళలేదు. స్పృశింపలేదు. మగఁజెవఁడో నే నెఱుంగను. నే నెవతెనో మగఁ జెఱుంగఁడు. అతనిని మగనిగ నెంచలేదనగ నిక నర్థ మేమి? నీవే నామగఁడ వనికాదా! ఇదిగో ఇది యిట్లు చమత్కరించినది. చదువు! చదువే యింతకొంపఁ గూర్చినది. కామిముండ కామిముండ, శుద్ధసత్యస్వరూపిణి; దానినోట నుండి వచ్చినవి వేదాక్షరములు. ఏమే! ఈకోమటి మీయన్నతో మన గామమున కేల రావలయును?

కాంత—నాకుఁ దెలియదు.

రామ—వేగిగా! నీ వెఱుఁగుచువా?

పేర—మాయమ్మను దీసికొనిపోవుటకు—ఏ ఏ (వచ్చును.)

రామ—అయ్యో! అయ్యో! లేవదీసికొని పోవుటకే? ఏదీ! కట్ట! ఏదీ! కట్ట! (కట్టరెండు చేతులతో నెత్తికాంతమ్మలపైఁగొట్టఁబోవునట్లు.)

ముకు—అ! ఆ. అమ్మా! అమ్మా! కట్టను చేతితో నాపుకొనుము.

కాంత—(తలపైఁ బడకుండఁ కట్టను బట్టకొనుచున్నది.)

రామ—అయ్యో! అయ్యో! కామిముండా! కామిముండా! రావే! రావే! నీయమ్మనన్నఁ జంపుచున్నదే!

[కామమ్మ ప్రవేశించును.]

కామ—నాన్నగారూ అదేమి? అదేమి?

రామ—(వగర్చుచు) ఏమియు లేదు. ఏమియు లేదు. నీవు చెప్పినట్లు కోమటి మీయమ్మను లేవదీసికొనిపోవుటకే వచ్చి నాడని పేరిగాఁజే చెప్పినాఁడు.

పేరి—నేనట్లు చెప్పితివా? నేను సగము చెప్పుచుండఁగానే మీరు తొందరపడి యమ్మను గొట్టనారంభించితిరి.

రామ—ఇప్పుడు చెప్పు!

పేరి—మాయమ్మను దీసికొని పోవుటకు మామామయ్య మనగ్రామము నచ్చుచుండఁగ నీగ్రామము కోమటికిఁ గ్రొత్త దగుటచే మామయ్యసాహాయ్యమును గ్రహించి కూడ వచ్చినాఁడు. ఇక్కడ నేమైన పుస్తకములు విక్రయ మగునేమోయని వచ్చినాఁడు. ఈతఁ డీనాలుగైదు జిల్లాలలో నన్నిగ్రామములలోఁ గూడ దిగుగువాడే నట! ఎవరో యెచ్చటనో నాటకములు చేయువారున్నారు! ఆచువలన సీతఁడు నెల కిరువదిరూపాయల

మును, భత్యమును ప్రయాణవ్యయమును గ్రహించి ప్రతిగ్రామము నీరీతిగనే తిరుగునట!

రామ — ఎక్కడనో నాటకములు చేయువా రున్నారని చెప్పితివే! ఆ నాటకములు నీవేల చేయవలయు నని యానాటక కవి నెక్కుటి యీడ్చి కొట్టినయెడల నాటకములు చంకఁబెట్టుకొని గ్రామగ్రామములను తిరుగుచున్న యీకోమటికి నీకోమటిని రొంటఁబెట్టుకొని వచ్చిన నీమామయ్యగారి గూడ బుద్ధివచ్చి యుండును.

కామ — నాన్న గారూ! కవిని గొట్టవలయునని మీరేమో మాటవరుస కాడితిరి కాని నీజముగానే — మీయల్లుడు — ఆయన కీవెట్టి వేషాలు గిట్టవు కాదా! కట్ట తిరుగవేసి యొకకవినీ చాకలి వాడు గాడిదను కొట్టినట్లు కొట్టినాడు.

శేర — అక్క య్యా! అక్కయ్యా! బావ యల్లెల కొట్టినాడు?

కామ — ఏమి లేదు — ఇదే వేళ — ఇంకా భోజనము కాలేదు — ఆ వేళఁ బ్రాయశ్చిత్త పాద్యమి యగుటచేత మీబావ డొరముచే యించుకొన్నారు. పంచగవ్యములోనికి గొబ్బరి నీరు గడపమీఁద భళ్ళున గొట్టుటయు న పెళ్ళున గివబుట్టమీఁద గొట్టుటయు

శేర — ఎందులకు గొట్టెనో చెప్పవా?

కామ — మీబావ యింకా స్నానము :

ము కట్టుకొని పొడుము చేయుచ

యుండఁగ నెవడో యొకకవి :

పద్యమమ్మా! ఇహి లేదు —

లకు? అనునదికి నోకు

డు? జ్ఞాపకము ఎచ్చుచున్నది. “నన్యము శీతమత్తగజనాశేషము,
అనునదికి—ధ్వనినాశనము—కవిత్వనాశనము — వంశనాశన
మగునట్లొక్కదెబ్బ యిచ్చి కొట్టినాడు.

రామ—కామమ్మా! ఇది మనకు సంతోషనమయము కాదు. పేరిగా!

అకోమటి యీ గ్రామమునుండి తిరిగి యెక్కడకుఁ బోవునో?

పేర—తిరిగి మామయ్యతో మాతాతగాలి యూరే పోవునట!

రామ—తిరిగి యాతఁ డక్కడ కేల?

పేర—బట్టలపెట్టెయు, గ్రంథములపెట్టెయు మామయ్యయింటిలోనే
యున్నవట! అవి తీసికొని అక్కడనుండి యెక్కడకుఁ బోవు
నో తెలియదు.

రామ—కామీ! మీయమ్మ పుట్టినింటికి బోవునెడల—పేరిగా! నీవు
మీయమ్మయు లోనికిఁ బొండు.

[పేరఁకాంత—నిష్క్రమింతురు.]

రామ—కామీ! మీయమ్మ పుట్టినింటికిఁబోవునెడల నీకోమటిపిశాచము
మీయమ్మకుపవర్తియై, మీకునవతితండ్రియై, నాకుపడ్డకుండై
యీమెతోఁ గూడఁ బుట్టినింటివఱకుఁబోవలసినవాడేకద! అపైన
నీకో అక్కడనే యుండునో తెలియదుకద! ముకుం

యోజించవలసిన యంశమేదనఁగ దీనిని బుట్టి
నీయభిప్రాయమా?

మున కొక్కనితో యోజనపనియేమున్నది?
ను.

పెదవివిలువఁ దగినదికాదు. పెద్దపుట్టిము
ది. ఈమూఁడునఁవత్సరములనుండియు
నీరుచు ననేకపర్యాయము లీతఁడువచ్చి
నంక కల్పించి జరుపుకొనుచువచ్చితిని.

ఈసారికూడవచ్చినాఁడా. నాతోమాటలాడనేలేదు. భోజననమ
యమునకు సరిగ వచ్చి యదికానిచ్చుకొని పోయి తిరిగి కనబడ
కుండ నున్నాఁడు. భోజననమయమందైన రొసరొసలాడుచున్నాఁ
డుగానినాతో మాటలాడకున్నాఁడు. పేరిగానిచేతనాకురాయ
బారమేమనగ— “చెల్లెలినిదీసికొని పోవుటకువచ్చితిని—
ఈసారిపంపకపోయిన యెడల జరుగవలసినది చాలయు
న్నది” ఇవేమాటలు!

కామ—జరుగవలసినది చాలయున్నదని యన్నాఁడా? దొంగముండకొ
డుకు వానిని నమ్ముటకు వీలులేదు.

రామ—ఎందుచేత?

కామ—నిన్న రాత్రియూతఁడు కోమటితో నిమ్మశముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు
నేనుపొణక చాటునఁ గూర్చుండి యెలుకబోనులో రొట్టెగట్టుచు
వింటిని “రేపటి తంతునకుఁ గావలసిన సామగ్రియంతయు నీ
రాత్రియే సిద్ధపఱపవలసియున్నది. కొన్నియక్కడఁగాని—
ఏది? శ్మశానమనియభిప్రాయము కాబోలు!—దొరుకవు. ఇత
దయదలప వలసిన పనిలేదు. ఎక్కడికి—ఏదోకొంతకాలము
కాపురమైనదికదా!”, ఇవేమాటలు.

రామ—అయ్యో! అయ్యో! వింటివాశాస్త్రీ! మాసూరయ్యబావగారికి
నాపైనభిమానము. నాయిల్లువల్లకాడుగాను. నాపైనభిమానమెం
దులకు? చెల్లెలియందు—కూడఁ బుట్టినచెల్లెలియందు—నిట్లేడ్చు
చున్నది. సంవత్సరమున కొకసారియైన నంత పసపుకుంకుమ యివ్వ
వలసినవాఁడు దాని పసపును గుంకుమను భగ్గుముచేయఁదలఁచి
యున్నాఁడు; దాని శిరోజవృద్ధి కేదైననుగంధతైలము నీయవల
సినవాఁడు—మాటవసునకంటినిగాని వాడిచ్చినను వ్రాయుటకు
నే మెప్పుకొనను నుమా! దాని తలగొరిగించుటకు సిద్ధపడియు

న్నాడు. ఈలాగుననున్నది. అక్కడకు నెక యెత్తుచేసినాను
మాయాయనకు సన్ను బంపించవలయుననియేయున్నది; నాకిప్పు
డిల్లువదలి వచ్చుటకు వీలులేదని మా ఆవిడచేతననిపించుట కేర్పరి
చితిని గాని యీనాటకపు గొడవలోనది చెజినది.

ముకుం—ఇంత బాధయేల పంపరాదా!

రామ—సరి సరి ఏడ్చినట్లేయున్నది. ఎవరో తలుపుగొట్టుచున్నారు.

(నేపథ్యమున) రామశాస్త్రిగారు!

రామ—ముకుంద శాస్త్రి! నీవుపోయి యాతఁడెవఁడో, యెందులకు
వచ్చెనో కనుగొనిరమ్మ.

(ముకుందశాస్త్రి నిష్క్రమించును.)

కామ—అయ్యయ్యో! జపములేదు పారాయణములేదు ఆచమనమైన
జేయకుండ నటులే కూర్చున్నారు.

దామ—ఆచమనములేదు, అగ్ని కార్యములేదు. అన్ని యశుగంటినవి. ఆయు
వున కాశ్వాసాంతము కావచ్చినది. కాని—ఆచమనముచేసి
కేశవ—నారాయణ—మాధవ—(లోపలగొలుగునును.)
త్రివిక్రమ—ఉ—ఉ—ఉ—హృషీకేశ ఉ—ఉ—ఉ—సంక
ర్షణ—ఉ—ఉ—ఉ—ఓరిపేరిగా!

కామ—నాయనా! యిరువదినాలుగు కేశవనామాలలో నిరువదియైద
వది కూడ పేరిగా యంచునేల పెట్టవలయును.

(నేపథ్యమున) ఎందులకు?

రామ—కిటికితలుపు తీసినచప్పుడైన చెందుచేత?

(నేపథ్యమున) అమ్మపెట్టెతీసినది.

రామ—సరే—కృష్ణాయనమః (లోపలగొలుగును) (ఆచమనముచేసి)
కేశవ—నారాయణ—మాధవ—ఉ—ఉ—ఉ—(గొలుగును)

(అచమనముచేసి కేశన—నారాయణ—మూఢన ఉ—ఉ—ఉ
మధుసూదన—ఉ—ఉ—ఉ—ముకుంద—ఉ—)

(సేవధ్యమున) ఇదిగో వచ్చితిని.

ముకుం—(ఎ)వేగించి) శాస్త్రిగారూ!

రామ—హరయే శ్రీకృష్ణాయనమః కాని చెప్పుము.

ముకుం—మీ బావగారొక లేఖను వ్రాసిపంపినారు.

రామ—ఊరిలోనున్న వారికి లేఖయే?

ముకుం—ఇదిగో చూచుకొనుడు!

రామ—నాన్నగారూ! కాగితము కాబోలు తాళకుండు.

రామ—శాస్త్రి! నీవు చదువవయ్యా!

ముకుం—ఈరాత్రి మాచెల్లెలిని నాశోఁ బ్రయాణము చేయించెదరా?

లేదా? చేయించకుండు నెడల—కాదగిన దేదీయో యగుటకు
సిద్ధముగ నున్నది. నేను మీయింటికి భోజనమునకురాను. వెంటనే
జాబువ్రాయవలయును.

రామ—ఈయుత్తరమిచ్చినప్పుడాతఁ డేమిచేయుచుండెనో నీవు కనుఁ
గొంటివా?

ముకుం—అడిగితిని. పసపు — కుంకుమ వసంతము — మొదలైన
వస్తువులతో నేదీయో చదువుచు దుడుపులమ్మ గుడిలో కోమ
టిశోఁ గూర్చుండినాడు.

రామ—నేను జెప్పినమాటనిదర్శనమైనదా?

రామ—నీమాటనిదర్శనమగుటకు నేనాశ్చర్యమందుచుంటలేదు. మీయ
న్నయెందులకింక రాలేదని నేనయిదాటు గడియలకిందట మీ
యమ్మనడుగ—నన్ని దేవాలయములు జక్కఁబెట్టకుండ వచ్చునా
యని పలికినది. అప్పటికి నాకేదియుఁ దెలియనేలేదు. చూచితివా
ముకుందశాస్త్రి! నాభార్యకుఁగూడ నీనికుంభిలాషామాతం

త్రము తెలియును. నా బావనన్నుఁ జంపునని నే ననుకొంటినిగాని
నా భార్యయే యాతని నిందులకుఁ బ్రోత్సహం పెట్టుచున్నదని
తెలియకపోయితిని. హా! ఎంత ప్రారబ్ధము! అకాలపు వెఱ్ఱిముండ
కొడుకనఁగ—నీవు—నా ప్రక్కలో మరణదేవతయైన భార్య
నెట్లెల్లు కొనియాడితివి? ఇఁకఁజాలు. కామీ! ఇఁక నాముందుగతి
యేమికావలసినది?

కామ—ఎంతధనమువ్యయమైననరేకాని యీసారిమాత్రముచదువురాని
దానిని గట్టుకొనవలసినదని నాయభిప్రాయము.

రామ—ఈసారిదేనినో యొకదానిని గట్టికొన్నదనుక ఘటము నిలుచు
నో లేదోయనియేడ్చుచున్నాను.

ముకుం—(తనలో) ఘటము నిలువకపోయినయెడలఁ గట్టుకునకుఁగట్టిం
పవచ్చును.

రామ—ముకుందశాస్త్రి ! ముందుమాటకేమి? కర్మనూత్రమెట్లో
యట్లే జరుగునుగాని ఇప్పటిసంగతి కేమాలోచించితివి? దాని
పంపుటా? లేకమానుటా? ఏమికామీ! నీవేమందువు?

కామ—అమెనుబంపకపోయినయెడల మీరిక్కడచావుతప్పదు. బావ
య్యమంత్రమువలన—పంపినయెడలఁ గోమటివానితంత్రమువల
న—నక్కడనదియొకచావు. అదియుండవచ్చదు. ఈరెండుచావు
లలో ముకుందశాస్త్రి కేచావిష్టమోయట్లేచేయవచ్చును.

ముకుం—చావునడుమ నాకిష్టమగుటయేమి? నిత్యేషములాగునఁ బండు
గకుభార్యను బుట్టినింటికిఁదీసికొనివెళ్లుటకు బావరాఁగ—ఇక్క
డచావేమిటి? అక్కడచావేమిటి? మతిలేనిమాటలు! అట్టిసందే
హమున్నయెడల మీరుఁగూడఁబోయినాటుగుదినములుండి తిరిగి
మీ భార్యను దెచ్చికొనుఁడు.

రామ—ఇది బాగుగ నే యున్నది. ఈయాహమునాకుఁ దోచలేదు. కాని మఱియొక యేర్పాటుకూడ నుండవలయును. కోమటివాఁడు మాతోఁ గూడరాఁగూడదు. మేముముగ్గురమే ప్రయాణము. కోమటివాఁడుగూడ వచ్చునెడల నేనుజచ్చినసరేకాని దానిని బంపను—

ముకుం—బాగుగ నేయున్నది. ఈంగతులువాసి యాతనికిఁ బంపుఁడు!

రామ—ఇవి వాయఁదగినవికావు. నామాటవిని నీవేపోయి యాతని తోనన్నిసంగతులు నచ్చ చెప్పవలయును. అతఁడుమంత్రశాస్త్రమున గట్టివాఁడు. నేనుబాగుగ నుండునట్లు, నాభార్యచెడకుండునట్లు నీవేయాలోచించి యేర్పాటుచేయుము.

కామ—నాన్న! నీవత్త గారింటికి వెళ్లఁదలఁచితివి గదా! మాగతియిక్కడ నేమికావలసినది?

రామ—నాలుగుదినములుండి యవ్వుచు వెంటఁ బెట్టుకొని తిరిగివత్తును గదా! ఇంతలో భయమేమి?

కామ—మాభయముకొఱకు మేమేప్పుటలేదు. నీకేమిభయము సిద్ధించునోయని నేనేడ్చుచున్నాను.

ముకుం—అంతయేడు పెందులకు? మీనాయనశ్వశురగృహమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు గాని శ్వశానమునకుఁ బోవుచున్నాఁడా? భార్యయేమగని జంపునందువేల? విధనలందఱును మగనిజంపిన వారేనా?

రామ—ముకుందశాస్త్రీ! నీవుపోవలయును.

ముకుం—సరే. పోకతప్పునా? (నిష్క్రమించును)

రామ—అమ్మో! రెండవపర్యాయ మాచమనము చేసితినా?

కామ—చేసినట్లేయున్నది.

రామ—అట్లులైననరే (అచమనముచేసి) కేశవ—నారాయణ—మా
 ధన—త్రివిక్రమ—ఉ—ఉ—ఉ—పద్మనాభ. ఉ—ఉ—
 ఉ—అచ్యుత ఉ—ఉ—ఉ—హరయే శ్రీకృష్ణాయనమః—
 (లోపలగొలుగు కొనును.) అర్ఘ్యప్రదాన మహాంకరిష్యే—
 సూరిగా! డొక్కచీల్చెదను జాగ్రత్త! ఇదియేదోకాని—

కామ—అదేమిటి? ఆసూర్యనారాయణమూర్తిని దిట్టించున్నారేమి?

రామ—కాదు. కాదు. మనసూరియ్య కుంకను—మధ్యాహ్నసంధ్య
 యర్ఘ్యప్రదానము వలకుచాలులే—ఇకలోపలకుబోయి స్వ
 ల్పముగా దేవతార్చన మొదలైనవి చేయవలసినవి యున్నవికాన—
 లే—వాకుగూడ—కొంచెముచేయుఁజూ—ఈదిగము.
 న మతిలేదు (లేచి లేచి) శ్రీరామరామ—రామేతి—రామే
 రామమనొరమే—సహస్రనామ తత్తుల్యంరామనామ వరా.
 ననే—మాలముండ—

కామ—అయ్యయ్యో! లెంపలుగొట్టుకో! నాన్న నాన్న—

రామ—(లెంపలు కొట్టకొని) జపమింక జాలులే—

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిద్వితీయాంకము.

పృథ్వీవాహము.

—:—

తృప్తీయాంకము

ప్రచేశము—రామశాస్త్రియైవారి యూగు.

ప్రవేశము—సుబ్బమ్మ (వితంతువు)

సు—గుమ్మముదాటి వీధిలోఁగాలు పెట్టినతోడనే శ్రైంపిపోసిన దిక్కు
మాలినముండ శివునముత్తచ్చినది!

(వెంకమ్మ—(వితంతువు) ప్రవేశించును.)

పెం—ఎవరమ్మా? సుబ్బమ్మా! (తనలో) నీయిల్లువల్లకాడుగాను—
ఎదురుగవచ్చినావు—పిల్లలొగున—పిశాచములాగున—నీమొ
గముమండ—యిప్పుడు తీరవెనుకకుఁబోవునెడల నీమాత్రపువిధ
వమొగమునకు నామాత్రపువిధవమొగము శకునముగఁ బనికి
రాకపోయినదేమి యని యీకొంకనన్నఁ దిట్టినేమో? అంద
ఱువిధవలే. అందఱివి విధవమొగములే—కావు. బాలశిధవ
మొగము వరిగైత్రాచుపాము విషములాగున నెదురెక్కునరికి
జంపును. ముదిరినవిధవలపైన మామొగములంత యపాయకర
ములుకావు. (ప్రకాశముగ) సుబ్బమ్మా! ఎక్కడకు వెళ్ళుచు
న్నావమ్మా!

సు—వెంకమ్మా! నాశ్రాద్ధములోనికి—నావల్లకాటిలోనికి—నావల్ల
యద్ధిలోనికి—ఏమిటో! మొదలేయొడలునుండి యేడ్చుచున్న
దానికిఁ గుంపటిసెగదావుచున్నా వెందులకు?

వెం—సుబ్బమ్మా! నీవాలాగునఁ దిట్టకొననక్కఱ లేదమ్మా! నీయొడ
లుకంటె నాదెక్కువ ముడుటలేదమ్మా! ఒకటికత్తి—ఒకటిగ
రిగమ్మ ఒకటికోకటిపోటు—ఒకటిబడితైవేటు, ఒకటిచింతనిప్పు
ఒకటిపిడకనిప్పు, అంతయుఁగొంచెము హెచ్చుతగ్గుగ నొకటే—
నిన్ను నేననవలసిన పనిలేదు, నన్ను నీననవలసిన పనిలేదు. మనల
నిట్లుచేసి మూలబడివైచిన యామూలదైవము ననవలయును.

సు—సర్వజనపోషకుడైన యానిర్భాగ్యుఁడు మనకంటె మూలబడి
యేప్పుచున్నాఁడు. ఆతనిమొగము మనమొగముకంటె నెంత
పనికిమాలినదో!

వెం—బాగుగఁజెప్పితివి. సుబ్బమ్మా! నీవు నేను నెప్పుడిదివఱకు మాట
మాటయనుకో లేదుకద! ఈవేళలేచిన వేళావిశేషమట్టిది,
అమ్మా! ఎచ్చటకుఁ బోవుచుంటివో చెప్పనైతివేమి?

సు—సంసారస్థితి యేమడుగుదువు? నావయ సీవిధముగ వల్లకాడైనది
గదా! నాకాపుర మీవిధముగ గడ్డలైనదికద! ఇందులకే నేను
లోలోపల నేప్పుచుండఁగా నాతరువాతిది—సోమిమాట చెప్పు
చున్నానమ్మా—దానికి—పదునాఱు వెడలినవి. ఇదివఱకు
పెద్దదికాలేదు. పదునేడు సంవత్సరముల ప్రాయముదానికేదో
యదని యదని—ఊ—ఏమియనఁగూడదు; వట్టి యడవి,
యర్ధాన్నము. ఇంక మీదులుగాదు! సోదులుగాదు, ముడుపులు
గావు, దిగుడుపులుగావు నమ స్తములయినవి. ఎక్కడ, తడిలేదు,
పొడిలేదు, ప్రాణము విసిగిపోయి రోగమేకాఁబోలు! యెందు
కైన మంచిదేయని మనసాతాని సాంబయ్యకుఁ గనఁబఱచినాను.
అతఁడిప్పుడు నమ రైచ్చీలు మూఁడునెలలనుంచి యిచ్చుచున్నాఁ
డమ్మా! చీల్లు శుక్రవారమునాఁడు గాని యియ్యఁడు. ఇదిగో!
శుక్రవారపు మహాలక్ష్మినైన నేనాతనియింటికి వెళ్లుచున్నాను.

పెంక—ఇతఁబోవనక్కఱలేదు. వెనుకకునడు! సాంబయ్య సుబ్రహ్మణ్య
శాస్త్రిగారియింటిలో నున్నాఁడట! నేనతని కొఱకింటియొద్దఁ
జూచియే సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి యింటికిఁ బోవలయునని య
నుకొనుచున్నాను.

సు—నీకిప్పుడు నైద్యుఁడెందులకమ్మా!

నెం—విధవ లేనికుటుంబము, వేదనలేని సంసారమెక్కడిదమ్మా!

సు—మీకేమిబాధయమ్మా!

వెం—ఏదోపోనియ్యవమ్మా! మాకర్మము మీకుఁగూడ నెందులకు?

సు—చూచితివా! నీవెంతో గుట్టుగలదానవు. నేను బట్టబయలుదాననా?
నీవు మానవతివి! నేను దొమ్మరిసానినా? నీసంసారచ్ఛిద్రములు
రహస్యముగానుంతునని నాకుఁదెలిసియుండినయెడల మాసోమి
మాటనేరుసీతోఁజెప్పియుందునా? మూఁడాలులు పండ్రిఁడయిన
నాలుమూఁడులు పండ్రిఁడు. ఇంతయేకాదా!

నెం—నీచదువులు లెక్కలేఘానాకుఁ దెలియవుగాని నీపురహ్యముగా
నుంతునని నామీద నెట్టుపెట్టుకొన్నఁ జెప్పెదను.

సు—ననువీధిలో నాకసముక్రింద నుండిచెప్పుచున్నాను. నీతోఁజే—సత్య
ప్రమాణముగ నీతోఁజే.

వెం—మాకోడలు నన్నుఁబెట్టుచున్న అత్త టికముఁ జూచితివా?

సు—ఇదొకకొత్త మాట చెప్పుచున్నావేమి?

వెం—అత్త పెట్టినకోత కోడఁటికమగునప్పుడు కోడలుతిరుగఁబడి పెట్టిన
కోత అత్త టికముకాదా? ఈయల్లరి, టోభముపడలేక వైద్య
ముఖముగానే యిదిశాంతి పఱచుకొనిన మంచిదని—

సు—అయ్యో! చెప్పకపోయితివి తల్లీ! ప్రేమముకలుగఁ జేయుమందులు
కూడ నాతఁడుపెట్టఁగలఁడా?

వెం—సాంబయ్య యనగ సాంబావతారమే.

సు—గరళమొకనికిఁ బెట్టినవాడు నైద్యుడుగాని తాను మ్రింగిన
వాడు నైద్యుడగునా?

వెం—మ్రింగిన నేమి చావలేదు కాదా?

ము—తాను చావనివాడు నైద్యుడుకాడు. ఒకనిని చంపువాడు.

వెనుకకు ముందున కీర్షి మనలన్నిఱు చంపుచున్నాడుకాదా?

తిరిగి దేవుడా యని సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి యింటికి బోవలయును.

సరి—తిరుగు—కాని, వెంకమ్మా! వారియింట్లో రోగమెవనికి?

వెం—అయ్యో! సుబ్బమ్మా! నీమచుండివచ్చినదానివలె నట్లశిగదవే

మమ్మా! అల్లుడు రామశాస్త్రి ల త్తవారింటికి వచ్చి మూడు

మాసములైనదికాదా!

సు—ఆసంగతి తెలియకేమి? నిర్భాగ్యులు ముండకొడుకు గాకపోయిన

యెడల నిర్భాగ్యకాలములోఁ గల్యాణమేమిటి? మరణశయ్య

మీద మంగళపు టారతు లేమిటి?

వెం—సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రియయిన కడరు కూతురు నమ్మి నాల్గు వేలు

నెడిలోపేసికొన్నాడా? ఇప్పుడేమిచేసినాఁ డనుకొన్నావు!

అల్లుని, యల్లుని కొడుకును బాచుకొనఁ జేసి యల్లునివంతువచ్చిన

యావత్తుభూభాగమును గూతురువేర సర్వస్వాంత్రయములతో

వ్రాయించినాడట! ఆభాగమును కూతురుతనకమ్మినట్లు తనవేర

క్రయపత్రము వ్రాయించుకొనునట! వీనిదుర్జయముకాలిపోను!

సు—ఇంతగొడవయేల? కూతురును నిక్షేపముగా పానినిజేసి యామె

వడుచుకొని సంపాదించిన ధనముతో మిదైలు మేసలు గట్టుకొన

లేకపోయినాడా!

వెం—అట్లుచేయఁదగినవాఁడేకాని యాదూలగొండివనములోఁ దూలసి
మొక్క- జన్మించినది. కొడుకుతోఁ బంచుకొని తనపేరభూము
లను న్రాయవలదనికాంతమ్మ మగనితో బహుదూరముగఁజెప్పి
నదట.

సు—అట్లులైన ముసలిముండకొడుకేల వ్రాసెను?

వెం—ఆమెభోజనమునకు లోనికిఁ బోయియున్న సమయము కనిపెట్టి
నీవ్లొచ్చేసినఁగాని నీభార్యను నీయింటికిఁ బంపమని స్పష్టముగఁ
జెప్పటయేకాక ప్రయోగము చేసెదనని కూడ మామగారు
ముండకొడుకు బెనరించి పత్రముమీఁద నతని న్రాలుచేయించు
కొనినాడట! సతి స్వేచ్ఛగాఁ దన్నుఁ జేరుననియు, మృతిబలా
త్కారముగఁ దన్నుఁ జేరదనియు సంబంధి యాతఁడందుల
కియ్యకొనెనట!

సు—కాంతమ్మకీసంగతి తెలిసినదా?

వెం—తెలిసి తండ్రినిదూషించి యాపత్రము తండ్రియొద్దనుండి తీసికొనె
నట! పత్రముంగూర్చి తరువాత నేమిజరిగిందో తెలియలేదు
కాని, యిదివ్రాసిన తరువాతనుండి ముసలివానికి వెట్టిధోరణి
హెచ్చయి పోయినదట! అదిగాక క్రమముగా వ్యాధివృద్ధియ
గుచున్నదట! దినమునకుఁ బదిసారులైన భార్య నాతఁడు కొట్టు
నట! అన్నిదెబ్బలు సహించి పతినే దైవముగ నమ్మి సమస్తాస
చారముల నెడమకుడిచేతులభేదము లేకుండఁ జేయుచున్నదట!
ఎంతబుద్ధి మతియైన నగును.

సు—ఇప్పుడీవ్యాధి నివారణమునకేనా సాంబయ్య పిలుచుకొని పోబిడి
నాడు? కాబోలు! ఈసంగతి నీకెట్లు తెలిసెను?

వెం—సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రియింటిదాసి మాదాసి యక్కచెల్లెండు.
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రితో సాంబయ్య మాటలాడుటకే పోయి
నాడని యాతడుంచుకొనిన గొల్లది చెప్పినది. కావున నచ్చటకు
వీలైన పోదము. లేకుండునెడల వారియింటియెదుట నున్న
వినాయకునిగూడియొద్దఁ గూర్చుందమురా!

(నిష్క్రమించిరి.)

ఇతివిష్క-౦భము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రియొద్ద.

ప్రవేశము—సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, సాంబయ్య.

సు—నిజముగానే? నిజముగానే—

సాం—మననోటివెంట ననత్యనుగుమాట యొకటియున్నదా? మనఁజి
హ్వనుండివచ్చిన ముత్తైమంతయక్షరము బూడిదెగుమ్మడికాయ
యంత వేడాక్షరము, మనఁజెఱినుండి రాలినపెసరగింజాత
మాత్ర వేడకడియంత సంజీవిని—అదికోగిసోటిలోఁ బడునొక
టన్. అంతే—

సు—అబ్బ! అబ్బ! ఎంతటివారు? ఇంతకాలమునుండి నేనిక్కడనుండి
నను మాటయేకాని, మిఁప్రజ్ఞాప్రాగల్భ్యాదులనువినియున్న లేదా.

సాం—నీదీ! మనదూకుడు మిఁయింటినటకు రాలేదు. ఇదికో! ఇప్పు
డువచ్చినది. ఇక్కడ జూడదగినది. హే! హే. అనుటయొకటి.
చేయుటయొకటియనా? నీడీ మిఁయల్లుడు!

సు—లోపలనున్నాడు. మాయహ్యము యారేనికి మొగను
చుచున్నది. ఇప్పుడీ యామెతీసికొని రాగలను.

సాం—తన మొగము, తానుకడుగుకొనలేనంత నీరసస్థితిలో నున్నాఁడు.

సు—లేడు. పైకిబాగుగనే యున్నాడు. కాని, యొకటేనోరని—అతి
కోపము. తిట్లు. పాపము కుట్టదానినూనక కొట్టుచుండును. ఎన్ని
కొట్టిననది యాతనినినదలక నేవించుచుండును. మొదలేకొన
వెట్టి—అందులో వార్ధకము, దానిపైని జరుగుబాటున్నది.
ఋణబాధపడ లేక పిల్లనిచ్చితిని.

సాం—ఇంటిలోపిల్లయనునదిసంచితలోనిమాత్రవృద్ధివంజితీలోఁబడునెడల
దానిని జిన్నవారికిచ్చెదము; పెద్దవాండ్రకిచ్చెదము, వార్ధకములో

నున్న రోగికి వడిగలమాత్ర వడినయెడల వెట్టివికారము లారంభ మగును. ఈముసలివాని తత్త్వము మీయమ్మాయియ్యస్తత్త్వము ధూరి సహింపలేక, సన్నిపాతములోనికి లాగినదాయని చూచుచున్నాను. మనకు రోగినిజూచుటకంటె మీకుట్టదానిని జూచుటయే యెక్కువయావశ్యకమని తోచుచున్నది. ఆమెవయస్సి ప్పూజెంత?

సు—ఎంత? పదుమూడు వత్సరములు.

సాం—బలే! బలే! చింతసిక్కిలాగున చింతముగనే యుండునా?

సు—పడుచుకుట్టది కాదా! దృఢముగానే యుండును.

సాం—ఆలాగున జెప్పము! అదిగో! ఆమాత్ర—అంతవడిగలమాత్ర— అతనితత్త్వమునకు వికటించినది. ఇదిగో! యీతత్త్వమునకు ట్కోమనిపోవును. అదిగాక యింక నొకచమత్కార మున్నది. అలవాటుబలిమిచేత నట్టిమాత్రలు మూఁజైనసరే—మనతత్త్వ మెంతమాత్రము లొంకదు.

సు—అటులైనప్పడు చేయవలసినదేమి?

సాం—మాత్రపడక పోవునెడల మాత్రమాచ్చుట పనికిమాలినపని— ఆమాత్రనే యధోచితములగు రసములతోమర్దించి వడితగ్గించి తిరిగిముసలవానికి దగిలింపవలయును. అప్పుడు గుణమెత్తి యీ ధోరణి తగ్గవలయును.

సు—అందుకొక కీషిల్లకుముందుగా మందీయవలయునందురా?

సాం—నుంచిచ్చుటయని చెప్పవలదు. మాత్రకుమాత్రయే మున్నది? ఇదిగో! సరిచేయుట. మెత్తబలుచుట—మోతాదుతగ్గించుట— ఆవశ్యకమని తోచునెడల నాంతరపుటముకూడ జెప్పట—

సు—మీరు చెప్పినది నాకుబోధముకాలేదు.

సాం—నైద్యముననుండు విశేషమేయిది. చేయువానికి బోధములేదు, చేయించుకొనువానికి బోధములేదు; చూచువానికి బోధములేదు. గోడచాటుగొడవ—చీకటిలో చేవినరు—

సు—అటులందు లేల? మీయాపదము లమోఘములంటిలే! చరకశు

శ్రుత బాహుళ్యది వైద్యగ్రంథములుండ నవిచదువుకొని భేషజ
తంత్రము నిర్వహించువారికి సంధకారమెట్లుండును?

సాం—వైద్యగ్రంథములు చదివినైద్యముచేయువాడు నెట్టిముండకొ
డుకు. గ్రంథముల త్రోవవేలు, వైద్యముత్రోవవేలు. అందు
చేతనే మనముగ్రంథములు ముట్టిలేదు; తలపెట్టిలేదు; మూ
ర్ఖులలేదు; స్మరింపలేదు; స్వప్నములోనికి రానియలేదు. అందు
చేతనే వైద్యమింతబాహుళ్యముగ జరుగుచున్నది. మనదియెంత
సేపుమోలి—చిటుక—ఈకాలములో శాస్త్రీయవైద్యము పని
చేయుదు. మీకొకటిదృష్టాంతము. మీరుమంత్ర శాస్త్రవేత్తలు
సరిసింపజూపాసకులని వాడుక—మీలోకనిపై నభిమంత్రించి
బ్రహ్మస్త్రము ప్రయోగింపుడు. ముము మఱియొకనిపై నొక
చిన్నచేతబడిని చేసెడిము. ఏదీ! మీమహామంత్ర ప్రయోగమే
ఫలించునో కేవలతంత్రప్రభావమైన మనవ్రేట్కలించునో చూ
తము! నిదర్శనము చూతమా?

సు—మహామంత్రములకంటె శాపరములు శక్తిమంతములుకావా?

సాం—అటులే శాస్త్రజ్ఞానహీనవైద్యము కూడను. మీపూర్ణచంద్రో
దయముకంటె మన బొల్లిబావాచీచిటుక యెక్కువ తాపశాంతి
జేయును. మీమహావాతరాక్షసముకంటె మన మాలగోసాయి
ఘుటికయెక్కువమాడ్చి వేయును. మీమహాపైత్యాంతకముకంటె
మనమంగలిదాని యెట్టిగుండయెక్కువ పనిచేయును. ఇన్ని సాధన
ములు నాకు, జేతిలోనున్నవను మాటయేకాని నాకివియక్కఱ
యేలేదు. ఉబ్బునకు ఉపయోగము. పక్షవాతమునకు—ఫట్—ఉబ
నమునకుహూత్ — త్వయవ్యాధికి — కాటుక—పాముకాటు

నకు — పక్ష దీనిలెంపకాయ. చిల్లరిజాలియన్ని విషమలకు — చీల్లు.
జూర్ణి — తీర్థము. పడిపోయిన పుస్తకమునకు — కడియము.
ను — ముత్రాశ్రమముగో బహూదూరము తలచినాచే.

ఈపనుల గొన్ని కారణములచే మనస్థిమితత లేకపోవుటచేత
గాని ఓ! యోతపనియైన జేసియుండును. మనము రోగియైతికి
రావలయునా? మనమూత రోగిగొంతుక లోనికి బోవలయునా?
ఏమియుచక్కలేదు. యనుభవరాజుతన యింతలో దానుగూ
చ్చింపిదూతలనుబంపి జనుగ్రామములసేర్చివల్లు మనము మంత్ర
ములనుబంపి జరుల రోగముల బహుళుష్వలసినదే. మనకిండు
చే యనువిశోనిత్యలహము. మనముకాలు పెట్టివచోబయము
డు తొంగిపూడగలదా? అందుచేతనే మనకు మృత్యుంజయూ
ర్ధమగు సాంబనామము, హే హే హే! ఇందులకేదిరుపెంగ
డయ్యేను దీని సాంబయ్యపేరు దగిలించితిని.

ను — మీయట్టి మహత్ములకు నామనస్సునకింక శాంతికలుగకుండునా?

సాం — చూడండి! ఇన్నిమాటలే? మననైద్యము — బడిసెలవిసరు —
బడితెల్లవేలు — బాకుపోటు — తుపాకిపక్క.

ను — తనురోగములకు —

సాం — ఓ! తనురోగములకు — అతనురోగములకు — అంతకరణరోగము
లకు —

ను — అహ! మహాత్మా! మీవలన నాకొక్క గొప్ప యుపకారముకావ
లసియున్నది.

సాం — ఉపకారమన్న మనకెప్పుడు ముందనుగు —

ను — మాల్లుడు నాకూతును విశేషముగ భాషించుచున్నాడు. అది
సహించుచునే యున్నది. కాని మాకు దుస్సహముగా నున్నది.

సాం — హే హే! చిటుకుమరగ బేనుకుక్కని తెలియలేనా? సంచివిష్ణు
నకి గొంతుబిగిసి కొనిపోవలసినదే. నైద్యమక్కలేదందురా?

సరే—మఱింతమంచిది. ముగ్ధునిచినమనుషగింజ మీఁదనిట్టెన
దలుట—అట్టెయూపివదలుట—ఒక్కటే జటకా —అంతటి
తోగప్ చిప్. ఆతనికేమైన సొమ్మున్నదా?

సు—అందుకొకే యింతదేవులాట. సొమ్ములేనివానితోలి మనకేల?
నేను నాకొడుకు నతనిప్రయోగముచే నూపితిమి. టొంకినాఁ
డుకాఁడు. ఆశనికొక కొడుకు. అతఁడింక బాలుఁడు. సరి మాకు
ట్టిది. ఇదిచిన్న దేకద! ఈనడుమఁ దండ్రికినిపుత్రునకును విభాగ
ములఁజేయించితిని.

సాం—ఆకొడుకెక్కడ నున్నాఁడు?

సు—ఆతనిస్వగ్రామముననే యున్నాఁడు.

సాం—ఆతనినిక్కడకుఁ బిలిపింపఁగలరా!

సు—ఏల యట్లనుచున్నారు?

సాం—ఆపిల్లవానికిముందుగఁ దగిలించినయెడల నాతనివంతు తండ్రిదా
నిలోఁ గలిసిపోవును. అటుపైనఁ దండ్రికిఁదగిలించిన యెడల—
మొకటి రెండగును.

సు—ఈనడుమమాయమ్మాయి యాతనినిరమ్మని యనేక లేఖలాతనికి
వ్రాసినది. అవినేను జూచుకొని చించినైచితిని.

సాం—ఎందుచేత?

సు—మాయమ్మాయి సవతికూతురు రాకాసిముండ. అదియిక్కడకు
వచ్చివస్తైన మాయాటలుసాగవని.

సాం—అయ్యయ్యో! ఎంతపనిచేసితివయ్యా! ఆరాకాసిమీఁద నాచా
కచక్య మెంతవమత్కారముగాఁ గనఁబలిచియుందునయ్యా!
చెడఁగొట్టినారు. అట్టెగోటితో మీటిసతోడనే—ఊక్క—తెఱ
కసిండి బెల్లము తిన్నకుక్క— గచ్చవప్పుతిన్న కాకి—

సు—ఇక సెందాలకు? మిందిపోయినది. ఇక బ్రతుతకార్యము చూచు
కొనవలసినదే.

సాం—మీలా మార్గాన్ని ముందుగ జూడవలయునని చెప్పితినికాదా!

సు—అమ్మాయి! నీళ్ళకి సారి యిటువచ్చేదవా? ధన్వంతరిగాడు
వచ్చినాడు.

(నేపథ్యమున) నేనెక్కపో నెండులకు? మీయల్లుడుగానికూడఁ
గిసికొనివస్తును.

సు—నీ.

సాం—ఈమధ్య గిరిమునగం చెము శ్లేష్మపుబీయున్నది. మందీయ
వలయును.

సు—ఈమధ్యగను కిమిగాని ముందుగిల్లునిమాట చూడుడు!

(కాంతివృద్ధి నీయినది రామనాస్త్రిప్రవేశించును.)

సాం—నీ! నీ! మంచిలేదు వయస్సు!

సు—లేతియేమి? నెంచుకొనువనది.

సాం—ఆయనమా ఈ కాంతిలేదు—తొతగానూ! రగడు!

రామ—తొతగానవలదురా! నీకులవండుపగిల! నాకూతురు కొడుకవా?
కొడుకుకొడుకవా? శ్రోతీముండకొడుక! నాయింటిపేరు నీకక్క
లేదా? నానంకిపుడు నీకక్కలేదా? నాపేదముపేరునీకక్క
లేదా? నానానలి పేరు నీకువలదా? నావయసుమాత్రమేనీకు
గావలసినది? తొతగానూ! ఆ! ఇదిసియవృద్ధుయో! నామూఁ
డండ్లపెండ్లాము నీకుముసలిదా? నాలేతివంగపిండే నీకుటంగు
బుట్టినా? ఊ!

కాంతి—నాథా! శాంతింపుడు! ఆయనవైద్యుడు. మీకు మందీయ
వచ్చినాడు.

రామ—నాల్గు వేలుపుచ్చుకొని నిన్నిచ్చినవాడు ఏడా? నిన్నుబుచ్చు
కొని మందీయవచ్చినవాడు ఏడా? నాకుమండేల? 'నాకేమి

రోగము? రోగము వీనికి—కనకాశారోగము. ఇదిరో! రోగము
వీనికి—కాంతానారోగము.

సాం—(తనలో) నూనలివాడు మన మనసులోని యూహకు టర్కు మని
సోసోత్తహల చెప్పినాడు. బాబీ! ఏమిట్లు! మంచిలే
హృదయములో దిగింది. వహాహ్వా! తులము తులము
మొత్తాదు హృదయ గుండు గుండు ప్రొంగిడిగింది. చిలు
కతెక్కలు గొధకిమువారికి గొప్పచిరంగు—అందుకాయలంత
కన్నలు—చీకటిపా మములుగునం దంకట్టు — ఏ
ములగపండుగత గొప్పము—గొప్పదామరపుచునువారికి పెద
పులు. మూర్ఖుండాకింత నోరు. బాబీ! వైద్యులకన్న మెద
వ్యక్తి. రసము వేసకొన్న తెలుసు నో పట్టుకురాని గీననిజాచిన
పెంట నేయొడలితి పట్టికది. (ప్రకాశము) అయ్యా! మీపే
లో?

రామ—నాపెరు దుద్రాతులపెరు. ఇది మాతాతగాచి. నీయబ్బహమ్మ
ను కొంటివా? సతాభిసామ్మనుకొంటివా?

సాంబ—కానయ్యా! నామ్మ జనుచుని పిలుతును?

రామ—సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రియల్లాడని పిలుతును. కాంతమ్మకు ముసలి
వగడచిసిటుతును. పూర్వమున్న సన్యాసియని పిలుతును.
మాగ్రామములో వేసముద్దయని పిలుతును. అత్తవారింట
వైద్యముగకొడుని పిలుతును. అమ్మచారి బాతరకుం బోతును
వేయుటకు నన్నిక్కడకు మామమునారు చెప్పినారు. నన్ను
బోధిగాని విడచిపెనారు. నావంతుడైన మడిమమ్మను నాముం
చుకొన్నారు. నాచేత భార్యచెప్పించినారు నాభార్యకెట్టి
మునుగునిప్పించినారు. నాచేత నోదానమిప్పించినారు. మాయా
విడచు గోవులపంచె గట్టబెట్టించినారు. నాకు నవప్రాయస్థము

చేయించినారు. నా భార్యకుఁ బంచశిఖలుంచినారు. కత్తిలిన్నగ నూరుకొనక పోవుటచేత మంగలిమూతిమీఁద సీలాగున వాయిచుచున్నారు. (సాంబయ్య లెంపపైఁ గొట్టెను.)

కాంత—అయ్యయ్యా! అయ్యయ్యా! నాథా! ఎంతపనిచేసితిరి.

రామ—దెబ్బవానికి, ఏడువనీకా? ఊఁ ఊ. (గ్రుద్దను) తాటకను వీపుపై గోవిందా రామ, నూటిగా గ్రుద్దెను గోవిందా రామ. క్రిందను బడ్రాచోచి గోవిందా రామ, కినుకుమనిపించెను గోవిందా రామ. (నేలఁబడఁద్రోచి త్రొక్కును.)

సు—సాంబయ్యగారూ! మీరేమనుకొనకుండు! రామశాస్త్రి! ఏమిపని యిది. వైద్యునిగొట్టితివి? భార్యను నేల నడచితివి?

రామ—నిన్ను గొట్టలేదని నీకుఁగడపుమంటయేల? దేవాదేవేషు—దేవాదేవేషు—ఊఁ ఊ. (కొట్టెను.)

సాం—(తనలో) అందఱివంతుఁ దీరుటచేత నాగారపమునిలిచినది. కాని యాలెపకాయ యాకుట్టియే కొట్టియుండినయెడల బలే! దాడకుగంధపుష్పవలె జల్లగనుండును. ఏది? ఆయదృష్టమిప్పటికి లేదు. ఇకముందుకలుగఁ జేసికోవలయును. గుడ్డతిత్పెట్టినకొబ్బరికాయ బుట్టిలోనిది రామశాస్త్రికివేసి యాతనిమరణశయ్యకు దింపి యిఁకమదనశయ్య మనమెక్కవలయును. (ప్రకాశముగ) రామశాస్త్రి! నీవుకొంతశాంతి నొందవలయును. ఇట్టితొందర వలన బాధలున్నవి.

రామ—శాంతినీకా! నాకా! ఈమామమాదిగ ముండకొడుకు నీకా నాకా! మాన్యపేడుపు నాకానీకా! ఈపడుచుపెండ్లాము నాకా నీకా? ఈయత్తింటికత్తులబోను నీకానాకా? రోగమున్నదంటివి నీకానాకా? ఇప్పుడు వైద్యమెవనికి నీకానాకా? నేఁజచ్చిన పి

వృత్తు పేరిగాడు శ్రాద్ధము పెట్టుటనీకానాకా? ఈచెవులవట్టి
నీకానాకా? (మీదికి బోవును)

శాంత—నాథా! నన్ను గొట్టుడు! ఆయననువలదు.

రామ—నిన్ను గొట్టుట! నాతలగొట్టుకొందునుగాని నీవునాకెవ నెప్పుడు
యెఱుగుదువా? ఈవరేరిమే యాడుదానిశరీర స్వైరయెడల నది
నాకెవతెయో నీవట్టిదానవు. వట్టిదానవుకావునుమా! మంచిగట్టి
దానవు. అయిననేమి? నాకుబండ్లులేవు. క్రోతినాడించునట్లు
నన్ను మిగులనాడించినారు. కాని నాసెండ్లీనచ్చిన సానిదాని
కంటిజూచి పొడుముకాయయగుకొని చేయిజూచితిని, భవతి
భిక్షాందేహి భవతిభవతి భవతిభిక్షాం భవతిభవతిభిక్షాం—
మాంజిక్కుయెత్తుకొని పోవుచున్నది. కొట్టు! కొట్టు! (లేచి
సాంబయ్యను గొట్టుబోవును.)

సాం—ఇట్టియల్లరిచేయునెడల మీకుఁగాలికి సంకెలలు చేతికరదండ
ములు వేయింతుము జాగ్రత్త!

రామ—వేయించు. మామామగాకి వేయించు. అడుకులు దినుముం
డకుఁ దలఁగఁబోలెందులకు? ఇప్పుడుహస్తోదకవిప్పించు! గరిత
యనుకొంటివా. కాకరకాయ యనుకొంటివా? చిడుమున
కొకటి, స్త్రీవశ్యమునకొకటి మూర్ఖుండగు మంచినస్తునని
వెలమదొంగారు నాతోఁజెప్పినారు. కడతేటి కైలాసమున
నుండుటకంటె సందేహిచ్చుచున్నకొని సాని నుంచుకొనుట
గౌరవము. ఒక్కకోవాకము చేరివినయెడల బదునాలుగు
కొక్కోకములగును. మనవేదశాస్త్రము లిప్పుడు వెండ్రుకకు
మారవు—

సాం—హే హే హే! శాస్త్రులుగారూ! నిజమాకితిరి. వేదశాస్త్ర
ములు కేవలముమన్ను — తుక్కు—పెంట—నామననునకు

వచ్చినమాటనాడినారు. అందు చేతనే మనమానంపర్కము దరి
 చేరికుండ జేసికొన్నాము. మనయెరుటవాని యుబ్బసైనదల
 పెట్టెగూడదు. వానిదాక నెందులకు? వ్రాలు—చేవాలు—
 లొలిదాకగూడ నెందులకు? ఓ, కున్నయెత్తు నెత్తిమీద
 బట్టవలయుకో? కడుపులో బట్టవలయునో! అదే! ఆసనం—
 మనమనరాదు! మనచేరిన బకరాగు. హే! హే! హే!

రామ—నీయమ్మకడుపుదల్లిగా — హంకామముండలాగున నూతేండ్లు
 వల్లము! లజనరాదీరీతి—పేసికో—మతేపేసికో—నెత్తి
 మీదమునుగు—పుసికో! మజిప్పుసికో—మొగమునబూ
 డిచె. పాడు! గాడిదెక్కాని ననుదీవును పట్టికొన్న పాట—

నాకాల్లుసాగిసేవే నీకాల్లకేమొక్కెదన్

నాకడుపు గాపాడ వే నీకడుపులో బుట్టెనవ్.

తన్ను! తన్ను!! ఊ ఊ. ఓండ్రపెట్ట! ఓండ్రపెట్ట! ఓ—ఓ—
 బ—బబబ (ఓండ్రపెట్టను.)

కాంత—నాథా! నాథా! నామాట విని మనసు కుదురుపట మకొనుండు!
 ఈసారి మీరు నాయుడినుండి కదలకుండు (కొగిలించుకొని కూర్చు
 చుండును.)

సు—(అస)మితీమీరుచున్నాడు. ఉహ్హనుచు హూత్తనుచు నేమో
 చెప్పితిరో! అతినిచేత దెబ్బమిరుటతప్ప నేనియు గనబడదేమి?

సాం—(అస) లోపల నెంతమంత్రించుచున్న నింతమట్టుతో సరిపోయెనో
 మీకేమి తెలియును? అతనికి దలప్రాణము తోకకుండెప్పించి
 తినిగాన మనకు దన్నుతో సరిపోయినది. అతనికొండనాలుకను
 బట్టికొని వెట్టికుక్కలునుకునట్లు చేసితినిగాన మనకు బాడిపాడి
 తిట్లతో సరిపోయినది. అదిగాక మనకర్థాప్తానధాన మొకటి
 కలిగినది; ఈముసలివానిని ముత్రములచే సరికట్టవలయును.

ఇతనివ్యాధికి మూలహేతువైన యాపదుచున్నిను తంత్రముల
చేత స్వాధీనపఱచు కొనవలయును. ఏకకాలముం దొక్కరగు రెం
డైనవా? ఇంకలోటురొడైనా? మీకుఁదన్నట్లు పనిచేయు
దెబ్బలులేకుండఁ గాపాడుకొనవలయును. మనకు ఏమి కలుగునని
విస్మయ మనలనిర్వహించిక్కడ గుడిగ్రుచ్చితిని. ఇదిగో! ఇదంతయు
నింతపుట్టెనునుక — చెలిసినదా?

కాంత—అయ్యా! నానాథుని తమిషుఁడగును. మీచేర్చినవారెవరు,
నేడైనమందిచ్చి బాగుచేయుఁడు!

సాం—మనకుఁ జేతకాని దొకటియున్నదని తలఁపవలయు. కోగివ్యయము
రాజవశ్యము, జనవశ్యము, భూతవశ్యముఁ (ప్రీ)వశ్యము, దేవ
శ్యమునను నాఱు నాఱుతీతువుగ దత్తాత్రేయుని వేదములు
లుగుకుక్కలుగ నాశ్రయించినట్లు మనలనాశ్రయించు చున్న
ఇగ్రిబహ్మరహస్యము, మీకుటంబము నాకాయువు పట్టచున్నది
గాప్రసాద జెప్పినాను—

కాంత—(అపవారించి) నాన్నగారూ! వైద్యుఁడే మందుపుచ్చుకొని
దగిన సితిలోనున్నట్లు మాటలాడుచున్నాడేమి?

సాం—(అప) ఎంతమాట! సంపూర్ణసమర్థుఁడు. అట్టిమాటలాడుట
తనిస్వధానము.

కాం—నాన్నగారూ! అత్యాయాసమునందుటచే సొమ్ముసిల్లిపండు కొని
న్నారు. అయ్యా! భిషగ్వరా! ఈతఁడిరోగముచే బాధపడు
చున్నాఁడు?

సాం—అటులనుటసరికాదు. ఏబాధచే రోగపడుచున్నాడని నెఱనుట
ముక్కు నకు సూటిమార్గము. ఇచ్చట బాధముందు, తరువాతి
రోగము. అదియుబాధయనుకో! ఇదియుబాధయే యనుకో!
ఎటులనుకొనినను బాధలేదు. వెనుకకునూరిన మర్దన వేయ

గురు; ముందునకునూరినను మర్దనమేయగును. ముందునూరుట వెనుకకునూరుటకుఁ గారణము; వెనుకనూరుట ముందునూరుటకుఁ గారణమైనట్లు రోగము బాధకుఁగారణము. బాధ రోగమునకు గారణము. ఇదియే కార్యకారణ సంబంధము. ఈజ్ఞానమే సమస్త రోగ నిదానమునకు, వైద్యారంభమునకు విష్వక్సేనారాధనము — స్థాలీపాకపుతంతు.

సు—అమ్మో! చదువుకొన లేదుగాని యెంతపండితులో చూచితివా? ఎతందర్భసద్ధిగ సంభాషించుచున్నారో వింటివా?

కాంత—(అప) నాన్నగాహా! మీరు పొరబాటుపడుచున్నారు. వట్టి సూఘనివలెఁ గానబడుచున్నాఁడు. అశాస్త్రీయ వైద్యుఁడంటి కయగుదూత.

సాం—చదువుకొన లేదుగాని యెంతపండితులో చూచితివా యని మీఁపబడఁజ్ఞాపకతిరే—అదిశిలాక్షరపుమాట. మామాత్రల బాసలమీఁద, మాచూర్ణముల పొణకలమీఁద, మాలేహ్యముల గోలెములమీఁద “స. సా. సా.” యనుపొడియక్షరములు మనము చేరఁదీసినదానిచేత న్రాయించుచుందును.

సు—స.సాసా యనఁగనేమి?

సాం—సహజపండిత సాతాని సాంబయ్య.

సు—అయ్యో! రోగము వలన బాధయని, బాధవలన రోగమని యేమేమో చెప్పితిరే? అది మాయమాయకీఁదెలిసినట్లులేదు.

సాం—అనుభవైకవేద్య మైనయంశము! ఒకదృష్టాంతము చెప్పెదను. ఒకనికిరోగమునచ్చినది; లంఘనములు చేయుచున్నాఁడు. సముద్రప్రయాణము చేయుచున్న యొకఁ డన్నముదొరకక లంఘనములు చేయున్నాఁడు. రోగమువలనలంఘనములు కలిగినవాఁడొకఁడు; లంఘనమువలన రోగము కలిగినవాఁడొకఁడు. మీభర్తది లంఘనమువలనకలిగినరోగము.

కాంత—అవఁగ నేమి?

సాం—అదేబాధవలనఁ గలిగినరోగము.

కాంత—ఏబాధవలనఁ గలిగినది?

సాం—అనిదానపునఁపునోనే కొట్టికొనుచున్నాను. ఈబాధలు రెండై యుండవచ్చును. భూతబాధవలన నీరోగము కలిగి యుండవచ్చును. లేక స్త్రీబాధవలనఁ గలిగియుండవచ్చును. మొదటిదే మైనయెడల భూతవశ్యముచేసి రోగవశ్యము చేయవలయును. రెండవదే యగునెడల స్త్రీవశ్యముచేసి రోగవశ్యము చేయవలయును. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారూ! పూర్వులే వశ్యమునకావశ్యమే చేసికొనుచుండెడివారు. ఒకవశ్యముతో మఱియొకవశ్యమును సిద్ధింపఁ జేసికొనుట, యీవశ్యములను యథోచితముగ జోడించి ప్రయోగించుట, మననాఁడు కలిగిన చిత్రకల్పనము. స్త్రీవశ్యముతో రాజవశ్యము చేసికొనుట, రాజస్త్రీవశ్యములతో మఱియొకవశ్యము చేసికొనుట, ఇదియంతయుఁ గలియుగ విశ్వామిత్రసృష్టి; ఇది చెప్పఁగూడదు.

కాంత—అది మీరెల్లు చెప్పఁగూడదో మేమట్లు వినఁగూడదు. (అప) నాన్నగారూ! ఈతఁడు మోసగాఁడువలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. ఈతనియొద్ద నాకారతునకు మందిప్పించుట నాకభిమతముకాదు.

సాం—(అప) అమ్మాయీ! నీకుఁ దెలియదు. ఆతఁడు మిగుల గొప్పవాఁడు. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! సాంబయ్యగారూ! ఈతని దేబాధయని చివరకు నిర్ధారణపఱవఁగలరు?

సాం—ఇదిగో! ఇప్పుడే చెప్పెదను. అమ్మాయీ! నీచేయి నిటు తెమ్ము!

కాం—నాన్నగారూ నాచేయి చూతునని యాయన యందులే?

సాం—నన్నే యడుగరాదా? నాడీ పరీక్ష చేయవలయును.

కాం—అయ్యా! నానాడిని జూచి నాకాంతుని జబ్బెట్లు తెలియఁగలరు?
 సాం—మనకున్న విశేషమేమిది! నాడి చూడకుండ రోగనిదానముచే
 యుట, ఒకనినాడి చూచి రెండవవానిరోగము చెప్పట, ఒక
 నికి మండిచ్చి రెండవవానిని శాగుచేయుట, మాత్ర మననందిలో
 నుండఁగానే రోగికి వ్యాధి నివారణముచేయుట, ఒకనికి మండిచ్చి
 యారోగము మఱియొకనికి మార్చుట, జ్వరరోగునకు సగము
 దేహానందు మాత్రమే జ్వరమారణముచేయుట, ఒకగంటక్రింద
 ప్రాణముపోయినవానికి మండిచ్చి పునఃప్రాణప్రతిష్ఠ చేయుట.
 ఈతుదియంశము ముగ్గురు మహారాజులయొద్ద నిదర్శనముగఁగనఁ
 బఱచినాను. చూచినఁగాని సమ్మటకువీలులేదు. ఈతఁడెవఁడో
 దాంభీకుఁడని, వాచాటుఁడని, మూఘులనుకొందురు. కానితత్త్వ
 మెఱిగినవాడు, పరమార్థతత్త్వమెఱిగినవాఁడు మనకుఁ బాదా
 క్రాంతిఁడు కావలసినదే. ఇట్టినిత్రవిచిత్రాతి విచిత్రమహావిచిత్ర
 శక్తులున్నవి. కనిపెట్టువాఁడు లేడు. పాలి-చుప్రభు డు లేడు.
 ఎన్నిశక్తులు! పాములప్రట్ట—ముండ్లకంప—తలమెఱుగుకల
 చిక్కు—తేగలపాతర—

కాంత—నేను నాడిచూపించుకొనుట నాకభీచుతముకాదు.

సు—అమ్మాయి నాడి మీరుచూడకతప్పదా?

సాం—చూచుటయొక నిమిత్త కారణముగాని చూడవలయునను నిర్భా
 ధములేదు. నాడిచూడకుండనే గ్రహించితిని.

కాంత—ఎట్లుగ్రహించితిరి?

సాం—నీభర్త కొకనివలనఁ జేతబడిబరిగినది. ఆతఁడుచిద్రించుటచే నాత
 నిపైనున్న భూతము నిన్నిష్పాదు చేరియున్నది. అట్టియాచారము
 న్నది. నీచేతిలోనిష్పాదు భూతనాడి యాచుచున్నది. ఒక్క-లే

నిదర్శనము. చూచుటకు నీచేతిని నాకెప్పుడిచ్చుటకు నిరాకరించి
తియ్యో యప్పుడే నీపై భూతమా వేశించినదని టక్కునగనిపెట్టి
తిని. అమ్మాయీ! నీబింకములకు సాగిపోవువాడనుగాను. నీ
హస్తములకు బెదరువాడనుగాను. దేవానుర యుద్ధములలో
రోకలిపొట్లు దిన్నవాడను. భూతబేతాళబ్రహ్మరాక్షసులతో
చెడుగుల్లాడినవాడను. నేను బైకిమరుష్యుడువలెగనబడుచుం
టి ననుకొనుచున్నావు కాబోలు! నోరుచేసికొని తన్నమొకలు
పెట్టునెడల నట్టిగాడిదను.

కాంత—(నవ్వుచు దనలో) ఓరినూఁగుఁడా! విద్యాగంధములేక యెట్టి
దుస్థితిలోఁ బరిపోయితివి? ఇట్టివాఁడు స్పృహలోనుండునాయని.
సంజేహింపఁదగిన స్థితిలోనుంటివి. ఓప రాత్వుఁడా! భూతములని.
పిశాచములని—ప్రయోగములని పలుకుజనుల యాయజ్ఞాన
మును—ఈవెట్టిని—భవనీయవిభావ తేజస్సులింగప్రదానముచే
నెప్పుడు హరింపఁ దలఁచితియోయి తగ్రడ్డి!

సాం—శాస్త్రీ! ఇప్పుడునవ్వి నదా లేదా? ఆనవ్వుకేవలము భూతరాక్ష
సముగ స్పృహముగఁ గానబడినదా లేదా? అదియేమనకుఁ బ్ర
బలనిదర్శనము. అమ్మాయీ! నీవునవ్వి నయెడల నేను నిక్కమొ
గము వేసికొనువాడను గాను. నీవునామొగముపై నుమిసిన
యెడల నేనులజ్జపడువాడనుగాను. నీచత కొడఁబడఁదలఁచిన
యెడలఁ గుక్కమనకంటె గౌరవజాతు ననిపింపఁగలను. ఆనమ
ర్థమనకున్నది. శాస్త్రీ! ఈమెను మ్రుగ్గులోఁగూర్చుండఁజెట్టి
జడవేసి యాహ్వనముచేసి యాకర్షించి మనచతుర్థాంగమును
గనఁబఱతును.

కాం—సాంబయ్యగారూ! మీనెట్టి మీరు కురుక్షేత్రకొనలేక నాభర్తకు
వెళ్లికురుక్షేత్ర వచ్చితిరి. మిమ్ముజూడ నాకుమిగులసంతాప మగు

చున్నది. మీరనుకొన్న భూతములుగాని, పిశాచములుగాని, బ్రహ్మరాక్షసులుగాని లేవు. ఇదియజ్ఞానము. తలతిక్క—పిచ్చి, మీకువిద్యచేగాని యీవెట్టిపీటదు. లోకములో భూతములు, పిశాచములు, బ్రహ్మరాక్షసులు మొదలగువారులేరని నేనను. విద్యనేర్చి న్యాయమైనజీవనోపాధిని సంపాదించుకొనక కనబడినవారినెల్ల నాశ్రయించి స్తోత్రపాఠములుచేసి యాచించి పొట్టబోసికొనుచునెకచోటనైన కాలునిలువక వెట్టిసుక్కలవలె దిరుగుచునుజలే భూతములు. ఉచితానుచితతలేక పట్టినపట్టువిడువక పరశ్రేయమునుగాంచి సహింపనేరక యెంతసేపుస్వాదరపోషణార్థమై దేవులాడుచు నాత్మస్తోత్రములు హద్దులేకచేసికొనుచు గవులను పండితులను గాయకులను నిష్కారణముగ దూరుచు పరిపాలించుప్రభువులగుూర్చి పతివ్రతలగుస్త్రీలగుూర్చి లేనిపోని కుచ్చప్రసంగములు నేయుచు గాలక్షేపమునేయునరులు పిశాచములే — నీతికై, పరోపకారమునకై, ఇంద్రియనిరోధమునకై అహంభావనిరాసవమునకై, బ్రహ్మజ్ఞాన సంపాదనమునకై పాట్లుపడక—యైహికలంపటులై, యాశాపాశబద్ధులై, దుష్టవర్తనాసక్తులై, పరాపకారతత్పరులై, గ్రామ్యసుఖాసక్తులై, ప్రబలగర్వాతిరేకులై, యొడలెటుంగక తిరుగుచునుజలే బ్రహ్మరాక్షసులు—నాయనా! ఇదిసత్యము. మీరిప్పుటికైన గురుశుశ్రూషణమొనర్చి బాగుపడుడు! ఇప్పుడు నన్నావహించిన భూతమేమనగ—నీయందలిజాలి. నాభర్తకుఁ బ్రయోగముకాదు. ఉన్మాదమనుకోగము.

సాం—హేహేహే! చదువుకొన్న దయ్యము! ఓ! శాస్త్రప్రావీణ్యమున్న పిశాచము! ఇట్లైయట్లై లొంగునదికాదయ్యోయి! ఇదియూఁజుమాసములు రేయింబగళ్లు మనరావిడిలో నుండవలయును. మనతాడనపీడనములవలనదారికిరావలయును. మనదుప్పటిమునుఁ

తృతీయాంకము.

గుల్‌బర్‌గి జడము చేయింప వలయును. అబ్బో! రాధాంతపూర్వ
పక్షము లెఱిగినరాకాసి.

కాంత—అయ్యా! వెట్టి వెట్టిమాట లాడెద రేల? ఉత్తముగ మృదులము
గ సంక్షేపముగ సందర్భయుక్తముగ సత్యముగ మాటలాడవల
యును గదా?

సాం—సాంబయ్యగారూ! ఆమెవ్యాధినిగూర్చి యిప్పుడెంతలగుఁగాని
యీమెభర్తవ్యాధి విచ్చియేల కాఁగూడదు? అదియొకటి ముందు
చెప్పుడు!

సాం—పిచ్చియనుకొను పిచ్చిమీది. పిచ్చియెక్కడఁ బుట్టునో, యెల్లు
పెటుగునో, యెట్లునడచునో, దానిలో నేమి నేయునో, యెక్క
డకుఁ బోవునో, యేదీ? శాస్త్రీయవైద్యులమని యూహించుటఁ
దిగుచున్న బుగ్గమీసాలవారిని జలతారుపాగాలవారిని పిల్లి
గడ్డాలవారిని బిలిపించి యడుగు! ఎన్నఁజైన సరియైన ప్రత్యుత్తర
మిచ్చినయెడల—నిదిగో! యీచెవిదపా! అంతే? చదువురాక
పోయినంతమాత్రమునఁ జాకిముండ కొడుకు ననుకొంటిరా?

కాంత—అయ్యా! మిమ్ము మీరేల తిట్టకొనవలయును? ఉన్మాదక్ర
మము మీరు చెప్పరాదా?

సాం—అటులడుగుడు! పిచ్చియనునది పిల్లిపెసరకాయయంత స్వరూ
పముతో ముందుమాత్రకోశమున బయలుదేరును. పెణ్కపై
నిప్పుపడినప్పుడది యుటుకొనినట్లు దీనివలన మూత్రమున నత్యు
ష్ణత బయలుదేరును. అందునుండి పొగ తేచును. ఆపొగలేచి
కడుపుమూలనున్న చిన్నప్రమిదలో మనముత్రాగిన నూనెనేయి
ములమున మంచుచున్న చిన్నజల్లెడునారవత్తిమంట నార్పును.
అంతటినుండి యాఁగలిగినచును. తోటలో దిప్తిబామ్మయున్న
ట్లురెండుజేనల పొడవుగల చందనపుబొమ్మనంటి యొకబొమ్మ

మనకడుపులో కాళ్లును మనకొండనాలుక వెనుకఁ దలయుఁ బెట్టికొని యుండును. ఆబొమ్మయే మననోటిలోనుండి మాట లాడునది. ఈపొగయు, జఠరదీపపుసొగయుఁ గలిసి పైకిలేచి యాబొమ్మకు దలక్రిందుచేయును. దానికాళ్లు మనకొంతుక లోనికి వచ్చుటచేత వసునమారంభమగును. దానితల మనకడుపు లోనికి వచ్చుటచేతఁ గొంతుకుట పీనుట యారంభమగును. తలపై నీళ్లుపోసినయెడలఁ గొంతపిచ్చియెందులకు శాంతించునో తెలిసినదా? తలపైఁ బోసిన చలినీళ్లు క్రమముగా మననోటిలోనికిదిగి దానికాళ్లపైఁ బడును. చలిచేతఁ గాళ్ళుముడిగిపోవును. అందు చేత వసునాదులు తగ్గును.

సు—ఇట్లుబొమ్మతిరుగుబడిన వాని కేమివైద్యము చేయవలయును?

సాం—అట్టిపిచ్చివానిని దలక్రిందుగ మూడుదినములు వ్రేలాడఁగట్టిన యెడల బొమ్మగిట్టుమని తిరుగును.

కాంత—అట్లుచేసినవైద్యం దిరుగునా? అయ్యో! శారీరశాస్త్రమునకు గేవల విరుద్ధములైన మాటలు చెప్పుచున్నాడు?

సు—అమ్మా! శారీరశాస్త్రమును నీ వెట్లుచూచితివి?

కాంత—పంతులవారాంధ్రీంకరించినదానిఁ జూచితిని.

సాం—ఏమిటో! ఎడలుపంతులవా రెండలు శాస్త్రులవారైన నెక్క సాతాని యగుదురు? ఎందులకీ మతిలేని మాటలు?

రామ—(లేచి) మతిలేనిమాట లేవనివి? కోమటివాడు నన్నిక్కడి కీడ్చుకొనివచ్చినాడు. ప్రయోగము బ్రహ్మజ్ఞానమున్నవానినిఁ జేలునా? విశిష్టాద్వైతమేమి? ద్వైతమేమి? సుద్ధుని చూచింత రాలుమగవాడైనప్పుడు మంత్రసానికే కడుపురాఁగూడదా? సానికి దానికిఁ బుట్టినవాడు సాతాని; వేకి వాకిఁ బుట్టినవాడు వేసారి. కంచరగాడిద బుడిసిప్పుకొని పరుగెత్తుకొని పోవా?

బుత్! గరగరగరబుత్! (సాంబయ్యనుపట్టకొని లోనికిఁజూపుకొని పోవును.)

సు—అయ్యో! అయ్యో! కాంతమ్మా! అటువచ్చుచున్నట్లున్నాఁడు.
నీవటుపో! ఈలాగున—ఈలాగున—రామశాస్త్రి! ఆగు—
ఆగు—

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ! అయ్యో! అయ్యో! రామశాస్త్రి యె
ననినో కాని పెద్దనూతిలోఁ బడవైచినాఁడు.

కాంత—అయ్యో! అయ్యో!

సు—అయ్యో! అయ్యో!

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

— — — — —

శ్రీ

వృద్ధవివాహము

—:0:—

చతుర్థాంకము.

ప్రజేశము—బ్రాహ్మము.

ప్రవేశము—అడవమ్మ, నాంచారమ్మ.

అడ—(బుగ్గలు నెక్కుకొని) ఇదేమిపోగలమో! నాంచారమ్మతల్లీ!
మనమతము మాదిగమతముచేయుట కెవతయోనావంటిబోడ
మ్మ గ్రామములోనికి వచ్చి సత్రములో బసచేసినదంటేమి?

నాం—అడవమ్మా! నీవంటిబోడమ్మకాదు. తలవెండ్రుకలున్న నావంటి
బోడమ్మ—

అడ—తెంగలివైష్ణవులగుటచే నీవిషయమున ప్రమాకంబు మీరదృష్ట
వంతులేనమ్మ! మగఁడు మంటఁగలసిపోయినపిమ్మట మంగలి
వానిచేతిలోఁబడు నిర్భాగ్యత్వముగూడ మీకులేదుకావున మీ
డిట్లుండవచ్చునుగాని, మగఁడుగొంతుకోత మంగలి నెత్తికోత
గల మామతములోఁ బుట్టినది తానైనప్పుడు తానిట్లుండఁ ద
గునా? తానేమి చిన్నపిల్లయని యిట్లున్నదా? పిల్లపీచుకల
దని యున్నదా? నలుగురు మోగముమీఁద నుమియుదురని సిగ్గ
క్కఱలేదా?

నాం—అమెచిన్నదేకాని పెద్దదికాదు.

అడ—ఎన్నియేండ్లున్నవి?

నాం—ఇరువది సంవత్సరములుండును.

అడ—ఇరువది సంవత్సరములు చిన్నవయస్సా? నాకుమూఁడేండ్ల వయ
సులో గొప్పరోగము సంభవించినప్పుడు నాతలవెండ్రుకలు

వేంకటరమణమూర్తికి మాతండ్రిమీదు కట్టినాడు. నాంచా
రమ్మా! చెప్పినసమ్మవేమో? సందెడువెండ్రుకలు! కొండఱకుఁ
బొడుగున్న నెత్తుండవు. నాకీదిక్కుమాలిన యవస్థయుండుట
చేతఁ గాఁబోలు! బాతెఱుపొడుగు; పట్టెడొత్తు. జడవేయున
ప్పుడు మాయమ్మచేతి కంకునవికావు. ఎనిమిదవయేట నేడు
కొండలవెంకన్న యెదుటనే బోడినైతిని. ఆదిరముననే దిక్కు
మాలినపెండ్లికూడ సంభవించినది. అలాగునఁ జలిమిడిముద్ద
చేయించుకొనుట యేమిటి! ఈలాగున జీలకఱ్ఱబెల్లపుముద్ద
పెట్టించుకొనుట యేమిటి! కొంగుముళ్లుబెట్టుకొని కొండదిగి
నాము. ఆరాత్రియే యొంటిపూస తేలుగుట్టి యాయనకొండయె
క్కినాడు. తిరిగియిందుకొఱకు రామేశ్వరమురాసేలయని వ్యయ
ములో వ్యయముకూడి వచ్చుననియు మాతండ్రినన్ను రామే
శ్వరము తీసికొనిపోయి—అమ్మా! ఏమనిచెప్పుదును?—కాలిపా
రాణిచెదర లేదు—బుగ్గఁగాటుకచుక్కచెఱగ లేదు. దిక్కుమాలి
న తలయైన మాయలేదు. రామలింగేశ్వరప్ప యెదుటగీతఁ
బెట్టించి సేతువులోనన్ను ముంచినప్పటినుండియు — జిట్టునఁ
జీడకుండ—అమృతము త్రావినయాదిత్యునివలె—ఆచంద్రా
ర్కముగ—నిట్లుంటిని. అమ్మా! ఏదోచెప్పవచ్చి మఱచితిని.

సాం—మనయారికిఁ గొత్తగ వచ్చిన వితంతువునుగూర్చి—

అడ—ఔనమ్మా! ఆయనభర్తబండలై యెన్నేండ్లయినది?

సాం—ఆమెకుఁ బదునాల్గవయేట నాతడు పరమపదించెనట! ఇప్పుటి
కాతేడువత్సరములు కావచ్చినది.

అడ—మారుమనుము కట్టుకొనఁదలచి యిట్లున్న దేమో? ఎవఁడో ఘో
టకబ్రహ్మచారి ముండకొనుకంటఁగ్రామియే యున్నాడటకావా?

నాం—ఆతఁడామెకు సవతికొడుకట! ఈమెతనభర్త తనకుఁ బంచియిచ్చి
 సభూములనమ్మి బాలికలకు నాలుగైదు గ్రామములఁ బాత
 శాలలఁ బెట్టించినది! ఈమెకొడుకు తన భూములనమ్మి యధ
 మజాతివారికి విద్యాభివృద్ధినిమిత్తమై యామిసేపాతశాలనిర్మిం
 చెను! వీడ్చి విద్యావహీనుల దుస్థితినిమాన్యుటకై పాట్లు
 పడుచు నుపన్యాసములచే బాలికాబాలకులకు సద్వృత్తాదులను
 బోధించుచు జనక్షేమమునుగోరి, యూహారఁ గాయక్షేత్ర మొంది
 తిరుగుచు నిప్పుడు మన గ్రామమునకు వచ్చినారు. నేనీయంశము
 లన్నియు వారిశోముఁజ్ఞుఁడని తెలిసికొంటిని.

అడ—ముత్తైదువుల విధవలులాగున నుండుమని విధవలముత్తైదువుల
 లాగున నుండుమని చెప్పనఁట.

నాం—అదేమిటి?

అడ—ఏమిటేమిటి? పుణ్యస్త్రీలుబొట్టుకాటుకపెట్టుకొనఁ గూడదట! పస
 పుపారాఁగి మొనలే రాచుకొనఁగూడదట! పుస్తైపునతీసివేయవ
 లయునట! కుచ్చెల్లుపెట్టి పదునెనిమిది మూళ్ళకోకమాని తొమ్మి
 ది మూళ్ళయంచు లేనిగుడ్డ నడ్డికట్టు కట్టుకొనవలయునట! ఇక
 వితంతువులు తలలు పెంచుకొనవలయునట! చెవులు పెంచుకొన
 వలయునట! రవికలు దొడుగుకొనవలయునట! రెండుపూటలు
 భోజనమునేయవలయునట! ఇదేమిచేటుకాలమో! ఇక నాయ
 య్యవారిమాట—పాటకపుజాతివారు బ్రాహ్మణులట! సద్వంశ
 ములఁబుట్టిన బ్రాహ్మణులు చచ్చటముండకొడుకులట! వేద
 ములు వెట్టులట! పురాణములు బూతులట! అయ్యయ్యో!
 ఇదేమిపోఁగాలమో! ఇక నేమివిచిత్రములు పుట్టదలచినవో?
 భార్యరాజకీయసభలోఁ గలముపెట్టి వ్రాయుట—భర్తనట్టింట
 నలుకుగుడ్డ పెట్టివ్రాయుట—భార్యకడతేరుట—భర్తమునుఁ
 గువైచికొనుట—అహోహా! ఎంతవిరుద్ధకాలము! ఈతల్లికొడు

కుటు కాలుపెట్టినచోటుల మాలవలై లగ్రహారములగుచున్న వట! దేవాలయములలోని విగ్రహములు చాకిరేపులోబల్లలగు చున్నవట! సానులు సంసారిణులగుచున్నారట! కావిళ్లకొలది కురుసులు బొండ్లములగుచున్నవట!

నాం—నీవుమఱింత విపరీతముగఁ జెప్పుచున్నావు. సంస్కరణమావశ్యక మగు నీకాలములో వారినలన నేదో కొలదిమార్పు జరుగుచు నే యుండును.

అడ—కొలదిమార్పుమిటి నాంచారమ్మా! మతమే ధ్వంసముచేయుటకు వచ్చినారట కాదా?

నాం—మతములో మూత్రము మార్పవశ్యకముకాదా! పూర్వపు మత మిప్పటివారికి రుదించునా?

అడ—అదేమిచోద్యమమ్మా! పూర్వపుమతము పనికిరాకపోయినప్పుడు పూర్వపుమగఁడు మూత్ర మేలపనికివచ్చును? మతములలో మార్పులు చేసినట్లే మగలలోఁ గూడ మార్పులు చేయవలసినదే. మతులున్న మాటలేనా యివి? దేవతార్చనపెట్టెయొద్ద గంట చేతఁబుచ్చుకొని కూరుచుండుదాఁక మగవానిని, గరిటచేతఁ బుచ్చుకొని పోయియొద్దఁ గూరుచుండుదాఁక నాఁడుదానిని వీపులుదట్టులుదేరఁ బేసబెత్తములు పుచ్చుకొని మోడునెడల నీగ్రామగ్రామ సంచారములు, పునర్వివాహపన్యాసములు, సంఘసంస్కరణ ప్రయత్నములు చచ్చినట్లు చల్లారును. ఏఁజీ! ఆమూత్రపు మగవాఁడే! అమ్మవారుతలవాకిటి గుమ్మములో నిలువఁబడుట కిచ్చయింపఁగ నయ్యవారామెనెత్తికొని మితలు చూపుటకు సంతలోనికిఁ బోవనిద్దపడినప్పుడు— అమ్మవారు కొంచెము కూనురాగము తీయుటకు గొంతుక సవరించుకొనఁగ నయ్యవారామెకు గసిగవంటి గాయకుఁడే సగరిగలుచెప్పించి

యది చాలక పైగ నాట్యము, నభినయము చెప్పించి సతిని సానిని జేయుట కుత్సాహపడునప్పుడింక మగముండకొడుకునకు మగతనమెక్కడ? నేనను నెడల జన్మనన్యసినిముండయన్న మాటయని యందఱాక్షేపింతురేమో కాని— ఈ కాలములో మగవాడని పించుకొనఁ దగినవాఁ డొక్కఁడును లేడు. అ! సంతానము మాత్రము కలుగుచున్నది— గాలికి — ధూళికి— మాటవచ్చినది కావున నిట్లు చెప్పితినిగాని నాకెందులకు? నునుటిపై విభూతి రేఖయేకాని తలపైఁ దిరుగఁజొంగలిరేకు పెట్టుకొనుదాననుగానుగద! మెడలో దుద్రాక్షులు మాని నల్లపూసలు గ్రుచ్చుకొనుదానను గానుగద! నాకితరులజోలియేల? నాకు సూర్యాస్తమయము కానే కావచ్చినది.

(నేపథ్యమున) సూర్యాస్తమయముకావచ్చినది. పలుగెత్తు! పలుగెత్తు! మన మచ్చటకుఁ జేరుసరి కుపన్యాస మారంభింతురేమో?

నాం—స్త్రీలు, పురుషులెట్లు గుంపులై మాతాపుత్రుల బోధనములు వినఁబోవుచున్నారో? నీవుకూడరారాదా?

అడ—నేనా? చాలు!

నాం—అట్లులైన నేను బోవుదును. (పోవును.)

అడ—నేను శివాలయమునకుఁ బోవుదును.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది విష్కంభము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—ఒక గ్రామము.

ప్రవేశము—పేరయ్య, కాంతిమతి.

కాంత—పేరయ్యశాస్త్రు) లిదివఱకు స్త్రీవిద్యావశ్యకతనుగూర్చి సహేతుకముగ, సవిస్తరముగ నుపోద్ఘాతమున నుపన్యసించియే యున్నాడు. నేనికే దదుపన్యాసమునకుఁ జేర్చదగినయంశము లెవ్వియులేవు. ఐననుకటి రెండుమాటలఁ జెప్పెదను. సోదరులారా!

గీ. మనదు భరతఖండ ♦ ఘనతయంతయుఁ బోయె
ధనముపోయెఁ గీర్తి ♦ ధనము పోయె
మీకు మిగిలినట్టి ♦ మేటిధనం జెల్ల
తగులుల మగనాలి ♦ తనమెనుండి!

సీ. కుక్కయైనను ముట్టి ♦ కొనఁ గొంకుహేయత
గలిగిన భర్తతోఁ ♦ గలియుటందు,
బడితతో భరమునుఁ ♦ బడమోదునల్లు కాం
తనుగొట్టువతి ముద్దు ♦ గొనుటయందు,
వ్యభిచారమునఁ గ్రమి ♦ భరితుడౌపతిఁ గౌగి
లించి ప్రేమించి నే ♦ వించుటందు,
తేలేని మగనికిఁ ♦ దిరిపమెత్తుమఁ గూడు
గుడుపుమఁ చాబస్తు ♦ పడుటయందు

పహుహ! మీనుందరీమణ్ణు ♦ లగపటచెడు
 దానుహహం ప్రణాశ నో ♦ త్తమ గుణంప్ర.
 ఘనతలతొంశము నెలుగు ♦ గలరె మీరు
 చేవు షొక్కడె యెలుగుమీ ♦ స్త్రీలఘనత.

(నేపథ్యమునఁ జప్పటలు) సెబాస్! సెబాస్!

కాంత—సెబాస్! సెబాస్! నుచు ధ్వనులుచేయుచున్నారా? రెండుచేతుల
 నొకదానితో నొకటితాటించి ధ్వనిచేయుట యర్హమైనవికాదు—
 రెండుచేతులు బల్లలపైఁగొట్టి ధ్వనిచేయుట యర్హమైనవి
 గాదు. మీరెండుచేతులను చాడఁబడదడద కొట్టికొనిమిన్నగిరి
 పోవ ధ్వనిచేయునెడల—నదిమీకర్హమైనవి. అదిమీవిద్యా
 బుద్ధుల కర్హమైనవి—మీస్త్రీలయెడల మీరుకనబడుచు శౌర
 వవిశ్వాసముల కిదియర్హమైనవి—మీరుతామసించి తన్నినత
 న్నులకు మీకాంతలుగాడిద లనుకొంటిరా? మీరుసానులకొం
 పలలో నెడఁగ్గుతెలియక తెయితక్కలాడుచుండ మీకొంపలు
 కాపుగాయుటకు మీకులపతులు కుక్కలనుకొంటిరా? మీయి
 ట్టమువచ్చినప్పుడు కామతృతము నిర్వహించుకొనుటకు మీస
 తులు చగ్గయత్రము లనుకొనుచుంటిరా? యవసమహమ్మదీ
 యాదులు ప్రబలబలాతిరేకులై మీదేశమాక్రమించితుచ్చనుభా
 సక్తి నున్నట్లులేతిరుగుచుండ—ఈనిముసమందు మీతనునాశ
 ములలోఁ బ్రవహించురక్తమును—వేదర్థులతనువులలోను వేద
 కాంతల తనువులలోను శ్రీరామచంద్రాది మహాపురుష తను
 వులలోను, సీతామహాదేవ్యాది మహాపతివ్రతల తనువులలోను వె
 నుకప్రవహించి యిప్పుడు మీతనువులలోఁ బ్రవహించుచున్న
 రక్తమును యావసమహమ్మదీయ సంపర్కలేశమున నవరిశుద్ధత

ను భారయసీయక మీజాతిని—మీ మూర్ఖజాతిని—గాపాడిన
వారెవ్వరు?

(నేడధ్యమున) మాకాంతలే—మాకాంతలే—

కాంత—అట్టియున్న మాకాంతలకు— అట్టిమహిషకారపరీణలుగూకాం
తలకు—మీరెట్టి ప్రత్యుపకారమును సేయుచున్నారు!

సీ. కూడకటికిని జెంపఁ ♦ గొప్పనకును ముళ్ళు

వెట్టి పాపము నెడిఁ ♦ గట్టినారు

బాలబోధపునట్ట ♦ పైఁబెట్టి లోపలఁ

గొక్కొక్కము నిమిచ్చి ♦ కుట్టినారు

పూఁపయా చెఱకును ♦ మొదలును దుదఁగోసి

యినుప గానుగను నా ♦ డించినారు

చిఱుత తల్కలనెప్పు ♦ చిన్నదీవిక క్రిందఁ

బెద్దదీపపు వత్తిఁ ♦ బెట్టినారు

పుచ్చకొను నప్పగింతల ♦ మొదటిజాము

వేగమారొప్పగింతఁ దీ ♦ డించినారు

మొగలినూ నెను గోటియీ ♦ ర్పులనుబాపి

తూరకుగోటిసీరపు వ్రాతఁ ♦ గూర్చినారు.

పేర—వినుఁడుపోదరులారా! వినుఁడు! మంచినంబంధము మిగిలిపోవు
ననియో, పరునకు వధూగ్రహణముతో వసుధాగ్రహణము
కూడ సంభవించుననియో, పైసంవత్సరమున గురుశుక్రహాధ్య
ములయో, మనుమనికి మారుపోచపడఁగఁ జూడదలఁచినమున
లమ్మ ముచ్చటకొఱకో, కోడలువేగ యింటికివచ్చునెడల సాధిం
చుచు స్వతంత్రాధికారము చేయవచ్చునను నత్తగారితొందర
చేతనో, పదునాలుగేండ్లవఱకు బ్రహ్మచారిగనట్టెపెట్టియుంచిన
పెద్దకొడుకు మరఁగించుటచేత నాచారము తప్పింపవలయునని

యో, పండ్రెండుసంవత్సరములు నిండవచ్చిన బాలునకు పదు
మొకండు సంవత్సరముల పదుమొకండుమాసముల యిరువది దిన
ముల వయస్సుగల చిన్నదాని నుపనయనములోనే యంటగట్టి
వధూవరుల నిద్దఱను శాశ్వతముగఁ బాడుచేయు చున్నారు
కాదా? అట్టి వరిహీనవివాహదురాచారమును గూర్చి యుప
న్యాసకర్త చెప్పినది. ఈదురాచారమును మానినఁగాని బాలు
రకు బ్రతుకులు లేవు — అబలల కైదువలసములు లేవు.

కాం— సోదరులారా! అంతటితో నూరకయుండక—

సీ. జూసకీపతి నాటి ♦ బాంబవంతునిమెడ

నెలజాజిపూదండ ♦ నిలిపినారు

చెట్టచేమందిని ♦ జెడఁగొట్టినదికించి

పంచపాదులను గ ♦ ల్పించినారు

కఫకంబలహసంతి ♦ కావీతి హూత్రసీ

మనుమేకపిల్లను ♦ మాడ్చినారు.

మృదుమధురాలాప ♦ సదమలకవితను

కణనభావునిమూతిఁ ♦ గట్టినారు

బట్టతలపైనఁ దలబాలు ♦ వెట్టినారు

సొట్టకాళ్ళకు గజ్జెలు ♦ కట్టినారు

చప్పిమోటికి సుధరుచి ♦ మప్పినారు

కేళిగదిలోనఁ గుశశయ్య ♦ గీల్చినారు.

పేర— సెబాస్ వినుడు! వినుడు! ఇటు వృద్ధవివాహప్రశంస నుపన్యా
సకర్తగా రొనర్చినారు. పెండ్లికూతురు మేడలలో మిద్దెలలో
నివసించుననియో, బంగరునగలెన్నియో యుంచుకొనునని
యో, పెండ్లికూతురెండ్రొ బుణబాధనుండి విముక్తికాదలఁ
చియో, యామెసోదరునికి బావగారు గొప్పయుద్యోగమియఁ

జూలుమరనియో, కుండమూర్పుగనో, తుచ్చమైన మజీయో
యైహిక సుఖపేక్ష చేతనో నాల్గవజాము నడచుచున్న వృద్ధు
సకు నాలుగవగడియ జరుగుచున్న చిన్నపిల్లను ముడిబెట్టుదురు
నీ. ఒడలికత్తురువుకై ♦ పడతికోరంగఁజిడు

మునకుఁ జిట్టాముదం ♦ బనునుముసలి
గందంబునకుఁ బచ్చి ♦ కప్రముసతిగోరఁ
గఘమునకు రసపు ♦ కప్రమునును
ముఖదర్పణమునకై ♦ ముద్దియవాంఛింప
ముక్కద్దమేదని ♦ ముసలియనును
జీడిపాకపురుది ♦ చేడియ పొగడంగ

జీడిలేహ్యపువేడి ♦ వాఁడుపొగడు
కంటకాటుకఁ బెట్టిన ♦ కరపువేళ్లు
చెంపవెండ్రుకనునుపుపై ♦ జెలియవ్రవాయఁ
బొడుము చీచు డట్టిన చీచు ♦ పుప్పివ్రేళ్ళ
నట్టెజాడించి పిట్టపై ♦ నతఁడువ్రాయు.
గీ. పశువుతోలమ్ముకొనువాఁడు ♦ శ్వపచుఁడగును
పశువుమాంసమమ్ముకొనెడు ♦ వాఁడుకటిక
తనకడుపు తోలుమాంసముల్ ♦ ధనికినమ్మి
తినెడువాని పేరేదియో ♦ తెలియవశమె?

ఈసరమాంస విక్రయ దురాచారమును మొదలంట నశింపఁ
జేసినఁ గాని దేశము బాగుపడనేరదు—

కా—సోదరులారా! మిరంతటితో నూరకుండిరా?

గీ. గోలితోఁ జింతపిక్కను ♦ గొట్టినారు
గుంటయోననూ లోమన ♦ గుంటలందు

దిష్టజేసిరి; మారుజం ♦ చెంపుమడత

సిగుబిళ్లకుఁ ద్రాడుగాఁ ♦ జేసినారు.

పేర—ఇప్పుడిమె చెప్పినది యతిబాల్యవివాహములం గూర్చి యెయ్య
న్నది. నాలుగేండ్లపడుచున కేజేండ్ల బాలునకు జరగు వివాహ
నామకక్రియలు!

సీ. నడుములొగునకైన ♦ ముడివేసికొనలేఁడు

ముదితకెల్లుల మూఁడు ♦ ముల్లువేయు?

అమ్మవెన్న నెకాని ♦ యడుగు వేయనిబాలుఁ

డింతితో నేడ్డు ♦ లెల్లువేయు?

అన్న పాలెవరికో ♦ యనుజ్ఞానశూన్యండు

దివ్యమృతార్థముల్ ♦ తెలియుటెట్లు?

పైమెట్టచదువులోఁ ♦ బడయ నేరనివాఁడు

పైయాశ్రమంబెట్లు ♦ పడయువాఁడు

తండ్రిపేరునాన్నయను వి ♦ ద్యావిహీనుఁ

డలహుళక్కి గర్భాధాన ♦ లలితశయ్య

నితఁడు మనపుత్రుఁడనిభార్య ♦ క్లుప్తము?

నింతకంటె నిర్భక ♦ మేదిభవిని?

సోదరులారా? ఏజేండ్ల పెండ్లికొడుకవస్తయే యిట్లుండునపుడు

నాలుగేండ్ల పెండ్లికూతురవస్త యెట్లుండునో చెప్పనేల?

గీ. పతిబలాత్కారమున సతి ♦ వైపుచేతు

లిట్టె చాప కేర్కేరని ♦ యేడ్పుబిడ్డ

నెసినిజేర్చి పాలిచ్చుచు ♦ నూఱిడించి

తల్లియే కూతుమెడను సూ ♦ త్రంబుఁగట్టు.

గీ. సేనబ్రాహ్మ్యముమనుచు వ ♦ సిఘ్రుడనఁగ

నందని పురోహితునిమోము ♦ నందుఁబోయు

సతికి బుగ్గఁ గాటుక చుక్క - ♦ పతిదగుల్ప
సన్మృత్యోఁ జెప్పి కొట్టింతు ♦ ననును మగట.

గీ. పైసకరమున, ఖడ్జూర ♦ ఫలమునోటఁ
జెట్టి వట్టితాంబూలము ♦ ద్విజానికిచ్చు
విధవమాన్మయుఁ దనతోడఁ ♦ బెండ్లిపల్లి,
కెక్కిననుగాని యెక్కనం ♦ చేప్పునకట!

నాయనలారా! ఈ పెండ్లియెవరికి? వధూవరులకేనా? లేక
వియ్యములకా? పురోహితులకా? ఆసుసానులకు వాయుదు
మంగళ్లకునా? ఆహా! ఇట్టిమహాపాప మీ దేశమునందేయున్నదా?
మతియెచ్చటనైన నున్నదా?

కాం—ఎచ్చటనులేదు. ఇచ్చటనేయున్నది. ఇచ్చటనైనను త్రితీయహా
ద్రులలో సంతగాలేదు. ఎంతప్రట్టిమునుక యెఱు వైశ్యబ్రా
హ్మణులలో నున్నది.

పేర—అందుచేతనే వైశ్యబ్రాహ్మణులు తరుచుగ దుర్బలశరీరులు, కా
తరహృదయులుగ నున్నారు. వీరికిఁబదురాతేంద్రకే తలలునెఱు
యును, ముప్పదియేండ్లకే పండ్లూసును. పుట్టిపదిమొదలు ప్రా
యికముగ రోగయుక్తులై యుందురు. వీరియాఁడుపిల్లలలోనే తొ
మ్మిదేండ్లసమర్థ. పదేండ్లగర్భాధానము. పదునెకం జేండ్లకడుపు
వండ్రెండేండ్ల పరమపదము. ఇట్టిమహాదురవస్థలకు మూలకార
ణము లీదారుణవివాహాతంత్రములు—కాపున బ్రదికిబాగుపడఁ
దలఁచినవారికంతకు వీనిలోమార్పత్యావశ్యకము. మాన్యులింక
నెన్నిటిలోనో యావశ్యకములై యుండనే యున్నవి. అవియన్ని
యు మతియొకప్పుడు మీరువినవచ్చును. ఈరాత్రివివాహం
స్మరణమును గుఱించియే యుపన్యసింపుమని మీరుకోరితిరికా

న దానిఁగూర్చియే మిగుల సంక్షేపముగ నీమెచ్చెంచున్నారు.
సావధానులరై వినుఁడు—

కావిత—సృష్టిలో మొదటవివాహమునుకట్టుబాటు లేనప్పటికివివాహము
నుజేసికొనగలఁగాఁతాహాపఱచు వాంఛమాత్రమున్నది. అట్టివాం
ఛయన్న ప్రాణులకుసామాన్యముగ సహజమే. పశ్వాదులకంటె
బుద్ధిమంతులగు జనులు పరస్పరకలహ నివారణార్థమై శిశుపో
షణాది కార్థమై వివాహమును పవిత్రమైనయేర్పాటు చేసి
వారు. ఇదియంతకాలముక్రిందఁ బుట్టినదో తెలియుట కవకాశము
లేనంత పూర్వకాలమునుండియు జరుగుచున్నది. ఇదిజనులుచే
సికొనిన యేర్పాటుకాదనియు, దేవతలలోను, వారికంటె నధి
కులగు త్రిమూర్తులలోఁ గూడనుటచే దైవాజ్ఞయనియు చెప్పు
దురు. కాని, విష్ణుమూర్తితోఁలక్ష్మీదేవికి వివాహము మనముచే
సినదికాని విష్ణుమూర్తి చేసికొనినదికాదు. మనయావశ్యకత
కొరకు త్రిమూర్తులవివాహములు విశ్వామిత్రసృష్టిగఁ బుట్టిన
వికాని వారికివివాహపేక్షయుండి పుట్టినవికావు. జనులుచేసికొ
నిన యన్నియేర్పాటులలో నింతకాలమునిల్చి యింకనభివృద్ధి
నొందుచున్నది మఱియొకటి సామాన్యముగఁ గానరాదు. ప
శ్వాదులలోని వివాహపుట్టుబాటు సంభోగకాలమున మాత్ర
మేయుండును. అదియగువెంటనే నశించును. సానులలోనట్టిక
ట్టుబాటు మూఁడురాత్రులుమాత్ర ముండును. కొన్ని దేశము
లలో నది యన్యోన్యప్రీతి యున్నంతకాలముండును. అదిచెడి
నవెంటనే న్యాయాధిపతులుగాని యుచుగారు పెద్దచునుష్టు
లుగాని తద్వివాహసంబంధమును బుటకకు- మనిపింపఁగలరు.
వీరిలోదంపతుల కన్యోన్యక్రోధము రాకుండునంతకాలమే సా
ధానముగనుచు సుఖముగ దేహయాత్ర జరుపుకొనుటకు మా

త్రమే వివాహమర్యాద నిష్ఠాపబడినట్లు కానబడుచున్నది. కానిమన దేశములోని వివాహమర్యాదకు దేహసౌఖ్యము ప్రధానముకాదు. శాశ్వతముగనుండు నాత్మసౌఖ్యమే ప్రధానముకావున, గోపమునమగఁడు జుడెములఁ ద్రెంచికొనినంతమాత్రమున వివాహసంబాధము తెగదు. మగఁడు చచ్చినప్పిమ్మట సతికి మంగళసూత్రవిచ్చితియైన తరువాతయగుడను వారిభర్తృభార్యానుబాధమువిడచు. బ్రదికియున్నసతి మృతునికింక భార్యయే. చచ్చినభార్యయైనను జీవించియున్న మగనికింక భార్యయే. మృతులగుడంపతులింక భార్యాభర్తలే. కావున నాత్మశాశ్వతత్వమున నెట్టిదో వివాహబాధముకూడఁ గొంచెముపొచ్చుత్పగ్గట్టిగఁ గానబడుచున్నది. వివాహముచేసి కొనకుండిన బాధ లేదుగాని ముడియొకసారి వేసికొనునెడల నది తిరుగనిడునదికాదు. కావునఁ బుద్ధినుంతుడగు బ్రతిమనుజుఁ డూహించు కొనవలసిన యంశ మేదనఁగ — ఒకయూ డుదానితో శాశ్వతముగ లంకెబెట్టకొని సంతానాదికములఁ గాంచుచుఁ గుటంబ వృద్ధులం జేసికొనుచు సంసారవృద్ధివలన సుఖదుఃఖములనొందుచు ముఁడుపాల్లాత్మచింతాలోలత-యొకపాలు పరోక్షకాంక్షలతగలిగి యొక్కమితగలిగిన యావరణములో గుడగుడుగుంచములాడుచు నుండఁగలనా? లేకబ్రహ్మచారిగనుండి యావదాయువు నిండియనిగ్రహణమునందు విద్యాగ్రహణమునందుఁ బరోపకారాచరణమునందు వినియోగించి నాతనుపుపవిత్రము చేసికొనఁగలనా? యని దూరమాలోచింప వలయును. పురుషుఁడేకాక స్త్రీకూడనట్లే యోజింపవలయును. స్త్రీపురుషులట్లు యోదించుటకుఁ గొంతజ్ఞానమావశ్యకము. కానవారికి నిరాఘాటమైన విద్యయుండకతప్పదు. అదిగాక యట్లుయో

జించి యిదమిద్దమని నిశ్చయపఱచుకొనుటకుఁ గొంతవయః పరిపాకముకుండ నుండకతప్పదు. కావున స్త్రీవిద్యయొతయు పయోగకరమో యతిబాల్య వివాహముత వర్జకరము. అది యెంత సంగ్రహణీయమో యిదియంత వర్జనీయము. కావున దానినుద్దీనింపఁ జేయుట, దీనినిజంపుట జ్ఞానమున్న ప్రతియనుజు నికిని ముఖ్యకర్తవ్యములు కావా? మగవాఁడిరువదిరెండుసంవత్సరముల లోపున, నాఁడుది పదునాలుగు సంవత్సరములలోపున వివాహమాడుట తగదు. పదహారుల కెనిమిదిసంవత్సరములైన సంతరముండ వలయును. కన్యాస్వీకరణమునఁ బురుషునికి, సుస్వీకరణమునఁ స్త్రీకి సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య ముండకతప్పదు. వారి తల్లిదండ్రులు వారి కుదితసంబంధములను గానఁబఱచు సంతప్తునకే వారియధికారము ఉదిత వస్తుగ్రహణము బిడ్డలకు వరలివేయఁదగును. తల్లిదండ్రులకు బిడ్డలయందు స్వాతంత్ర్యమున్నమాట నిజమే. వారికి విద్యాబుద్ధులు కఱపి యుదితమార్గమునఁ బ్రవేశింపఁజేయు వలకే వారిస్వాతంత్ర్యము. తరువాత వివాహములుచేసికొనుటగాని, చేసికొనక పోవుటగాని బిడ్డలయిష్టమే.—అట్లుకాక - తల్లిదండ్రులు ధనాశ చేఁగాని, సర్వస్వాతంత్ర్యము వహించికాని, మఱియొకరి ముచ్చటకొఱకుఁ గాని, యజ్ఞులగు బిడ్డలకు వివాహములుచేసినచో సంతకంటె హాస్యాస్పద మగుపని యున్నదా? అంతకంటె బాతకమేదైనఁ గలదా? తన చెప్పచేతలలో తనబాలు రున్నారకదాయని స్వాతంత్ర్యమును వహించి యుపాధ్యాయుఁడు వారిని జంటజంటలుగాఁ గుడి యెడమకాళ్లకు బంధించి ముక్కాళిదూకులాటను దత్పాఠశాలాధికారి విద్యనోదముకొఱకాడింప నట్టి బాలురుకాళ్లు విఱుగఁ బడ్లువాడఁగాను

నప్పుడు యథార్థముగ బాధపడువాఁ డుపాధ్యాయుడా? లేక వేడుకచూచుటకై వచ్చిన పాఠశాలాధికారియా? వేడుకఁజూడఁగలఁడుగాని యధికారి యూజినపన్నిప్పింపఁగలడా? ఉపాధ్యాయుఁడు నాల్గుకాళ్ళను మూఁడుకాళ్ళు చేయఁగలఁడు గాని రెండుముక్కలైన యెముక నెకటిగఁ జేయఁగలడా? శాశ్వతముగ నేడ్చువారిపిల్లలేనా? ఉపాధ్యాయుఁడుకూడ విచారింపఁడని మేముచెప్పము. ఆతనివిచారమెంత కాలముండును? మఱియొకబాలుఁ డింకొక్కయడుగెక్కువయెత్తు దూకినయెడల నాఁడవమునఁజప్పటలుగొట్టెను. ఇట్లు కొట్టినయాతనిచప్పటలు పండ్లువిడిగినబాలురకు నెత్తిపైఁగొట్టిన చెప్పుదెబ్బలవలనే యుండునా? నిమేషమాత్ర వినోదమునకై వచ్చినయధికారి విచారిమెంతకాలముండును? మొగమింటివైపునకుఁ ద్రిప్పువటకే కాదా! తల్లిదండ్రులుజ్ఞాన శూన్యులగు తమబిడ్డలపై స్వాతంత్ర్యమును జూపనెంచి మూలనున్నముసలమ్మ వినోదమునకై యవస్తువులకు వలెఁ దమబిడ్డలకు జంటలేర్పఱచి గంతులువేయించుట యుపాధ్యాయుఁడుచేసిన యీషనికంటె నెట్లుమంచిది? బిడ్డలతిబాల్య వివాహములవలన నిరతురకుఁడైన, నిర్భాగ్యులైన, నీరనులైన నిర్గతసాభాగ్యులైన నిట్టిబాధలు చిరకాలమొందఁ దగినవారు బిడ్డలా? లేక తల్లిదండ్రులా? లేక ముందుమణిలికై మూటగట్టికొనియున్న ముసలమ్మలా? మాతల్లిదండ్రులు మాకిట్టివివాహములు చేయుటచేతనిట్టిదుర్గతి పాలైతిమని యొదఱఁజూపాంఁడెందఱుమగ వాంఁడు బహిరంగముగఁబలుక వినియుండలేదు? బుద్ధివచ్చిన పిమ్మట వారువివాహములు చేసికొనియుండినయెడలఁ దల్లిదండ్రులకీనింద రాకయుండునే? వారట్లుస్వతంత్రముగఁ జేసికొనిన వివాహములవలనను వారికిఁ గష్టములు సి

ధించునప్పుడు దైవమును బ్రార్థించుచు నోరుమూసికొని శార
తిపడి యుందురుకాని తలినండ్లలనిందింపరే? అందుచే దలి
దండ్రులంతపూచిని పహించుటయుచితమని నాకుదోచదు.

(నేషధ్యమున) అదేమిమాట? మాతల్లిదండ్రులు మాకు జన్మతన
ములో వివాహములు సేసియుండినయెడల మాకీదిక్కుమాలిన
బ్రహ్మచారిబ్రతుకుండి యుండదే! అని యేడ్చుచాండ్రనేకు
లుకూడనున్నారు.

కాంత—నాయనా! బాగుగఁ జెప్పితివి! నీతండ్రి నీకు వివాహముచేయక
పోవుటచేతనేనా నీకు ఘోటకబ్రహ్మచర్యము సిద్ధించినది?
నీవివాహమునకు నీతండ్రి యెందులకు? నీకు బిల్లనిచ్చుట నిన్నుఁ
బట్టియూ? నీతండ్రినిబట్టియూ? తండ్రిచేసినఁగాని వివాహము కా
దగనివాడవు నీవెంతవాడవు? అంతవాడవని యెఱిగియుండి
యే నీతండ్రిసేయలేజేనో? నీకు వివాహార్హతయుండునెడల
మరేమి సేయనేల? నీతండ్రిచచ్చియుండునుగాని నీవిద్యచచ్చి
నదా? నీధనాకర్షణశక్తి చచ్చినదా? నీవివాహయోగ్యత చచ్చి
నదా? ఇదియన్నియు నీకుండునెడలఁ దండ్రిచేయని లోపమున
నీకు వివాహము కాకయుండునా? యథార్థమేమనఁగ—నీవు
బుద్ధిహీనుడవు—జ్ఞానశూన్యుడవు—స్వతంత్ర జీవనానర్థు
డవు—వివాహయోగ్యతా దూరుడవు.—కావుననే నీకు వివా
హము కాలేదు. నిన్ను జేసికొనుట మగఁడున్న వైధవ్యమ
గును. కావున నీకుఁ బెండ్లికాలేదు. నీక్షక్కుజేరుట నీభార్యకు
భూశయనము గావున నీకుఁ బెండ్లికాలేదు. నీయట్టివానికిఁ బెండ్లి
కాలేదని లోకము సంకోపింపఁ దగినదికాదా? లోకము నిన్నుఁ
జూచి సంకోపించుచుండ నీవేద్యనేల? నీవుదిక్కుమాలినబ్రహ్మ
చారిగా నుండఁదగినవాడవు కావుననే యిట్లున్నావు. అట్లుట

యే నీకు మంచిది. ఇతరులకు మంచిది. నాయనా! లోకమున నీవు పుట్టినది పెండ్లికొంటకే యనుకొనుచుంటివా? ఏదే నొకమోమున నొకదానిని గట్టికొని కడుపు నిండినను నిండకపోయినను దానిని గట్టిగఁ గాఁగిలించుకొనుటకే యనుకొంటివా? నీవిత్తము నితోనైన సంతముకాకుండ వలయునా? ఇదివఱకుఁ జెడ్డి నేసికొనిన వారిలోనే కొందఱేలచేసికొనిరని నేను మొఱపెట్టుచుండ గాఁదగినకాకుండినవాడవు కాలేదని మొఱపెట్టెదవేల?

గీ. హీనదార్థ్యుఁడు సతిభార ♦ మెత్తదగదు
బుద్ధిమాంద్యుఁడు గుదెగఱ్ఱు ♦ బూసదగదు
సంశయాయుత్తుఁడు సతికినై ♦ చాపగూడ
దోటితోటివాడంగన ♦ నెందదగదు.

గీ. చపలచిత్తుఁడు సతికి జే ♦ జాపదగదు
క్రూరహృత్సీముఁ డబలను ♦ జేరదగదు
కుచ్చిత్తుఁడు దుష్టగుణుఁడు స్త్రీ ♦ గూడదగదు
తనకె చాలనివాఁడు జో ♦ డునకుఁ దగఁడు.

గీ. తనువునంటిన రోగముల్ ♦ తనరువాఁడు
క్షేత్రమున నూడ్చి పంటనీ ♦ క్షింపదగదు
జనుఁ డనూచానరుగ్గతా ♦ స్పదుఁడువెనుక
కేడ్వదగును ముందునకు నే ♦ డ్పింపదగదు.

ప్రతివాఁడు — గీ. లంపటత దొరలాట చా ♦ లంగ గలుగు
సతఁడె సంసారవృత్తికి ♦ నర్హుఁడుగును
ఏదియెట్టులు పోయిన ♦ నేమియనెడు
వాఁడు మారుపోచకుఁ దగు ♦ వాఁడుకాఁడు.

గీ. ఆత్మచింత విశేషంబు ♦ నన్యచింత
స్వల్పముండువాఁడే తగు ♦ సంస్కృతికిని

పరమ హేళనాపకారమే తన ♦ బాగటంచుఁ
బలుకువాఁడు సంసారంబుఁ ♦ దిలపఁదగదు.

గీ. ఇటుకుసందునఁ జెడుగుడు ♦ లెగిరియాడ
సంతసముగల్గువాఁడె సం ♦ సారియగును
జగముసంతయు వ్యాపింపఁ ♦ దగినహృదయ
రసముగలవానియింటికా ♦ కనమెకప్పు.

సోదరులారా! ఇట్టి వింక నెన్నియంశములో యాలోచించుకొని
కాని, వివాహమునకుఁ జొరఁగూడదు. అతిబాల్యవివాహములు
బొమ్మరిండ్లలోనే కాని యిండ్లలో జరుగఁదగదు. ఇరువదిరెండేడ్ల
వయసునఁ బ్రథమవివాహము చేసికొనవలసినవాఁడే పైని
చెప్పిన యంశములెన్నియో యాలోచించుకొనవలసినప్పుడు
ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థ వివాహములు చేసికొనఁ దలచిన
ముక్కాలిపెండ్లికొడుకులిక నెంత యాలోచించుకొనవలయునో
చెప్పవలయునా? ఇట్టి వృద్ధవివాహనాటక కథానాయికనగు
నన్నుఁ జూచియే మీరు సమస్తము గ్రహింపవలసినది కాని
సేనింతకంటె వృద్ధవివాహమును నిందింపవలసినపనిలేదు. సేనింక
నెక్కుయంశమును గూర్చి చెప్పవలసినదేకాని దానిని చెప్పన
పుడు నాకు మిగుల విచారమగును గాన నందును గూర్చి నా
యభిప్రాయము నీతఁడు చెప్పను.

పేర — ఆయంశమేదనఁగఁ—బరమదుఃఖకరమగు వితంతువివాహము.
ఇది శాస్త్రసమ్మతమని కొందఱు, కాదని కొందఱు, సంశయా
స్పదముగ నున్నదని కొందఱు పలువిధములుగఁ జెప్పుచున్నారు.
ఎట్లయినను బాధలేదు. భోజనమనఁగ నిద్రయనఁగ వివాహమ
నఁగ దేహమునకు గొప్పయో కొలఁదియో యావశ్యకములగు

విధులు. అందుల కర్వతయున్న వారే వాని నాచరింతురు. భోజన మిన్నిమాటలు చేయవలయునని, ఈ యీ వస్తువులతోనేకాని రెండవసారి తినఁగూడదు; నిద్రయిన్ని గంటలసేపు పోవలయు ననియు నియమములుండవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఉండిన నపి పరిగణింపకపోయిన దోషములేదు. ఎవనితత్త్వమై ఖరింబట్టి వాఁడు భుజించును. మూడవసారి భుజింపఁగూడదనునిషేధ మేలయుండవలయును? ఆకలియగువాఁడు నాల్గవసారిభుజించి నను దప్పులేదు. మందాగ్నిరోగి రెండవసారి భుజించిననుదష్టే. అదిగాక భుజింపలేడు. కూడను. దీనివంటిదే వివాహముకూడ నేలకాదు? దీనిని గూర్చి మాత్రమే యింత చర్చలేల? ఇంత రాధాంతపూర్వపక్షములేల? ఆవశ్యకమని తోచిన విధు రుఁడు రెండవవివాహమును చేసికొనుచున్నాఁడా? లేదా? అటులే యావశ్యకమని తోచినవితంతువు మాత్రము పునర్వివాహ మేల చేసికొనఁ గూడదు? అక్కడ “నూ” యన్న శాస్త్ర మిక్కడ “నుహుష్టా”ననేల? అక్కడి యావశ్యకమెట్టిదో యి క్కడి యావశ్యకమట్టిదికాదా? అక్కడ బాధయయి యిక్కడ కాకపోయినదా? అక్కడ నిరంకుశ స్వేచ్ఛయేల? యిక్కడ నిష్పంధమేల? బుద్ధిమంతుఁడు మెచ్చఁదగిన పద్ధతియేనా యిది? ఈయంశమును గూర్చిన పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు మీరనేక పర్యాయములు వినియుందురు. కావునఁ బిష్టపేషణమొనర్ప లేదు. ఇంతవఱకువన్యాసకర్తగాను చెప్పిన యంశములన్నియు బాగుగ నాలోచించుకొనిన పిమ్మట వివాహమావశ్యకమని తోచినవారందఱు విధురులైన సరే. వితంతువులైనసరే ముఖ్య ముగఁజేసికొనవచ్చును. కాని యీసందర్భమున మొక్కయంశము మాత్రము చెప్పఁదగియున్నది. అది యేదియో వినుటకు మీ

క భిలాషముండు నెడలఁ జెప్పెదను. ఇందునిమిత్తమేయేర్పాటు చేసికొనిన గంట కావచ్చినది.

(నేపథ్యమున) వినఁదలఁచితిమి. చెప్పవలయును.

పేర—సంఘసంస్కరణమునకు వితంతువివాహమే ప్రాతిపదికయని కొందఱభిప్రాయ పడుచున్నారు. అది కేవల మూఢాభిప్రాయము. ఎట్టిసంఘ సంస్కరణకర్తయు నట్టిమాటయనలేదు. ఇక ముందనఁడు. ప్రతిస్త్రీకివిద్య యత్యావశ్యకమని గంగాతరంగ నిర్ఘోషముములతోఁ జెప్పు సంస్కరణకర్తయున్నాఁడు. అతిశాల్యశివాహములు వృద్ధవివాహములు దూష్యములు దూష్యములని రోదసీకుహరమదర నుపన్యసించు సంస్కరణకర్తయున్నాఁడు కాని ప్రతివితంతువునకు వివాహమావశ్యక మావశ్యకమని చెప్పు సంస్కరణకర్త యెవ్వఁడులేడు. ఉండుటకవకాశములేదు. ఎట్టివాఁడైన నెంతవఱకుఁ జెప్పననఁగ బలాత్కారవైధవ్యబాధ పడలేక చెడితిరిగి యప్రతిష్ఠతెచ్చుకొనుటకంటె వివాహము చేసికొనుటయే కొంతమంచిదని మాత్రమే చెప్పను. మృతుఁడగు భర్తకై యర్హమగు సీతనువునుభాగీరథీతోయమువలె స్వచ్ఛముగనుంచి బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నిర్వహించు కొందుననియున్న నాభర్తనాలో జీవించియే యున్నాఁడు; కావుననాకుఁ బునర్వివాహము వ్యభిచారమువంటిదే యనియుఁ బలుకుసాధ్యవితంతువు నెనుట నేసంస్కరణకర్తయైన నొరెత్తఁగలఁడా? అటులుండలేనిదానికొఱకే యాద్వితీయపక్షప్రశంసములు. ఈప్రత్యక్షోపవాసప్రతినిధిఫలాహారప్రాశనములు. ఈ కక్కుఱితికప్పదాటులు. వితంతుభర్తయే లోకోపకారియను నెక్కడుప్రస్తీతియున్నది. ఇదికూడఁదప్పే! మొదటిసారి యైదునను గట్టికొన్నవానికంటె వితంతుభర్త లోకోపకారియైల్లు?

వితంతువును దనకొఱకే కట్టికొనెనా? లోకముకొఱకా? ఉండలేక యామెయెటు లీతని గట్టికొనెనో, యీతఁడుండలేక యామెనటులే కట్టికొనెను. ఇంతమాత్రమునకై జగత్తుననేమి సంబంధమున్నది? ఉపకారముతో సంతకంటె నేమున్నది? వితంతువు లేమి? బ్రహ్మచారు లేమి? సన్యాసు లేమి? వివాహవేదసి లేమి? మెల్లని స్త్రీ లేమి? యింద్రియ నిగ్రహము కలిగి ప్రపంచమునకును యు సోదరభావమునఁజూచుచు సహంతత్వమును మొదలంట నశింపఁజేసిపరోపకారతత్వముననే జీవించుచు దేశ బాలికలనుష్ఠి తినిచూన్పుటకై పాల్కుపడుచు మహాకష్టములకైన జంకక యన్ని చోటులఁ దిరుగుచు జ్ఞానబోధనము చేయుచు జీవనములను బరమపవిత్రములుగఁ జేసికొను వారే యుత్తమోత్తములు. వారే జగదుపకారకులు. వారేమహాత్ములు. వారేగౌరవనీయులు. మన దేశమున కిప్పుడు కావలసినది యహంభావ విసర్జనసహితమగ్న కష్టముగాని ద్వితీయగర్భాధాన సుఖముకాదు. సోదరులారా! గంటకూడఁ దాఁటినది. మిగిలిన యంశములఁ గూర్చి మీరు స్టానుసార మెప్పుడైన ముచ్చటించవచ్చును. మేముచెప్పిన యంశములు రుచించినను రుచింపకపోయినను మీరు దయతో నింతసేపు వినినందలకు మీరు గృతజ్ఞులై యుందుము. ఒక్క నిమిషము దైవప్రార్థన మొనర్చి ముగింతును. (గొంతుక సవరించుకొనును.)

కాం—(లేది) సోదరులారా! సోదరీమణులారా! మీరొక్కనిమిషము నిలువఁబడుడు!

సురట—రాగము—రూపక—తాళము.

స్మరియింపరాచే—పరమపావనుని “స్మ”

భరమాత్ము బ్రహ్మమును—పరమపురుషుని “స్మ”

1. కలలోననై నను—గల్లలాడుటకు
తలపుగల్గక యుండ—దయ సేయ వేయని “స్మ”.
2. నీపదధ్యానము—నిశ్చలభక్తితో
మాపు రేపును జేయ—మఱపురానీకని “స్మ”.
3. పరులచూపదఁబాపి—పరులసౌఖ్యమెకోరి
పరులకై నిరతము—బ్రతుకంగనిమ్మని “స్మ”.
4. తలపుననీభక్తి—పలుకునసంశ్రిక్తిః
గలమనరాజును—గాపుముదయనని “స్మ”
గీ. ధరణియీతిభాధలు లేక ♦ తనరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ ♦ పాయుఁగాక
కవిశరాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక
నీతిపాలనమునరాజు ♦ నెగడుఁగాక.
(నేపథ్యమున) తథాస్తు! తథాస్తు!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిచతుర్థాంకముతో నర్వము.

సంపూర్ణము.

